

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

PRÁVNICKÁ FAKULTA

UČÍME PRÁVO ZÁŽITKOVO

Metodická príručka pre učiteľov a učiteľky na triednické hodiny a občiansku náuku

Daniela Lamačková, Renáta Orosová a kol.

Košice 2024

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Učíme právo zážitkovo

Metodická príručka pre učiteľov a učiteľky na triednické hodiny a občiansku náuku

Daniela Lamačková, Renáta Orosová a kol.

Košice 2024

Táto Metodická príručka vznikla vďaka podpore Vnútrošného vedeckého grantového systému Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach v rámci projektu VVGS-2023-2616: **Inovácia praktickej profesijnej prípravy triednych učiteľov implementáciou programu zážitkovej pedagogiky Street law**, ktorý realizovalo Pracovisko právnych kliník Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach v spolupráci s Katedrou pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Učíme právo zážitkovo

Metodická príručka pre učiteľov a učiteľky na triednické hodiny a občiansku náuku

Autorky:

JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

Pracovisko právnych kliník, Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach

doc. PaedDr. Renáta Orosová, PhD.

Katedra pedagogiky, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach

Mgr. Beáta Sakalová

Katedra pedagogiky, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach

JUDr. Diana Repiščáková

Katedra ústavného práva a správneho práva, Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach

Odborní konzultanti a konzultantky:

Mgr. Janka Debrecéniová, MJur, PhD.

Občan, demokracia a zodpovednosť

doc. JUDr. Simona Ferenčíková, PhD.

Katedra trestného práva, Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach

JUDr. Lukáš Michal'ov, PhD.

Katedra trestného práva, Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach

Grafická úprava:

Mgr. Zuzana Vagaská, PhD.

Katedra pedagogiky, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach

Ďakujeme združeniu Občan, demokracia a zodpovednosť za možnosť použiť techniky, ktoré tvoria túto publikáciu. Uvedenej organizácii zároveň vyjadrujeme uznanie za jej vklad do systematického presadzovania ľudských práv na Slovensku a vzdelávania o nich počas viac ako 30 rokov svojej existencie.

Metodická príručka je šírená pod licenciou CC BY NC ND Creative Commons Attribution-NonCommercial-No-derivates 4.0, ktorá umožňuje nekomerčné používanie diela za predpokladu uvedenia mien autorov bez možnosti ďalšieho upravovania a spracovávaní.

Za odbornú a jazykovú stránku tejto príručky zodpovedajú autorky. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Umiestnenie: <https://unibook.upjs.sk/sk/>

Dostupné od: 28.6.2024

ISBN 978-80-574-0341-8 (e-publikácia)

OBSAH

ÚVOD	5
I. PRÁVO, ZODPOVEDNOSŤ, DEMOKRACIA	7
TECHNIKA 1. ČO JE NORMATÍVNY SYSTÉM	8
TECHNIKA 2. IDEÁLNA ŠKOLA	13
TECHNIKA 3. MOC A ROZHODOVANIE	15
TECHNIKA 4. KTO MÔŽE ZASTÁVAŤ FUNKCIU	19
II. ĽUDSKÉ PRÁVA	22
TECHNIKA 5. HIERARCHIA PRÁV A SLOBÔD	23
TECHNIKA 6. PIKTOGRAMY ĽUDSKÝCH PRÁV A SLOBÔD	25
TECHNIKA 7. ĽUDSKÉ PRÁVA V ŽIVOTE	28
TECHNIKA 8. SOCHA SLOBODY	31
TECHNIKA 9. ROZHODUJEME O ZDRUŽENÍ	33
III. TOLERANCIA, NEDISKRIMINÁCIA	37
TECHNIKA 10. PRÁVNÝ PORIADOK A SUBJEKTIVITA POSTOJOV	38
TECHNIKA 11. ŠKÁLA SOCIÁLNEJ VZDIALENOSTI	41
TECHNIKA 12. RU - FA - RU - FA	43
TECHNIKA 13. KAŽDÝ MÔŽE PATRIŤ K MENŠINE	49
TECHNIKA 14. AKÉ JE PATRIŤ K MENŠINE	51
IV. PRÁVO NA ŽIVOT, PRÁVO NA SÚKROMIE	54
TECHNIKA 15. FAJKA SPADLA	55
TECHNIKA 16. UMELE PRERUŠENIE TEHOTENSTVA	57
TECHNIKA 17. PAPANAZZI OD NAPROTI	59
V. SLOBODA PREJAVU, PRÁVO NA INFORMÁCIE	62
TECHNIKA 18. SPREJERI - FRAJERI	63
TECHNIKA 19. NEMIESTNE SYMBOLY	67
TECHNIKA 20. SLUŠNÁ ŠKOLA ALEBO MÓDNA PREHLIADKA	69
TECHNIKA 21. FAKTY A KLEBETY	73
TECHNIKA 22. ZVEDAVÝ REPORTÉR	76
VI. VLASTNÍCKE PRÁVO A FINANČIE	79
TECHNIKA 23. KOLOBEH PEŇAZÍ	80
TECHNIKA 24. RODINNÝ ROZPOČET	82
PRÍLOHA I.	86
PRÍLOHA II.	107
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	114

Úvod

„Výchova k občianstvu nemôže zostať na úrovni informácií, vyžaduje prijatie a v optimálnej podobe zvnútornenie demokratických hodnôt.“¹

Učiť právo zážitkovo? Dá sa to vôbec? Takéto otázky si možno kladie ne jeden učiteľ, alebo učiteľka. Predstavy o práve, v očiach mnohých, tvoria iba dlhé a nezáživné paragrafy, či komplikované formulácie. Do istej miery sa to tak môže javiť. Právo je však aj o hodnotách, o ľudských právach - o rovnosti, ľudskej dôstojnosti, spravodlivosti, či spoločenskej zodpovednosti. Vzdelávanie v oblasti práva nemusí predstavovať iba memorovanie pojmov, alebo spomínaných paragrafov a zákonných definícií. Je súčasťou nášho každodenného života, je o pravidlách, ale aj o rešpekte a tolerancii, či o základných princípoch vzájomného spolužitia.

Hodnotovo orientované vzdelávanie a vzdelávanie mladých ľudí k rešpektovaniu základných princípov právneho štátu, demokracie, posilňovanie úcty k ľudským právam a dodržiavaniu ich základných princípov - rovnosti a nediskriminácie, či podpora aktívneho občianstva je opakovane zdôrazňovaná v mnohých medzinárodných právnych či strategických dokumentoch a tiež dokumentoch Európskej únie.

V súčasnosti, v kontexte vývoja spoločnosti, je priam žiadúca aktívna zapojenosť učiteľa do výchovy a vzdelávania k týmto hodnotám. Vzdelávanie v oblasti ľudských práv sa totiž netýka iba budúcich právnických profesií, ale zvyšovanie právneho vedomia má význam aj pre tých, ktorí právnické vzdelanie nemajú. Je preto dôležité, aby študenti a študentky získavali vedomosti o ľudských právach, hodnotách, na ktorých stoja, ale aj zodpovednosti z nich plynúcej a boli poučení o možnostiach a krokoch, ako sa brániť v prípade ich porušenia.

Aby bolo možné rozvíjať právne vedomie mladých ľudí, posilňovať ich zmysel pre osobnú i občiansku zodpovednosť, učiť ich demokraticky myslieť a konať, či viesť ich k občianskej angažovanosti, je nevyhnutné, aby boli vhodne zvolené aj výchovné a vzdelávacie metódy, či stratégie.

Z toho dôvodu sme pripravili túto metodickú príručku, ktorá jedinečným spôsobom prepája kognitívnu zložku a praktickú aplikáciu vedomostí, a to prostredníctvom využívania zážitkového učenia postavenom na interaktívnych a participatívnych metódach učenia. Zážitkové učenie poskytuje priestor na aktívne zapojenie sa študentov a študentiek do procesu učenia, čo prináša hlbšie pochopenie konceptov a princípov, v prípade nami predkladanej metodickéj príručky, právnych konceptov. Rozvoj kritického myslenia pri aktivitách zameraných na analýzu situácií, identifikáciu právnych problémov a návrhy riešení vyplývajúcich z logického uvažovania, je nevyhnutnou súčasťou procesu zážitkového učenia. Cielená práca učiteľa alebo učiteľky so zážitkom, emočným prežívaním, sebareflexiou, spätnou väzbou a nácvikom sociálneho správania u študentov a študentiek vedie prostredníctvom simulácií k rozvoju schopností pre úspech v praxi.

Predkladaná textová pomôcka je tvorená súborom techník postavených na koncepcii zážitkového učenia so zameraním na vybrané ľudskoprávne a hodnotovo orientované témy, ktoré majú zároveň potenciál rozvíjať aj iné kľúčové kompetencie študentov a študentiek, ako sú ich komunikačné zručnosti, schopnosť samostatne sa učiť a vzdelávať, schopnosť kriticky myslieť, schopnosť pracovať s textom a analyzovať ho, naučiť sa diskutovať a vyjadriť svoj názor, ale aj vzájomne sa počúvať.

¹ LABÁTH, V.: Tréningové metódy vo vyučovaní. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 12.

Metodická príručka je určená pre triednych učiteľov a učiteľky pri realizácii triednických hodín, a tiež pre účely predmetu občianska náuka, ako aj pre študentov a študentky učiteľstva na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Metodickú príručku tvorí súbor samostatných tréningových aktivít - techník, pričom každá technika obsahuje presný popis postupu pri vedení konkrétnej aktivity, predpokladaný čas trvania aktivity, pomôcky, námety na diskusiu a tiež krátky pedagogický a právny komentár, presne „našitý“ na konkrétnu právnu tému.

Právne témy sú vybrané tak, aby boli všeobecne uplatniteľné ako pre triednické hodiny, tak aj pre občiansku náuku, aby otvárali otázky týkajúce sa fungovania pravidiel a potreby ich dodržiavania, vzájomného rešpektu a tolerancie, a tiež aby smerovali k zamysleniu sa nad hranicami jednotlivých práv a k úvahám o zodpovednosti pri uplatňovaní svojich práv. Techniky využívajú tréningové metódy ako napríklad prácu v skupine, brainstorming, hranie rolí, riešenie modelových situácií, ale aj simulovaný súdny proces.

Techniky, ktoré sú súčasťou predkladanej metodické príručky boli dlhodobo overované a realizované v rámci programu s názvom Právo na každý deň/Street law na Právnickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Tento vzdelávací program na pôde právnickej fakulty vznikol v roku 2003 ako výsledok dlhodobej spolupráce Právnickej fakulty UPJŠ s občianskym združením Občan, demokracia a zodpovednosť, ktoré sa v tom čase podieľalo na vzniku a úspešnej inštitucionalizácii tohto programu na viacerých právnických fakultách na Slovensku. V čase vzniku Street law programu sa združenie Občan, demokracia a zodpovednosť podieľalo na príprave metodických materiálov a textov, techník a právnych komentárov, z ktorých čerpala táto metodická príručka. Jednotlivé techniky boli teda so súhlasom občianskeho združenia Občan, demokracia a zodpovednosť buď prevzaté ako celok, alebo boli doplnené, aktualizované, niektoré preštylizované, alebo slúžili ako inšpirácia pre tvorbu nových techník tak, aby reflektovali na potreby dnešnej doby a cieľové skupiny, ktorým sú určené. Na príprave odborného a metodologického obsahu týchto edukačných materiálov sa podieľali odborníci a odborníčky z oblasti práva, psychológie, sociológie a pedagogiky.

Veríme, že sa táto metodická príručka stane pomôckou, inšpiráciou a možno aj výzvou pre mnohých učiteľov a učiteľky, ktorým je určená a prispeje k zvyšovaniu právneho vedomia mladej generácie.

JUDr. Daniela Lamačková, PhD.
doc. PaedDr. Renáta Orosová, PhD.

I. PRÁVO, ZODPOVEDNOSŤ, DEMOKRACIA

CIEĽ:

Sprostredkovanie informácií o vzniku noriem v spontánných sociálnych zoskupeniach, vo formálnych sociálnych skupinách a vzniku neformalizovaných i formalizovaných normatívnych systémov.

POSTUP:

Triedu rozdelíme na štyri až päť menších skupín. Skupiny dostanú zadania:

1. Predstavte si, že ste skupina spolužiačok a spolužiakov, ktorí sa vydali na vysokohorskú, veľmi náročnú túru. Niekoľkí z vás idú do hôr prvýkrát, dvaja z vás sú skúsenými vysokohorskými turistami. Rozdeľte si úlohy a dohodnite sa, ako budete túru realizovať. Máte k dispozícii mapu Rysov a okolia, môžete ju použiť.

Prezentácia výsledkov skupín.

2. Predstavte si, že dané skupiny sú basketbalovými tímami. Niektorí z vás sú vysoko výkonní hráči, iní menej kvalitní basketbalisti. Pripravte si plán tréningov tak, aby ste podávali maximálne výkony, a rozdeľte si úlohy, kto bude za čo zodpovedný.

Prezentácia výsledkov skupín.

3. Predstavte si, že dané skupiny prezentujú malé spoločenstvo – napríklad vežiak s tridsiatimi rodinami. Každý z vás predstavuje istú rodinu: manželský dôchodcovský pár, rodinu s tromi deťmi a veľkým psom, viaceré rodiny s dvoma deťmi a iným zvieratkom, bezdetný manželský pár, ktorý študuje dlho do noci a potrebuje ticho, slobodného mladíka, ktorý vedie búrlivý nočný život v paneláku, rodinu s malým dieťaťom, početnú rodinu, ktorá vlastní niekoľko mačiek a psov. Do vežiaka ste sa práve nasťahovali, ste na spoločnom stretnutí predstaviteľov rodín a máte sa dohodnúť na pravidlách spolunažívania a spoločnom upratovaní a udržiavaní poriadku.

Prezentácia výsledkov skupín.

4. Predstavte si, že zastupujete viaceré skupiny stroskotancov veľkej lode na opustenom ostrove a chcete založiť spoločenstvo podobné štátu. Musíte si dohodnúť pravidlá, ako zabezpečiť prežitie a riešiť prípadné spory. Máte menej prikrývok a šiat, potraviny len na niekoľko dní, nemáte ani jediného experta, či expertku na právo. Ako si poradíte?

² Zdroj: LABÁTH, V.: Čo je právny poriadok a prečo ho potrebujeme. Čo je normatívny systém. Technika 1–A; Normatívny systém z druhého pohľadu. Technika A–Aa. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 25-28. Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a právneho komentára: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

Prezentácia výsledkov skupín.

5. Metóda brainstormingu v celej triede. Téma: čo by sa stalo, keby od zajtra rána neplatil na Slovensku nijaký normatívny systém, žiaden poriadok. Trieda má produkovať čo najabsurdnejšie príklady toho, čo by mohlo nastať v spoločnosti bez formalizovaných či neformalizovaných (písaných či nepísaných) noriem správania.

POMÔCKY:

Mapa Rysov a okolia, papiere alebo flipchartové papiere, fixky, farbičky.

DISKUSIA:

V celej triede. Ako vznikali jednotlivé normatívne systémy? Aké podmienky je nutné vytvoriť na vznik pravidiel spolunažívania? Načo nám slúži normatívny systém? Čo je to normatívny systém?

DOPLŇUJÚCA TECHNIKA

POSTUP:

Študenti a študentky individuálne dopĺňajú vety podľa začiatku v jednotlivých riadkoch.

PRACOVNÝ LIST:

Dokončite, prosím, tieto začaté vety:

Často sa mi stáva, že musím ...

.....
.....

Často sa mi stáva, že chcem ...

.....
.....

Je mi jasné, že môžem ...

.....
.....

Stáva sa mi, že si myslím, že by som mal/a ...

.....
.....

DISKUSIA:

Po doplnení nedokončených viet nasleduje diskusia. Čo vyjadrujú jednotlivé výroky (s významom *musím, chcem, môžem, mal/a by som*)? Ako často sa vyskytujú v mojom živote? Ako často (v percentách) sa riadim týmito výroky?

Diskusia sa týka súvislosti medzi spoločenskými a právnymi normami, ktoré priamo vplyvajú na náš život. Nutnosť pravidiel pre spoločenstvo a jednotlivca, čoho sa človek vzdáva a čo získava vytvorením pravidiel spolunažívania. Fungovanie veľkej skupiny (spoločnosti) a pravidiel tvoriace systém.

ČAS: 45 minút (spolu s doplnujúcou technikou 60 minút).

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika predstavuje komplexný prístup k pochopeniu vzniku noriem a pravidiel v rôznych sociálnych kontextoch. Možno definovať neformálne, formálne a formalizované normatívne systémy a normy. Prostredníctvom simulácií rôznych sociálnych situácií (vysokohorská túra, basketbalový tím, spoločenstvo v bytovom dome, stroskotanci na ostrove) si študenti a študentky aktívne osvojujú proces tvorby a implementácie noriem v rámci spontánnych aj formálnych skupín. U dospievajúcich možno upriamiť pozornosť na záväznosť právneho systému pre každého člena a každú členku spoločenstva. Aktivita podporuje tímovú spoluprácu, kritické myslenie a schopnosť riešiť problémy, pričom študenti a študentky musia brať do úvahy rôzne potreby a záujmy jednotlivých členov a členiek skupiny. Brainstorming o spoločnosti bez noriem ponúka kreatívny priestor na uvedomenie si dôležitosti formálnych a neformálnych pravidiel v každodennom živote. Diskusia následne prehĺbuje pochopenie, ako normatívne systémy prispievajú k fungovaniu spoločnosti a ako ovplyvňujú individuálne správanie. Doplnujúca technika dokončovania viet poskytuje introspektívny pohľad na osobné vnímanie povinností, práv a želaní, čím sa posilňuje spojenie medzi osobnými skúsenosťami a širšími spoločenskými normami. Tento pedagogický prístup efektívne ilustruje nevyhnutnosť pravidiel pre harmonické spolunažívanie a prehĺbuje pochopenie ich vzniku a významu.

Záver: nevyhnutná potreba formalizovaných i neformalizovaných pravidiel správania berúcich do úvahy potreby iných ako protiklad absolútnej anarchie.

PRÁVNY KOMENTÁR:

Na príklade číslo 4 možno zjednodušene poukázať na vznik štátu ako nevyhnutnosti organizovania spoločenstva. Vznik pravidiel správania v takto uzavretej spoločnosti s istou dávkou zveličenia už má charakter právneho poriadku. Bude sa totiž vyznačovať výlučnosťou a stroskotaná skupina si môže ustanoviť aj orgány dohliadajúce na dodržiavanie takýchto pravidiel. V ideálnom prípade možno techniku doviest' k tomu, aby študenti a študentky pochopili základy potreby rozdelenia moci v štáte – skupina ľudí, ktorá pravidlá tvorí (zákonodarný zbor), ktorá ich vykonáva a uvádza do života (vláda, no napr. aj polícia), a ktorá ich dodržiavanie kontroluje a trestá ich porušenie (súdy).

Každý normatívny systém je určitým súhrnom pravidiel – príkazov, zákazov, odporúčaní, možností... (viď doplnujúcu techniku, z ktorej možno vyvodit', že aj pohnútky vlastného konania sa

často riadia rôznymi normami, na ktorých základe niečo môžem, niečo nie a často aj niečo musím). Potreba vzniku normatívnych systémov rôzneho charakteru, rôznej formy (písomnej, ústnej) a rôznej sily vznikla súčasne s potrebou civilizovania a skultúrnenia ľudského spoluzitia. Jednoduchšie povedané, keď naši predkovia zistili, že vieme byť zlí a vzájomne si škodiť, vymysleli si rôzne pravidlá správania, ktoré by všeobecnému zlu predchádzali.

V rámci aktivity je možné diskutovať o existencii rôznych normatívnych systémov v spoločnosti a rozdieloch medzi právnymi, morálnymi, spoločenskými či náboženskými normami, ako aj tom, ako sa tieto normatívne systémy navzájom prelínajú, či ovplyvňujú.

Právny normatívny systém sa totiž od iných normatívnych systémov odlišuje tým, že:

- a) má v spoločnosti výlučné postavenie, tzn. ide o monistický normatívny systém;
- b) má štátom stanovenú záväznú formu;
- c) je vynútiteľný štátnou mocou prostredníctvom sankcií a trestov.

V rámci diskusie sa možno taktiež dotknúť Ústavy Slovenskej republiky ako základného zákona štátu, či samotnej hierarchie právnych noriem v štáte.

CIEĽ:

Sprostredkovať študentom a študentkám náhľad na rôznorodé požiadavky a potreby členov sociálnej skupiny pri tvorbe právneho systému.

POSTUP:

Trieda sa rozdelí na skupiny „študentov/študentiek“, „učiteľov/učiteľiek“, „rodičov“ a „riaditeľa/riaditeľky školy“.

TEXT ZADANIA PRE SKUPINY:**Inštrukcia pre skupinu „študentov/študentiek“:**

Ste *študentmi a študentkami* strednej školy. Predstavte si, že vaša škola práve vznikla a vás poverili, aby ste vytvorili školský poriadok. Vytvorte školský poriadok, ktorý by maximálne vyhovoval vašim záujmom. Neberte ohľad na nikoho, nemáte žiadne obmedzenia. Je dôležité, aby poriadok vyhovoval vám.

Inštrukcia pre skupinu „učiteľov/učiteľiek“:

Ste *učiteľmi a učiteľkami* strednej školy. Predstavte si, že vaša škola práve vznikla a vás poverili, aby ste vytvorili školský poriadok. Vytvorte školský poriadok, ktorý by maximálne vyhovoval vašim záujmom. Neberte ohľad na nikoho, nemáte žiadne obmedzenia. Je dôležité, aby poriadok vyhovoval vám.

Inštrukcia pre skupinu „rodičov“:

Ste *rodičmi* študentov a študentiek strednej školy. Predstavte si, že vaša škola práve vznikla a vás poverili, aby ste vytvorili školský poriadok. Vytvorte školský poriadok, ktorý by maximálne vyhovoval vašim záujmom. Neberte ohľad na nikoho, nemáte žiadne obmedzenia. Je dôležité, aby poriadok vyhovoval vám.

Inštrukcia pre skupinu „riaditeľ/riaditeľka školy“:

Ste *riaditeľom/riaditeľkou* strednej školy. Predstavte si, že vaša škola práve vznikla a vás poverili, aby ste vytvorili školský poriadok. Vytvorte školský poriadok, ktorý by maximálne vyhovoval vašim záujmom. Neberte ohľad na nikoho, nemáte žiadne obmedzenia. Je dôležité, aby poriadok vyhovoval vám.

Prezentácia názorov.

³ Zdroj: LABÁTH, V.: Čo je právny poriadok a prečo ho potrebujeme. Ideálna škola. Technika 1-C. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 30-31.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a právneho komentára: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

DISKUSIA:

Aké sú odlišnosti v jednotlivých názoroch? Čo spôsobuje odlišnosť názorov? Diskusia o potrebách, tolerancii k záujmom iných, tolerancii k odlišnostiam a ich premietnutí do normatívnych systémov. Zdôraznenie vzájomného porozumenia. Prelínanie záujmov ako východiskový moment tvorby všeobecne platného normatívneho systému.

Škola a širšie prostredie: ako môže školský poriadok „zapadnúť“ do širšieho kontextu pravidiel a aký rámec vytvára spoločenský a právny kontext, kde nie je možné prekročiť všeobecne definované normy? Čo tieto normy chránia? Význam právneho systému pre jednotlivca, sociálnu skupinu, spoločnosť.

ČAS: 45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika je efektívnym nástrojom na vzdelávanie študentov a študentiek v komplexnosti a rôznorodosti potrieb jednotlivých členov a členiek sociálnej skupiny pri tvorbe právneho systému. Je efektívna, ak sa pripustí zveličenie, ak je poňatá ako hra. Prostredníctvom simulácie vytvárania školského poriadku z pohľadu rôznych zainteresovaných strán (študentov/študentiek, učiteľov/učiteľiek, rodičov a riaditeľov/riaditeľiek školy) sa študenti a študentky učia chápať konflikty záujmov a nevyhnutnosť kompromisov. Aktivita podporuje kritické myslenie, empatiu a schopnosť diskutovať a obhajovať svoje názory, pričom zároveň rozvíja ich pochopenie pre dôležitosť tolerantného prístupu k rôznym perspektívam.

Diskusia po prezentácii návrhov umožňuje študentom a študentkám analyzovať príčiny odlišností v názoroch, čo prispieva k hlbšiemu pochopeniu, ako tieto rozdiely vplývajú na tvorbu všeobecne platných pravidiel. Technika môže byť neefektívna, ak pripustíme reálny kontext danej školy a diskusie, ako funguje „náš“ školský poriadok. Je preto vhodné posmeliť jednotlivé skupiny, aby sa „nebáli“ zveličovať a skutočne sa sústredili iba na zadanie „svojej“ skupiny. Technika slúži ako model, nie ako riešenie problémov danej školy. Nakoniec, prepojenie vytvoreného školského poriadku so širším spoločenským a právnym kontextom zdôrazňuje význam právneho systému pre jednotlivca i spoločnosť, čím študenti a študentky získavajú cenné poznatky o fungovaní právneho štátu a dôležitosti právnej ochrany pre harmonické spolužitie.

PRÁVNÝ KOMENTÁR:

Technika môže slúžiť i na uvedomenie si toho, že pri tvorbe akýchkoľvek normatívnych systémov zohrávajú úlohu rozdielne skupinové záujmy. Spravodlivý a dobrý je asi taký normatívny systém, kde sa vezmú do úvahy všetky tieto záujmy a v konečnom dôsledku sú vyvážené. V právnom komentári sa tiež môžeme venovať aj potrebe existencie právneho normatívneho systému v spoločnosti, prípadne ho môžeme porovnať s inými normatívnymi systémami, ktoré v spoločnosti platia. Ako podklad nám môže poslúžiť aj právny komentár k technike „Čo je normatívny systém“ z tejto metodologickej príručky.

CIEĽ:

Upozorniť na riziká narábania s mocou, spoznať podmienky štátnej moci v právnom štáte, vzťah práva a moci.

POSTUP:

Triedu rozdelíme do dvojíc. Jednotlivé dvojice dostávajú hárok s výrokmi **Súhlasíte, nesúhlasíte?** Dvojice diskutujú o prijateľnosti či neprijateľnosti (pravdivosti či nepravdivosti) výroku, prípadne sa dohodnú na obojstranne prijateľnej formulácii. Keď dosiahnu dohodu vo všetkých položkách, dvojice sa spoja a vytvoria štvorice, po dohode vzniknú osemčlenné skupiny a nakoniec diskutuje celá trieda. Úlohou je dosiahnuť dohodu vo všetkých výrokoch. V závere ponúkame informácie ku každému výroku. V ďalšej fáze je možné hovoriť o procese dosahovania kompromisu a konsenzu.

PRACOVNÝ LIST PRE DVOJICE:*Súhlasíte, nesúhlasíte?*

1. Moc v štáte by nemala spočívať na jednotlivcoch, ale mala by byť rozdelená medzi viaceré osoby, ktoré sú kontrolovateľné.
.....
2. Moc sa vyskytuje vo všetkých medziľudských vzťahoch. Môže byť využitá konštruktívne i deštruktívne.
.....
3. Podiel na štátnej moci je len ilúzia. Veci verejné sú vždy riadené len úzkou skupinou ľudí bez ohľadu na väčšinu.
.....
4. Moc v štáte sa nesmie sama obmedzovať.
.....
5. Moc štátnych orgánov spočíva v tom, že štátne orgány môžu robiť všetko, čo zákon nezakazuje.
.....
6. Moc v rukách silného a spoľahlivého človeka je zárukou istoty.
.....
7. V krízových obdobiach je nevyhnutné zveriť väčšiu moc silným jedincom, je to prechodná fáza k demokracii.

⁴ Zdroj: LABÁTH, V.: Systém práva, občianska spoločnosť a štát. Moc a rozhodovanie. Technika 3-A. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 47-51.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a právneho komentára: JUDr. Diana Repiščáková.

8. Ak je moc v štáte získaná vo voľbách a narába sa s ňou podľa vopred stanovených pravidiel, môže moc slúžiť spoločnosti a občanovi.
9. V právnom štáte občan môže robiť len to, čo mu zákon povoľuje.
10. Najspravodlivejšie je riešiť všetky problémy spôsobom *Oko za oko, zub za zub*.

DISKUSIA:

Má dve úrovne: obsahovú (diskusia o akceptovaných a odmietaných názoroch, zdôvodnení názorov) a formálnu (ako sa dosahoval súhlas, rozdiely v argumentácii v dvojici, trojici, a pod., ako sa vymieňali názory). Porovnanie záverov s právnou teóriou.

ČAS: 45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika ponúka študentom a študentkám náhľad do komplexných otázok spojených s narábaním s mocou a jej vzťahom k právu v štáte. Prostredníctvom postupného zjednocovania názorov v rámci dvojíc, štvoriec, osmičiek a napokon celej triedy sa študenti a študentky učia nielen analyzovať a hodnotiť rôzne výroky, ale aj efektívne komunikovať, diskutovať a dosahovať kompromisy. Tento proces podporuje kritické myslenie, schopnosť argumentácie a rešpektovanie rozličných názorov. Technika môže nadobudnúť veľmi dynamický priebeh a prerásť do tematickej diskusie. Každú osmicu môže reprezentovať jeden diskutujúci alebo jedna diskutujúca. Ich úlohou je potom presadzovať názory svojej skupiny. Každá skupina sa môže v priebehu diskusie raz poradiť, ako postupovať ďalej a svojho reprezentanta alebo reprezentantku môže vymeniť raz, dvakrát alebo po každej otázke.

Diskusia, ktorá má dve úrovne – obsahovú a formálnu – umožňuje študentom a študentkám nielen hlbšie pochopiť podmienky a riziká moci v právnom štáte, ale aj reflektovať na spôsob, akým dosiahli konsenzus. Porovnanie výsledkov diskusií s právnou teóriou poskytuje študentom a študentkám cenný kontext a pomáha prepojiť teoretické znalosti s praktickými skúsenosťami. Táto technika tak efektívne podporuje vzdelávanie o dôležitosti deľby moci, právneho rámca a demokratických princípov v spoločnosti. V záverečnom zhrnutí môžeme využiť nasledujúce informácie:

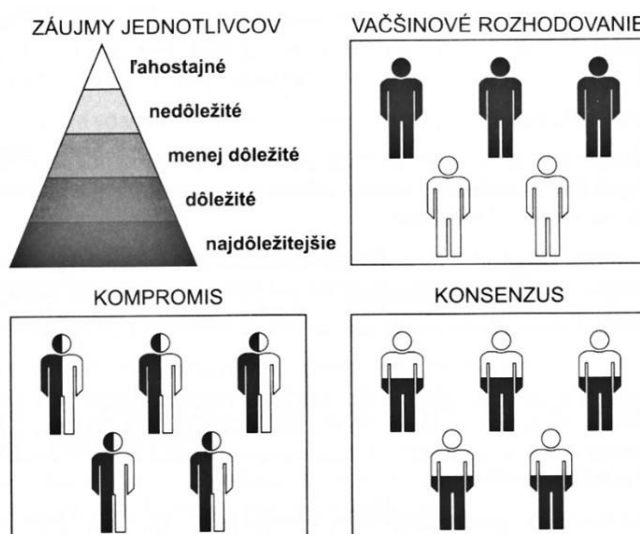
Druhy a zdroje moci

- Formálna autorita: Je moc, ktorá je odvodená z formálnej pozície v štruktúre, obsahujúcej rozhodovacie výsady. Takú moc majú sudcovia/sudkyne, volení zástupcovia/zástupkyne, rodičia, riaditelia/riaditeľky, učitelia/učiteľky, atď.
- Moc experta (vlastníka informácií): Je moc odvodená z vlastníctva expertízy v nejakej úzkej oblasti alebo z informácií o konkrétnych špecifických udalostiach.
- Asociačná (referenčná) moc je odvodená zo spojenia s inými ľuďmi, ktorí majú moc.
- Zdrojová moc: Je moc odvodená z kontroly zdrojov hodnôt (peniaze, suroviny, pracovná sila, služby). Negatívna verzia tejto moci sa prejavuje v schopnosti zabraňovať užívaniu potrebných zdrojov alebo v moci donútiť druhých, aby tieto zdroje vyčerpali.

- Procedurálna moc je moc kontroly nad procedúrami a procesmi, ktoré ovplyvňujú, aké rozhodnutie bude prijaté. Táto moc je nezávislá od kontroly nad prijatím rozhodnutia (napríklad moc sudcu/sudkyne v súdnej komisii).
- Represívna moc je schopnosť spôsobiť neprijemnosti iným, možnosť vykonať priame sankcie.
- Moc zvyku: Je moc status quo, ktorá vychádza z premisy, že je ľahšie udržať pôvodný stav alebo smerovanie činnosti, ako ich zmeniť.
- Morálna sila: Je moc, ktorá vychádza z tlaku všeobecne uznávaných hodnôt. V úzkom vzťahu z tohto vychádza moc z konvencií, ktoré hovoria, čo je a čo nie je správne.
- Osobná moc je moc, ktorá pochádza z potenciálu osobných vlastností, vrátane sebaistoty, odvahy, schopnosti artikulovať myšlienky druhých, pochopiť situáciu druhých, prevahy nad inými atď.

Väčšinové rozhodovanie, kompromis a konsenzus (Labáth 1996)

Trojuholník symbolicky predstavuje ľudskú osobnosť. Tá je delená na viaceré úrovne - najnižšie sú uložené najvýznamnejšie záujmy človeka, nad nimi sú umiestnené dôležité záujmy, vyššie menej dôležité až po minimálne záujmy (najvyššie). Prostredníctvom tejto schémy možno vysvetliť ďalšie tri kresby. Tmavá plocha zobrazuje uspokojené potreby jednotlivcov. Pri väčšinovom rozhodovaní je rozdiel v uspokojení záujmov veľmi veľký - väčšina má uspokojené všetky alebo takmer všetky záujmy a menšina žiadne, resp. takmer žiadne. Kompromis poskytuje uspokojenie záujmov v priereze potrieb, bez ohľadu na významnosť. Kompromis v absolútnej podobe znamená uspokojenie záujmov na všetkých úrovniach. Reálnejšia, tiež však priaznivá podoba konsenzu znamená približne rovnaké uspokojovanie základných záujmov u všetkých zúčastnených.

PRÁVNY KOMENTÁR:

Pre potreby učiteliek a učiteľov pripájame k posudzovaným výrokom názor autorov a autoriek (nie všetky výroky sú absolútne objektivizovateľné, odpovede však vychádzajú z uznania existencie právneho štátu):

Súhlasíte, nesúhlasíte?

1. Moc v štáte by nemala spočívať na jednotlivcoch, ale mala by byť rozdelená medzi viaceré osoby, ktoré sú kontrolovateľné.
Áno.
2. Moc sa vyskytuje vo všetkých medziľudských vzťahoch. Môže byť využitá konštruktívne i deštruktívne.
Áno.
3. Podiel na štátnej moci je len ilúzia. Veci verejné sú vždy riadené len úzkou skupinou ľudí bez ohľadu na väčšinu.
V zásade nie, právne poriadky demokratických štátov dávajú možnosti účasti verejnosti na riadení vecí verejných.
4. Moc v štáte sa nesmie sama obmedzovať.
Moc v štáte by nemala byť absolútna, demokratický štát musí vytvoriť mechanizmy zodpovedné za kontrolu výkonu moci. Moc vytvorí zákon, potom sa však tomuto zákonu musí podriať aj ona sama.
5. Moc štátnych orgánov spočíva v tom, že štátne orgány môžu robiť všetko, čo zákon nezakazuje.
Nie, štátne orgány môžu robiť len to, čo im zákon ukladá.
6. Moc v rukách silného a spoľahlivého človeka je zárukou istoty.
Uznanie pravdivosti takéhoto výroku znamená veľké nebezpečenstvo pre existenciu demokracie ako vlády ľudu. Každá moc môže byť zneužitá, každá moc korumpuje. Absolútna moc korumpuje absolútne.
7. V krízových obdobiach je nevyhnutné zveriť väčšiu moc silným jedincom, je to prechodná fáza k demokracii.
Odpoveď ako pri predchádzajúcom výroku, nevyváženosť moci v každom štádiu vývoja spoločnosti je nebezpečná.
8. Ak je moc v štáte získaná vo voľbách a narába sa s ňou podľa vopred stanovených pravidiel, môže moc slúžiť spoločnosti a občanovi.
Áno, jedno so základných východísk právneho štátu.
9. V právnom štáte občan môže robiť len to, čo mu zákon povoľuje.
Nie, občan môže robiť všetko, čo mu zákon nezakazuje.
10. Najspravodlivejšie je riešiť všetky problémy spôsobom *Oko za oko, zub za zub*.
V zásade nie, moderné právne systémy takúto filozofiu odmietli.

CIEĽ:

1. Podnietiť diskusiu o požadovaných, nutných a primeraných charakteristikách verejne činných osôb, reprezentantov zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci na rôznych úrovniach.
2. Podnietiť diskusiu o možných predsudkoch a stereotypoch, ktoré si vytvárame.
3. Podnietiť diskusiu o možných odlišnostiach v právnom, politickom a morálnom hodnotení javov.

POSTUP:

Po úvode rozdáme tabuľky, ktoré individuálne vyplnia všetci študenti a študentky. Po vyplnení si porovnajú svoj názor v štvorčlenných/päťčlenných skupinkách a usilujú sa po diskusii dospieť ku konsenzu.

V ďalšej časti riadime diskusiu v rámci celej triedy, upresňujeme reálne fakty, uvádzame príklady zo Slovenska a z iných krajín, zo súčasnosti i z histórie a pomáhame formulovať závery diskusie.

TEXT ZADANIA:

1. Pozorne si prečítajte tabuľku.
2. V stĺpcoch (A- E) sú uvedené rôzne funkcie predstaviteľov a predstaviteľiek výkonnej, zákonodarnej a súdnej moci na rôznych úrovniach.
3. V riadkoch (1 - 7) sú uvedené rôzne charakteristiky, ktoré by sa mohli vyskytnúť u kandidátov a kandidátok na tieto funkcie.
4. Najprv si pozrite celú tabuľku a potom postupujte podľa týchto inštrukcií:
 - a) porozmýšľajte a individuálne podľa vlastného názoru vyznačte do okienok v tabuľke **krížikom** súhlas (t. j. či podľa vás človek s uvedenou charakteristikou môže zastávať uvedenú funkciu),
 - b) ešte raz si prejdite tabuľku a **krúžkom** do okienok vyznačte, aký je v súčasnosti podľa vás prevládajúci názor na Slovensku,
 - c) čím sú spôsobené odlišnosti vo vašom názore a predstave o prevládajúcom postoji?
 - d) v štvorčlenných/päťčlenných skupinách navzájom porovnajte svoje odpovede a diskutujte tak, aby ste podľa možnosti dospeli ku konsenzu v skupinkách,
 - e) skúste si predstaviť situáciu o 5, 10 a 50 rokov neskôr. Myslíte, že sa názor spoločnosti zmení, ak áno, v ktorých okienkach?

⁵ Zdroj: ONDRUŠEK, D.: Demokracia a jej formy. Kto môže zastávať funkciu. Technika 5–A. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 67-69.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a doplnenie právneho komentára: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

		A	B	C	D	E
		PREZIDENT/ PREZIDENTKA	POSLANEC NR SR/ POSLANKYŇA NR SR	SUDCA/ SUDKYŇA	STAROSTA/ STAROSTKA OBCE	POLICAJT/ POLICAJTKA
1	Žena					
2	Róm/Rómka					
3	Človek so základným vzdelaním					
4	S homosexuálnou orientáciou, verejne sa k tomu hlási					
5	Bývalý alkoholik/alkoholička					
6	Človek, ktorý má slovenské štátne občianstvo, ale vyše 40 rokov nežil na Slovensku					

DISKUSIA:

V diskusii môžeme položiť aj doplňujúce otázky, napríklad:

- Ktoré funkcie nesú so sebou najväčšie obmedzenia a prečo?
- Aká charakteristika je najproblematickejšia pri posudzovaní jej prijateľnosti pre kandidáta alebo kandidátku určitej funkcie a prečo?
- Aké pohľady na prijateľnosť určitej charakteristiky sa zmenili, aké sa asi v budúcnosti zmenia a aké sa asi nezmenia? Prečo?

ČAS: 45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika efektívne podporuje rozvoj kritického myslenia a diskusiu o dôležitých spoločenských otázkach, ako sú požadované charakteristiky verejne činných osôb, predsudky a stereotypy, a rozdiely v právnom, politickom a morálnom hodnotení. Aktivita začína individuálnou reflexiou, ktorá umožňuje študentom a študentkám preskúmať a formulovať svoje názory bez vplyvu skupiny. Následné porovnanie a diskusia v malých skupinách podporuje výmenu názorov a hľadanie konsenzu, čo rozvíja schopnosť argumentácie a rešpektovania odlišných pohľadov.

Diskusie celej triedy, podporená konkrétnymi príkladmi a historickými kontextami, prehĺbuje pochopenie týchto otázok a pomáha študentom a študentkám vidieť širší obraz. Mali by sme veľmi dôrazne zastávať názor, že to, na čom sa zhodnú študenti a študentky, nie sú "správne" odpovede na otázky, ale sumár ich terajších názorov, vychádzajúci z ich momentálnej poznatkovej úrovne a doterajšej životnej skúsenosti. Mali by sme upozorniť na to, že pri hodnotení a predstave o názoroch iných ľudí tiež nemusíme byť presní a môžeme sa mýliť, pričom zväčša máme tendenciu prisudzovať menej priaznivé postoje iným než sebe. Táto technika tiež ponúka možnosť predikcie a zamyslenia sa nad budúcnými spoločenskými zmenami, čo študentom a študentkám pomáha

uvedomiť si dynamiku sociálnych noriem a hodnotení. Celkovo táto aktivita podporuje integráciu osobných, sociálnych a historických perspektív, čo je kľúčové pre komplexné porozumenie fungovania spoločnosti a jej právneho a morálneho rámca.

PRÁVNY KOMENTÁR:

Z hľadiska práva je v prípade funkcie prezidenta/prezidentky Slovenskej republiky alebo poslanca/poslankyne Národnej rady SR obmedzením vek, t. j. 40 rokov u prezidenta a 21 rokov v prípade poslancov Národnej rady SR. V prípade oboch funkcií sa vyžaduje bezúhonnosť. Je však koncipovaná „menej prísne“, ako napríklad v prípade funkcie sudcu/sudkyne alebo polície, keďže sa vzťahuje iba na právoplatné odsúdenie za úmyselný trestný čin, pokiaľ takéto odsúdenie nebolo zahladené. Inými slovami, ak bolo právoplatné odsúdenie za zákonom stanovených podmienok v trestnom registri vymazané, takáto osoba by sa mohla o dané funkcie uchádzať. V našej tabuľke by sa to týkalo poslednej uvedenej charakteristiky.

Veková hranica je stanovená aj v prípade sudcu/sudkyne a to aspoň 30 rokov v deň vymenovania. Na výkon tejto funkcie je zároveň potrebné mať dosiahnuté vysokoškolské právnické vzdelanie druhého stupňa, úspešné absolvovať odbornú justičnú skúšku, byť bezúhonný a spĺňať tzv. predpoklady sudcovskej spôsobilosti. Právny predpis definuje predpoklady sudcovskej spôsobilosti ako morálny štandard, integritu sudcu pre zodpovedný výkon jeho funkcie, ako aj to, že sudca/sudkyňa nemá obchodné, majetkové alebo finančné vzťahy s osobami z prostredia organizovaného zločinu.

U policajta/policajtky sa vyžaduje preukázanie odbornej spôsobilosti absolvovaním skúšky pred odbornou komisiou Policajného zboru SR, pričom rovnako ako v prípade sudcu či sudkyne sa pre prijatie do policajného zboru vyžaduje bezúhonnosť. To znamená, že takáto osoba nebola právoplatne odsúdená za úmyselný trestný čin alebo právoplatne odsúdená na nepodmienečný trest odňatia slobody. Zákon dokonca v prípade polície hovorí o podmienke spoľahlivosti uchádzača alebo uchádzačky, čo sa interpretuje tak, že nepožíva nadmerne alkohol alebo drogy, nie je závislý na automatoch a podobne. Potrebný stupeň vzdelania závisí od konkrétnej funkcie v policajnom zbore, ale spravidla sa vyžaduje stredoškolské vzdelanie s maturitou, alebo vysokoškolské vzdelanie.

Ako už bolo spomenuté, v prípade sudcov/sudkýň a polície je bezúhonnosť posudzovaná prísnejšie, pretože pri oboch funkciách je potrebné preukazovať ju tzv. odpisom z registra trestov. Čiže narozdiel od úradu prezidenta, či poslanca NR SR sa do úvahy berú aj zahladené (vymazané) odsúdenia. Ak pre výkon nejakej funkcie, alebo povolania postačuje doloženie iba tzv. výpisu z registra trestov, tam sa zahladené odsúdenie za trestný čin neobjaví.

Rovnako ako vo všetkých vyššie uvedených funkciách aj v prípade starostu/starostky je stanovený minimálny vek a to 25 rokov najneskôr v deň konania volieb. Bezúhonnosť sa v tomto prípade posudzuje rovnako ako pri funkcii prezidenta či poslanca Národnej rady SR.

Zároveň vo vzťahu ku všetkým uvedeným funkciám, s výnimkou starostu/starostky platí, že o funkcie sa môžu uchádzať len občania Slovenskej republiky a v prípade starostu/starostky zasa platí podmienka, že musí ísť o obyvateľa obce s trvalým pobytom v obci, v ktorej tento úrad zastáva.

II. LUDSKÉ PRÁVA

CIEL:

Inšpirovať študentov a študentky k úvahám o individuálnej hierarchii práv a slobôd, umožniť im vzájomnú konfrontáciu a porovnanie individuálne a skupinovo prežívaných práv a slobôd s tými právami a slobodami, ktoré sú uvedené ako základné v Ústave SR.

POSTUP:

Každý študent a študentka dostane 5 – 7 prázdnych lístkov. Ich úlohou je na každý lístok napísať jedno právo alebo slobodu, ktorú považuje pre seba za dôležitú. V ďalšej fáze si ich každý za seba zostaví do poradia od najmenej dôležitej po najviac dôležitú. V menších skupinách potom, sediac v kruhu, zverejňujú svoje práva a slobody tak, že ich čítajú od najmenej po najviac dôležitú, a po prečítaní každý lístoček odhodí do stredu kruhu - vzdávajú sa práva alebo slobody napísaného na lístočku. Zároveň si každá študentská skupina zapisuje na flipchart práva a slobody, ktoré sa v skupine vyskytli. Nasleduje prezentácia za každú skupinu. V rámci celej triedy dochádza potom ku konfrontácii práv a slobôd, ktoré boli v skupinách uvedené, s tými, ktoré obsahuje Ústava SR.

Modifikácia: Techniku je možné modifikovať aj nasledujúcim spôsobom. Trieda sa rozdelí do menších štvorčlenných/päťčlenných skupín. Úlohou každej skupiny bude dohodnúť sa na piatich právach a slobodách, ktoré sú pre nich najdôležitejšie. Každé právo a slobodu, na ktorej sa dohodnú si následne napíšu na samostatný lístoček. V ďalšej fáze vyzveme skupiny, aby vyradili 1 právo alebo slobodu, ktorého sa ako skupina vzdávajú. Takto postupujeme, kým každá zo skupín nebude mať len 1 právo a slobodu. Po celý čas si všimame prácu jednotlivých skupín a to, či v rámci skupín dochádzalo k zhode pri vyradovaní jednotlivých práv. V závere vyzveme všetky skupiny, aby odprezentovali, ktoré právo a slobodu si ponechali a prečo. V diskusii je potrebné venovať pozornosť aj pocitom študentov a študentiek pri vyradovaní jednotlivých práv a slobôd, či bolo jednoduché dosiahnuť v rámci skupiny konsenzus, pri ktorých právach dochádzalo najťažšie k zhode a prečo.

POMÔCKY:

Lístky podľa počtu študentov/študentiek alebo skupín a počtu práv a slobôd, ktoré majú uviesť.

⁶ Zdroj: RAPOŠ, I.: Základné práva a slobody v Ústave SR a koncepcia ich ochrany. Hierarchia práv a slobôd. Technika 7-B. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia Občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 80 - 81.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a právneho komentára: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

DISKUSIA:

Z porovnania by malo vyplynúť, či sa ako jednotlivci líšime alebo podobáme v pociťovanej potrebe zaručenia práv a slobôd. V rámci triedy je možné uvažovať o tom, či možno všetky práva a slobody, ktoré študenti a študentky individuálne uviedli, zahrnúť medzi tie, ktoré vymedzuje ústava.

ČAS: 45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika poskytuje študentom a študentkám príležitosť hlbšie sa zamyslieť nad významom individuálnych práv a slobôd a porovnať ich s ústavnými. Začína sa individuálnym premýšľaním, kde si každý vyberie práva a slobody, ktoré považuje za najdôležitejšie, čo im umožňuje reflexiu vlastných hodnôt a priorít. Jednotliví študenti a študentky sa budú pravdepodobne odlišovať v ochote, s akou sa budú „vzdávať“ svojich práv a slobôd - vyjadrenej odhadzovaním lístkov. Nájdu sa takí, ktorí sa bez problémov vzdajú, podľa inštrukcie, všetkých práv a slobôd, no aj takí, ktorým to robí problémy. Tým umožníme, aby si v závere posledné 2 práva alebo slobody ponechali. Následná skupinová práca podporuje diskusiu a výmenu názorov, čím sa rozvíjajú komunikačné a argumentačné zručnosti. Proces postupného vzdávania sa jednotlivých práv a slobôd vytvára emocionálnu väzbu a uvedomenie si hodnoty týchto práv, čo môže byť silným pedagogickým zážitkom.

Záverečná diskusia v celej triede umožňuje konfrontáciu osobných preferencií so spoločenskými a právnymi normami, čo napomáha lepšiemu pochopeniu ústavných princípov a rozvíja kritické myslenie. Aktivita tiež podporuje empatiu a toleranciu tým, že študenti a študentky zisťujú, aké dôležité sú rôzne práva a slobody pre ich spolužiakov a spolužiačky, a uvedomujú si, že hodnoty a priority sa môžu líšiť. Časť diskusie potom možno venovať aj reflexii toho, čo prežívali, keď lístky odhadzovali. Celkovo táto technika účinne spája osobnú reflexiu s kolektívnou diskusiou a poskytuje komplexný pohľad na význam a hierarchiu práv a slobôd v demokratickej spoločnosti.

PRÁVNÝ KOMENTÁR:

V zásade možno konštatovať, že pri tejto aktivite neexistujú správne a nesprávne odpovede. Neexistuje všeobecne uznávaná hierarchia ľudských práv a slobôd. A hoci judikatúra súdov, zaoberajúcich sa ochranou ľudských práv vrátane Ústavného súdu Slovenskej republiky priznáva napríklad právu na život výhradné postavenie a považuje ho za pilier celého systému ochrany základných práv a slobôd, samotná hierarchia týchto práv má skôr individuálny charakter a je viazaná na hodnotové nastavenie jednotlivca, jeho, či jej životnú situáciu a okolnosti, v ktorých sa jednotlivec aktuálne nachádza. Ľudskoprávne dokumenty právne záväzného, ale aj deklaratórneho charakteru preto predstavujú skôr katalógy ľudských práv, ktoré sú jednotlivcom, alebo skupinám priznané a sú týmito dokumentami chránené. Delenie ľudských práv a slobôd na práva prvej (základné a politické ľudské práva a slobody), druhej (sociálne, kultúrne a hospodárske práva) a tretej (napr. právo na ochranu životného prostredia) generácie neznamená rozdelenie podľa ich dôležitosti. Toto delenie súvisí skôr s obdobím zakotvenia týchto práv.

CIEĽ:

Osvojiť si obsah jednotlivých ľudských práv a základných slobôd, ujasniť si dôvody ich zaradenia do jednotlivých kapitol druhej hlavy ústavy.

POSTUP:

Trieda sa rozdelí na trojčlenné/štvorčlenné skupiny, ktoré dostanú za úlohu pozrieť si vybranú skupinu práv druhej hlavy ústavy (konkrétny oddiel druhej hlavy Ústavy SR - napr. politické práva, základné ľudské práva a slobody a pod.). V rámci študentských skupín diskutujú o jednotlivých ľudských právach a slobodách, ktoré sú v danej kapitole ústavy uvedené a vyberú si 3 ľudské práva a/alebo slobody. Následne hľadajú cesty, ako vyjadriť vybrané ľudské práva a slobody ako "piktogramy" (symbolické značky, obrázky), ako vyjadriť v symbolickej podobe najdôležitejšie poslanstvo vybraného ľudského práva alebo slobody. Svoju predstavu každá skupina nakoniec vyjadrí obrázkom (piktogramom). Výsledkom je výstava "obrázkových ľudských práv a základných slobôd" a diskusia o nich.

Modifikácia: Techniku je možné modifikovať aj nasledujúcim spôsobom. Na samostatné lístočky napíšeme/vytlačíme ľudské práva a slobody z Ústavy SR (1 lístoček = 1 ľudské právo alebo sloboda). Vyberieme pre každú študentskú skupinu 3 až 4 lístočky s ľudským právom a slobodou, prípadne necháme každú skupinu vytiahnuť si 3 až 4 lístočky, s týmito právami a slobodami. Postup je ďalej rovnaký, ako je uvedený vyššie. Je taktiež možné, aby ostatné skupiny hádali, aké konkrétne právo alebo slobodu chce daná skupina piktogramom znázorniť.

POMÔCKY:

Text druhej hlavy Ústavy SR / lístočky s pripravenými konkrétnymi základnými právami a slobodami, papiere a fixky pre každú študentskú trojicu.

DISKUSIA:

Diskusia sa sústreďí na primeranosť a presnosť symbolického vyjadrenia obsahu ľudských práv a slobôd prostredníctvom piktogramov.

⁷ Zdroj: ONDRUŠEK, D.: Obsah ústavy a jej miesto v právnom poriadku štátu. Ústavné piktogramy. Technika 6-B. In: RAPOŠ, I.(ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia Občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 76 - 77.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a doplnenie právneho komentára: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

ČAS: 30 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika je vynikajúcim nástrojom na hlbšie pochopenie ľudských práv a základných slobôd, pričom podporuje aktívne učenie a kreatívne myslenie. Rozdelenie študentov a študentiek do menších skupín umožňuje intenzívnejšiu diskusiu a vzájomnú interakciu, čo vedie k lepšiemu pochopeniu obsahu a významu konkrétnych práv a slobôd. Výzva vyjadriť tieto práva a slobody pomocou piktogramov stimuluje vizuálnu predstavivosť a kreatívne schopnosti študentov a študentiek, čo napomáha upevniť vedomosti zábavným a zaujímavým spôsobom. Ak by niektorí študenti a študentky mali tendenciu ironizovať, karikovať obrázok, netreba to odmietnuť, ale hľadať dôvod irónie, sarkazmu. Je to vyjadrenie potreby zaujať a odlíšiť sa od iných skupín, je to nutkanie nadľahčiť tému, ktorá býva považovaná za príliš vážnu, alebo je v časti ústavy alebo jej interpretácii niečo, čo si zaslúži karikovanie?

Výstava vytvorených piktogramov a následná diskusia poskytujú priestor na zdieľanie rôznych pohľadov a interpretácií, čím sa podporuje kritické myslenie a schopnosť argumentovať. Táto technika nielenže pomáha študentom a študentkám osvojiť si obsah ľudských práv a slobôd, ale zároveň ich vedie k uvažovaniu o tom, ako ich symbolicky a efektívne komunikovať, čo je dôležitá zručnosť v dnešnej informačnej spoločnosti. Celkovo táto aktivita posilňuje vedomosti študentov a študentiek, podporuje ich kreatívne schopnosti a zlepšuje schopnosť pracovať v tíme a komunikovať.

PRÁVNÝ KOMENTÁR:

Ústava Slovenskej republiky je právnym vyjadrením dlhoročného politického a duchovného úsilia slovenského národa o vlastnú štátnosť. Predstavuje a garantuje právny základ národného, občianskeho, spoločenského, ekonomického, sociálneho a kultúrneho života občanov Slovenskej republiky i spolupráce s inými štátmi. Ústava SR je základným zákonom štátu a jej základom sú ústavné tradície, Listina základných práv a slobôd, Ústava ČSR a medzinárodné zmluvy a dohovory. Medzi jej východiskové princípy patria: demokracia, pluralizmus, ochrana ľudských práv a základných slobôd, právny štát, deľba moci, unitárny štát a samospráva.

Celá Ústava SR sa skladá z preambuly a deviatich hláv. Ľudské práva a slobody sú upravené v druhej hlave ústavy. V nej sú ľudské práva a slobody rozdelené do ôsmich oddielov.

Prvý oddiel: Všeobecné ustanovenia (čl. 11 – 13) - upravuje základné zásady a princípy, na ktorých ľudské práva a slobody stoja, ako sú princíp rovnosti, ľudskej dôstojnosti a nediskriminácie.

Druhý oddiel: Základné ľudské práva a slobody (čl. 14 – 25) - ide o skupinu práv, ktoré charakterizujú človeka ako ľudskú bytosť, chránia základné ľudské hodnoty akými sú život, osobná sloboda, dôstojnosť, vierovyznanie, česť a pod.

- Patria sem nasledujúce práva a slobody: spôsobilosť na práva; právo na život; nedotknuteľnosť osoby; osobná sloboda; zákaz nútených prác; právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena; právo vlastníť majetok; nedotknuteľnosť obydlia; listové tajomstvo a tajomstvo dopravovaných správ a iných písomností; sloboda pohybu a pobytu; sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery; obrana Slovenskej republiky ako povinnosť a vec cti občanov.

Tretí oddiel: Politické práva (čl. 26-34) - politické práva podmieňujú život človeka v občianskej spoločnosti, zaručujú účasť občanov a občianok na politickom živote, na správe vecí verejných.

Spolu so Základnými právami a slobodami upravenými v druhom oddiele druhej hlavy ústavy sa zvyknú označovať aj ako „prvá generácia ľudských práv“.

- Patria sem nasledujúce práva a slobody: sloboda prejavu a právo na informácie; petičné právo; sloboda zhromažďovania; sloboda združovania; právo zúčastňovať sa na správe vecí verejných; volebné právo; právo na odpor.

Štvrtý oddiel: Práva národnostných menšín a etnických skupín - ústavné zakotvenie týchto práv vychádza z rešpektovania princípu rovnosti a nediskriminácie všetkých subjektov základných práv a slobôd a zásady priznania špecifických práv príslušníkom a príslušníckam národnostných menšín a etnických skupín.

- Patria sem nasledujúce práva a slobody: právo príslušníkov národnostných menšín a etnických skupín na všestranný rozvoj; právo spoločne s inými príslušníkmi menšiny alebo skupiny rozvíjať vlastnú kultúru; právo rozširovať a prijímať informácie v ich materinskom jazyku; združovať sa v národnostných združeniach; právo zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie; právo na vzdelanie v ich jazyku; právo používať ich jazyk v úradnom styku; právo zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín.

Piaty oddiel: Hospodárske, sociálne a kultúrne práva - ide o práva, ktoré sa zvyknú označovať aj ako „druhá generácia ľudských práv“ a úzko súvisia so sociálnou funkciou štátu. Napomáhajú zabezpečovať materiálny a duchovný rozvoj jednotlivca a vytvárajú materiálny základ pre realizáciu osobných a politických práv zakotvených v ústave.

- Patria sem nasledujúce práva a slobody: právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň; právo na prácu, právo na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky; právo slobodne sa združovať s inými na ochranu svojich hospodárskych a sociálnych záujmov; právo na zvýšenú ochranu zdravia pri práci a osobitné pracovné podmienky žien, mladistvých a osôb so zdravotným postihnutím; právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu; právo na ochranu zdravia; právo na rodinu; právo na vzdelanie; sloboda vedeckého bádania a umenia.

Šiesty oddiel: Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva - ide o práva tzv. tretej generácie, ktoré sú výsledkom vývoja modernej spoločnosti.

- Patria sem nasledujúce práva: právo na priaznivé životné prostredie; právo na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch tohto stavu.

Siedmy oddiel: Právo na súdnu a inú právnu ochranu - ide o skupinu práv, ktorých cieľom je zabezpečenie vymožitelnosti práva v demokratickej spoločnosti.

- Patria sem nasledujúce práva a slobody: právo domáhať sa svojho práva na nezávislom a nestrannom súde; právo na zákonného sudcu; právo na verejné prerokovanie vecí bez zbytočných prietahov; len sudy rozhodujú o vine a treste; zásada, že nikoho nemožno potrestať pre ten istý skutok dvakrát (lat. ne bis in idem); zásada prezumpcie neviny; právo odoprieť výpoveď; právo na obhajobu; právo na právnu pomoc.

Ôsmy oddiel: Spoločné ustanovenia k prvej a druhej hlave.

CIEL:

Mapovanie situácie v našej krajine z hľadiska dodržiavania ľudských práv, tradícií, predsudkov.

POSTUP:

INŠTRUKCIA: Vo vašom meste sa bude v najbližšom čase konať medzinárodná konferencia o ľudských právach. Vaša trieda sa zúčastňuje výtvarnej súťaže o zobrazenie situácie v dodržiavaní ľudských práv na Slovensku. Rozdeľte sa, prosím, do piatich skupiniek tak, že budete počítat prvý, druhý, tretí, štvrtý, piaty. Jednotky vytvoria jednu skupinu. Rovnako aj dvojky, trojky, štvorky a päťky. Každá skupina dostane rôzny materiál. Možno ho obohatiť o ďalšie predmety alebo materiály. Vašou úlohou je vytvoriť koláž (obraz vytvorený zlepovaním výstrižkov) alebo asambláž (nahromadenie, spojenie rôznych predmetov), ktoré budú vystihovať situáciu ľudských práv v SR.

Koná sa vernisáž: Každá skupinka prezentuje svoje dielo, hľadajú sa skryté významy a interpretácie. Porovnanie diel jednotlivých skupín. Diskusia k obsahu diel.

POMÔCKY:

Kartón, papier, farebné papiere, zvyšky látok a rôznych materiálov, fixky, temperové farby, ceruzky, pastelky, staré časopisy a noviny, staré predmety, rôzne haraburdy, lepidlo, nožnice, špagát a pod.

DISKUSIA:

Analýza procesu tvorby. Rozbor výtvarných diel: čo vyjadrujú a ako by boli zrozumiteľné pre verejnosť, resp. čo by sme mohli vykonať, aby verejnosť rozumela takýmto dielam. Ako pomôcť, aby si verejnosť bola vedomá ľudských práv a začala ich vyžadovať.

ČAS: 45 minút.

⁸ Zdroj: LABÁTH, V.: Idea vyššieho práva a jej historický vývoj. Ľudské práva v živote. Technika 4-C. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9, s. 64-66.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a doplnenie právneho komentára: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika je vynikajúcou formou interdisciplinárneho učenia, ktorá kombinuje výtvarnú tvorivosť so sociálnym a občianskym vzdelávaním. Aktivita umožňuje študentom a študentkám kreatívne vyjadriť svoje názory a pocity týkajúce sa dodržiavania ľudských práv na Slovensku, čo napomáha hlbšiemu uvedomeniu a internalizácii týchto dôležitých tém. Vďaka skupinovej práci študenti a študentky rozvíjajú svoje kooperatívne schopnosti, učia sa spolupracovať, diskutovať a dospievať ku konsenzu. Danú aktivitu môžeme využiť aj ako spôsob na zvýšenie povedomia o ľudských právach a vernisáž, ktorá bude prezentovať diela jednotlivých skupín, ktoré môžeme zrealizovať aj v rámci školy napríklad pri príležitosti Dňa ľudských práv. Výsledné koláže a asambláže poskytujú vizuálne atraktívny a zrozumiteľný spôsob, ako komunikovať komplexné spoločenské problémy, čo je dôležité pre zvyšovanie verejného povedomia.

Vernisáž a následná diskusia posilňujú schopnosť študentov a študentiek prezentovať svoje myšlienky, analyzovať a kriticky hodnotiť tvorbu druhých, čím sa rozvíjajú ich argumentačné a interpretačné schopnosti. Táto technika taktiež podporuje empatiu a sociálne uvedomenie, čím prispieva k formovaniu angažovaných a informovaných občanov a občianok.

PRÁVNY KOMENTÁR:

Konkrétne členenie ľudských práv možno nájsť v článkoch druhej hlavy Ústavy SR a príslušných článkoch Dohovoru Rady Európy o ochrane ľudských právach a základných slobôd, ale aj v ďalších medzinárodných ľudskoprávnych dokumentoch, ktorými je Slovenská republika viazaná. Je dôležité uvedomiť si, že ľudské práva nám nedaruje štát, neexistujú z jeho vôle, ale nezávisle od nej. Štát má povinnosť tieto práva rešpektovať, chrániť, aktívne podporovať a naplňať. Sú imanentné každej ľudskej bytosti a vyplývajú z jej prirodzenej podstaty. Sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.

Ak aktivita vyústi do definovania konkrétnych práv, odporúčame každý takýto výstup skupiny porovnávať s reálnym stavom podľa Ústavy SR alebo Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Treba mať na pamäti i to, že s uplatňovaním práv a slobôd je spojená aj zodpovednosť a každé právo alebo sloboda je obmedzená právami alebo slobodami iných. Z toho dôvodu môže byť väčšina základných práv a slobôd, v určitých prípadoch a za presne definovaných podmienok, aj obmedzená. Podmienky obmedzenia základných práv a slobôd presne stanovuje Ústava SR, Dohovor, ale i ostatné medzinárodné právne záväzné ľudskoprávne dokumenty.

Vo vzťahu k obmedzeniam ľudských práv a slobôd vo všeobecnosti platí, že na obmedzenie ľudského práva alebo slobody musia byť splnené tri podmienky súčasne. Prvou podmienkou je, že obmedzenie musí byť dané zákonom. V právnom poriadku musí existovať právny predpis, ktorý v jasne stanovených situáciách môže to-ktoré právo obmedziť. Napríklad Trestný zákon a Trestný poriadok umožňuje odsúdiť páchatel'a trestného činu na trest odňatia slobody, čím dôjde k zákonnému obmedzeniu jeho osobnej slobody. Alebo zhromaždenie je možné rozpustiť v prípade, ak podnecuje k nenávisti, násilium alebo obmedzovaniu práv a slobôd iných. Rozpustením takéhoto zhromaždenia sa zákonným spôsobom zasiahne do práva na zhromažďovanie.

Zároveň však musí byť splnená druhá podmienka, že takéto obmedzenie sleduje tzv. legitímny účel, to znamená, že obmedzenie je nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosti štátu, verejného poriadku, verejného zdravia alebo na ochranu iných, v ľudskoprávnych dokumentoch presne stanovených, právom chránených záujmov.

A poslednou podmienkou je nevyhnutnosť obmedzenia v demokratickej spoločnosti. Nevyhnutnosť obmedzenia posudzuje nezávislý súd v závislosti od konkrétnej situácie, od potrieb štátu i záujmu jednotlivca, o ktorého právo ide, t. j. či v danom prípade prevažuje to - ktoré ľudské

právo alebo sloboda alebo na „miskách váh“ prevažuje iné právo jednotlivca alebo skupiny, alebo iný legitímny účel. V prípade, že nad konkrétnymi právom preváži iný právom chránený záujem, je možné ľudské právo obmedziť.

Bližšie informácie k deleniu jednotlivých práv a slobôd v Ústave SR je možné čerpať aj z právneho komentára k technike „Piktogramy základných práv a slobôd“ z tejto metodologickej príručky.

CIEĽ:

Študenti a študentky získajú príležitosť vyjadriť abstraktné pojmy neverbálnymi prostriedkami. Technika súčasne prispieva k rozvoju tvorivosti a kooperácie.

POSTUP:

V triede vytvoríme niekoľko menších študentských skupín, z ktorých každá má za úlohu vytvoriť živý obraz, sochu z vlastných tiel, ktorá symbolizuje jeden z nižšie uvedených pojmov a potom jeho protiklad.

Príklady pojmov:

- sloboda / nesloboda
- tolerancia / intolerancia
- rovnosť/ nerovnosť
- dôstojnosť / nedôstojnosť pod.

Študenti a študentky sa najprv dohodnú, ako bude socha vyzerat' a potom ju každá skupina predvedie pred zvyškom triedy. Podľa času, ktorý je k dispozícii, môže mať každá skupina iné zadanie, zaujímavé však môžu byť aj porovnania sôch na rovnaký námet.

POMÔCKY:

Jednotlivé skupiny môžu podľa vlastnej vynaliezavosti použiť predmety, ktoré sú v triede k dispozícii.

DISKUSIA:

V rámci triedy je možné diskutovať o tom, ako v jednotlivých skupinách sochy vznikali, skupiny môžu porovnať verbálne a neverbálne vyjadrenia abstraktných pojmov, ako im to táto technika umožnila. Diskusia môže o.i. vyústiť aj do úvah o dôležitosti neverbálnej komunikácie.

⁹ Zdroj: RAPOŠ, I.: Základné práva a slobody v Ústave SR a koncepcia ich ochrany. Socha slobody. Technika 7-C. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 81-82.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a právneho komentára: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

ČAS: 45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika poskytuje študentom a študentkám jedinečnú príležitosť rozvíjať ich schopnosť vyjadrovať abstraktné pojmy prostredníctvom neverbálnych prostriedkov. Pri tvorbe sôch by sme mali mať úlohu pozorovateľa/pozorovateľky a podnecovateľa/podnecovateľky činnosti. Vytváranie živých obrazov alebo sôch z vlastných tiel stimuluje tvorivosť a zároveň posilňuje schopnosti spolupráce a tímovej komunikácie. Cenným materiálom môže byť videozáznam tvorby sôch, prípadne zachytenie výsledných výtvorov. Záznam možno neskôr použiť ako východisko k diskusii. Proces dohody v skupinách, ako bude výsledná socha vyzeráť, podporuje kritické myslenie a rešpektovanie rôznych perspektív.

Prezentácia a následná diskusia o dielach rozvíjajú schopnosť reflexie a interpretácie, čo umožňuje hlbšie porozumenie daným pojmom. Technika tiež zdôrazňuje význam neverbálnej komunikácie v každodennom živote, ukazuje, ako môžu telesné prejavy efektívne sprostredkovať myšlienky a emócie. Celkovo táto aktivita nielenže obohacuje poznatky študentov a študentiek o abstraktných pojmoch, ale aj podporuje ich osobnostný a sociálny rozvoj, čím ich pripravuje na efektívnejšiu komunikáciu a spoluprácu v rôznych životných situáciách.

PRÁVNÝ KOMENTÁR:

Informácie k právnej stránke je možné čerpať z ostatných právnych komentárov k ľudským právam z tejto metodologickej príručky.

CIEĽ:

Prehľbiť a precvičiť si poznatky týkajúce sa združovacieho práva, identifikovať hranice práva na združovanie a kolízie tohto práva s inými právami a právom chránenými záujmami.

POSTUP:

Triedu rozdelíme na niekoľko menších skupín. Každá skupina dostane rovnaké zadanie.

TEXT ZADANIA:

Predstavujete úradníkov a úradníčky ministerstva vnútra a vašou úlohou je posúdiť žiadosti na registráciu združení, ktoré ste dostali. O každom zo združení, ktoré by ste mali registrovať, máte jednu základnú charakteristiku. Na základe nej rozhodnite, ktoré zo združení by ste zaregistrovali a ktoré nie. Svoje rozhodnutie zdôvodnite.

Základné charakteristiky posudzovaných združení:

1. Združenie, ktoré vo svojich stanovách vyzýva k obmedzovaniu práv menšín.
2. Združenie, ktorého cieľom je boj za záchranu včiel.
3. Združenie, ktorého cieľom je ochrana obyvateľov mesta pred neprispôsobivými skupinami výtržníkov, pričom niektorí jeho zakladajúci členovia boli sami odsúdení za trestný čin nebezpečného vyhrážania alebo ublíženia na zdraví.
4. Združenie, ktoré sa zameriava na pomoc osobám so sluchovým a zrakovým znevýhodnením.
5. Združenie, ktoré sa podľa vlastných slov zameriava na ochranu žien, pričom jedným z jeho cieľov je presadiť, aby ženy nechodili do práce, ale aby sa starali doma o deti.
6. Združenie, ktorého stanovy okrem iného obsahujú ustanovenie, že po prijatí za člena nie je možné z neho kedykoľvek svojvoľne vystúpiť. Vystúpenie je možné iba k určitému dátumu v roku, a to so súhlasom predsedu združenia a po zaplatení výstupného poplatku.
7. Združenie, ktorého cieľom je boj proti výstavbe veternej elektrárne v blízkosti obce.
8. Združenie, ktorého cieľom je naučiť mladých mužov, aby vedeli narábať so strelnou zbraňou. Zakladateľom združenia je bývalý príslušník polície.

¹⁰ Zdroj: ORAVCOVÁ, J. - ZACHAROVSKÝ, M.: Združovacie právo. Združenie skínov. Technika 22-B; Založenie združenia. Technika 22-C. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 190 – 193.

Spracovaná technika bola inšpirovaná technikami z vyššie uvedeného zdroja. Autorka techniky: JUDr. Daniela Lamačková, PhD. Právny komentár: JUDr. Daniela Lamačková, PhD., JUDr. Diana Repiščáková. Odborná konzultantka: Mgr. Janka Debrecéniová, MJur, PhD.

9. Združenie, ktorého cieľom je zvyšovanie povedomia o duševnom zdraví.

10. Združenie, ktorého cieľom je zvyšovanie povedomia o Slovenskom štáte z roku 1939.

Prezentácia výsledkov skupín.

Po prvotnom posúdení jednotlivých žiadostí a prezentácii výsledkov skupín študentom a študentkám poskytneme na preštudovanie zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov a článok 29 Ústavy SR k právu na združovanie. Následne spoločne v triede prediskutujeme, či by na základe preštudovania právnych predpisov svoje rozhodnutie v jednotlivých prípadoch prehodnotili a ak áno, v ktorých a prečo.

POMÔCKY:

Ústava Slovenskej republiky, zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov

DISKUSIA:

Diskusiu môžeme viesť vo viacerých rovinách. Prvou rovinou je proces rozhodovania v skupinách. Ako sa študenti a študentky vysporiadali s inými/opačnými názormi v skupine? Ktoré argumenty boli pre nich kľúčové pre rozhodnutie a prečo? Akým mechanizmom rozhodovali v skupine v konkrétnych prípadoch?

Druhou rovinou je rozsah informácií, ktoré pre účely rozhodnutia mali k dispozícii. Boli informácie pre posúdenie jednotlivých žiadostí pre nich dostatočné? Aké informácie im chýbali? Aby mohli objektívne rozhodnúť, potrebovali by k posúdeniu žiadostí aj iné nezávislé stanovisko? Ak áno, od koho a v ktorom prípade?

Treťou úrovňou je prípadná zmena v posúdení žiadosti o registráciu v konkrétnom prípade, pred a po obdržaní relevantného právneho predpisu. Bol právny predpis dostatočne jasný a zrozumiteľný pre účely objektívneho posúdenia žiadostí? Bolo pre nich ľahké, alebo, naopak, komplikované ho aplikovať na konkrétne prípady?

ČAS: aspoň 45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika umožňuje študentom a študentkám prehĺbiť a precvičiť svoje poznatky o združovacom práve, na objasnenie pozadia, ideológie a dosahov združení prostredníctvom aktívneho zapojenia do simulácie reálnych procesov. Vytváraním stanov a ich následným posudzovaním rôznymi skupinami, študenti a študentky získavajú praktické skúsenosti s právnymi a administratívnymi aspektmi zakladania občianskych združení. Táto aktivita podporuje kritické myslenie, schopnosť argumentácie a reflexiu, keďže študenti a študentky musia posudzovať hranice právnej prijateľnosti a analyzovať potenciálne problémy zo sociálneho a právneho hľadiska.

Diskusia a reflexia po aktivitách umožňujú účastníkom a účastníčkam zdieľať svoje pocity a postoje, čo prispieva k hlbšiemu porozumeniu rôznych perspektív a záujmových skupín. Vyžaduje dôkladnú prípravu zo strany učiteľov a učiteľiek. Celkovo táto technika podporuje

interdisciplinárny prístup k vzdelávaniu, kombinuje právne, sociálne a politické aspekty, a rozvíja u študentov a študentiek schopnosti kooperácie, empatie a efektívnej komunikácie.

PRÁVNY KOMENTÁR:

Právo slobodne sa združovať patrí medzi politické práva a je garantované čl. 29 Ústavy SR. Článok 29 ods. 1 ústavy zaručuje právo združovať sa s inými v spolkoch, spoločnostiach alebo iných združeniach. Ústava tiež upravuje možnosť obmedziť výkon tohto práva. A to v prípadoch, ktoré ustanovuje zákon, ak je takéto obmedzenie v demokratickej spoločnosti nevyhnuté pre bezpečnosť štátu, na ochranu verejného poriadku, predchádzanie trestným činom alebo na ochranu práv a slobôd iných.

Podrobnejšia právna úprava združovania občanov je obsiahnutá v zákone č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov. Tento zákon sa vzťahuje na zakladanie spolkov, spoločností, zväzov, hnutí, klubov a iných občianskych združení. Tiež sa vzťahuje na odborové organizácie. Vo všeobecnosti je možné zakladať združenia, ktoré sa zameriavajú jednak na uplatňovanie záujmov jeho členov, ale aj také, ktoré zabezpečujú rôzne verejnosprospešné aktivity. Združenia sa môžu zameriavať na oblasť vzdelávania, ochrany životného prostredia, ochrany ľudských práv, charitu športové aktivity a pod.

Zákon o združovaní občanov sa však nevzťahuje na zakladanie politických strán a politických hnutí, na vykonávanie zárobkovej činnosti, zakladanie stavovských organizácií týkajúcich sa niektorých povolání, ani na združovanie v cirkvách a náboženských spoločnostiach, alebo výkon práva poľovníctva.

Zákon o združovaní občanov vymedzuje celý proces založenia združenia, od potrebných náležitostí pre jeho registráciu a vznik, až po jeho zrušenie, príp. rozpustenie a zánik.

Združenie vzniká registráciou na Ministerstve vnútra SR, pričom zákon presne stanovuje, aké náležitosti má návrh na registráciu obsahovať. Po registrácii sa údaje o združení zapisujú do registra mimovládnych neziskových organizácií, ktorý vedie Ministerstvo vnútra SR.

Avšak aj napriek tomu, že právo slobodne sa združovať je základným ľudským právom a na založenie združenia, alebo spolku či klubu nie je potrebné povolenie štátneho orgánu, zákon o združovaní občanov stanovuje určité limity, alebo obmedzenia tohto práva. Či už v podobe obmedzení pre niektoré povolania, ako napr. vojakov v činnej službe, ktorí nemôžu vytvárať odborové organizácie, alebo v podobe obmedzení týkajúcich sa ich cieľov, resp. náplne činnosti.

Podľa zákona o združovaní občanov sa za nedovolené združenia považujú také, ktorých cieľom je popierať alebo obmedzovať osobné, politické alebo iné práva občanov pre ich národnosť, pohlavie, rasu, pôvod, politické alebo iné zmýšľanie, náboženské vyznanie a sociálne postavenie, roznečovať nenávisť a neznášanlivosť z týchto dôvodov, podporovať násilie alebo inak porušovať ústavu a zákony, alebo ktoré sledujú dosahovanie svojich cieľov spôsobmi, ktoré sú v rozpore s ústavou a zákonmi. V našom prípade by pravdepodobne združenia č. 1, 5 a 10 napĺňali znaky nedovoleného združenia a ministerstvo vnútra by registráciu takýchto združení odmietlo.

Problematické by mohlo byť aj združenie č. 3. V tomto prípade by sa určite skúmal celý kontext združenia, jeho stanov a ciele. Ak by zo stanov vyplývalo, že by takéto združenie podnecovalo k nenávisti a neznášanlivosti, podporovalo násilie, rovnako ako v prechádzajúcich prípadoch by ministerstvo vnútra registráciu odmietlo.

Taktiež nie sú povolené združenia, ktoré sú ozbrojené alebo spolupracujú s ozbrojenými zločkami okrem prípadu, že členovia držia alebo používajú strelné zbrane na športové účely. Preto, ak by v prípade združenia č. 8 bolo využívanie strelných zbraní iné ako na športové účely a/alebo by bolo zjavné, že existuje napojenie na ozbrojené zložky, rovnako by ministerstvo vnútra registráciu združenia malo odmietnuť.

Nakoniec je potrebné spomenúť aj združenie č. 6 v našej technike, ktoré neumožňuje členom z neho kedykoľvek vystúpiť a stanovuje podmienky a poplatky, kedy a ako je možné tak urobiť. Takéto

združenie, resp. jeho stanovy by boli v rozpore s ďalšími základnými princípmi zákona o združovaní občanov, ako:

- princíp, že nikoho nemožno nútiť k založeniu združenia, k členstvu v združení, ani k účasti na ich činnosti,
- princíp, že zo združenia môže každý slobodne vystúpiť,
- princíp, že nikomu nesmie byť občiansky na ujmu, že sa združuje, že je členom združenia, že sa zúčastňuje na jeho činnosti alebo ho podporuje, alebo aj, že stojí mimo neho.

Okrem toho združenia nesmú:

- vykonávať funkcie štátnych orgánov, ak to neustanoví zákon,
- nesmú riadiť štátne orgány,
- ukladať povinnosti tým, ktorí nie sú jeho členmi.

Vo všetkých týchto prípadoch by ministerstvo vnútra registráciu taktiež odmietlo.

Na záver je potrebné dodať, že Európsky súd pre ľudské práva nepripúšťa preventívny zákaz združenia v prípade, že sa registračný orgán (v našom prípade Ministerstvo vnútra SR) domnieva, že združenie bude konať v rozpore so svojimi vnútornými oficiálne zaregistrovanými predpismi a bude ich používať len na legalizáciu svojej činnosti. Európsky súd pre ľudské práva vo svojej judikatúre posudzuje preventívne odmietnutie registrácie združenia citlivejšie ako jeho následné rozpustenie, kedy už k dôvodom jeho rozpustenia reálne došlo.

Ak by teda ministerstvo vnútra združenie zaregistrovalo a toto združenie by následne vykonávalo nedovolené činnosti, stále je tu možnosť využiť inštitút rozpustenia združenia. Ak ministerstvo vnútra zistí, že existujúce združenie vyvíja činnosť, ktorá smeruje k tomu, že ide o nedovolené združenie, bez meškania ho na to upozorní a vyzve ho, aby od takej činnosti upustilo. Ak združenie v tejto činnosti pokračuje, ministerstvo vnútra ho rozpustí. Podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva je rozpustenie politickej strany prípustné len v prípade priameho útoku na demokraciu, zatiaľ čo rozpustenie združenia môže byť odôvodnené aj v menej závažných prípadoch. Združenie môže byť zrušené aj právoplatným rozhodnutím súdu v trestnom konaní, napr. uložením trestu zrušenia právnickej osoby (združenia), ktorej činnosť bola prevažne alebo úplne využívaná na páchanie extrémistickej trestnej činnosti.

III. TOLERANCIA, NEDISKRIMINÁCIA

CIEĽ:

Upozorniť na relativitu postojov. Právny poriadok vyvára systém právnych noriem, ich interpretácia však podlieha subjektívnemu posudzovaniu. Táto aktivita upozorňuje na predsudky, ktoré môžu ovplyvniť uplatňovanie právneho systému v každej právnej kultúre.

POSTUP:

Trieda sa rozdelí na dve skupiny, skupinu A a skupinu B. Obe skupiny dostanú prvú časť textu (rovnakú pre obe skupiny):

TEXT ZADANIA PRE SKUPINY:

Mladistvý muž, predtým bez kontaktu s políciou, súdom alebo inou represívnou zložkou, sám individuálne vykradol materskú školu. Odcudzil počítač, rádio a magnetofón v hodnote 1.500 EUR. Týždeň po krádeži bol zadržaný pri predaji poslednej odcudzenej veci. Ostatné peniaze minul predtým, väčšinou s kamarátmi, a nezostalo mu nič na splatenie dlžoby. Pri výsluchu všetko ľutoval, krádež vysvetľoval tým, že sa chcel vyrovať kamarátom a chcel ich pohostiť, nedocenil nebezpečenstvo, hovoril, že všetko ľutuje.

Každá skupina si text prečíta. Potom dostávajú skupiny odlišné texty.

Text pre skupinu A:

Mladistvý pochádza z usporiadanej rodiny, nikdy nik z rodiny neprišiel do konfliktu so zákonom. Rodina má nižší socio-ekonomický status. Rodičia sú robotníci, pracujú v továrni na zmeny, nemajú na deti príliš veľa času, no vždy vzorne spolupracovali so školou. Vždy, keď bolo treba, prišli do školy, vynakladali značné úsilie, aby deti zvládli školskú dochádzku. Starší brat už pracuje a žije bezúhonným životom.

Text pre skupinu B:

Mladistvý pochádza z rómskej rodiny, ktorá má veľmi zlú povesť. Otec bol niekoľkokrát trestaný, matka trvalo nepracuje, často berie podporu v nezamestnanosti. Rodičia požívajú alkoholické nápoje, starší brat sa prednedávnom vrátil z výkonu trestu odňatia slobody.

Obidve skupiny si pripravia scenár na hranie rolí a, podľa možností, dostanú v písomnej forme základné informácie o tom, ako u nás prebieha trestné stíhanie a trestné konanie na súde (Príloha II. príručky). Obsadzujú úlohy sudcu/sudkyne (pre pedagogické účely môžu byť aj dvaja prísediaci,

¹¹ Zdroj: LABÁTH, V.: Právna kultúra. Právny poriadok a subjektivita postojov. Technika 2-B. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 38 – 40.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a právneho komentára: JUDr. Diana Repiščáková.

hoci v tomto prípade by išlo o vec prejedávanú len tzv. samosudcom), obžalovaného, jeho obhajcu/obhajkyňu a prokurátora/prokurátorku, prípadne aj svedkov/svedkyne. Nasleduje hranie rolí - podľa časových možností sa môže zahrať celé pojednávanie alebo len výsluch obžalovaného, po ktorom by nasledovalo stanovisko súdu k druhu a výške trestu. Porovnanie dvoch súdnych pojednávaní. Rozbor z pohľadu obžalovaných. Porovnanie konaní súdov a súdnych rozhodnutí.

Modifikácia: Techniku je možné modifikovať aj nasledujúcim spôsobom. Trieda sa rozdelí na viac skupín, pričom niektoré skupiny budú tvoriť skupiny A a niektoré skupiny B. Každá skupina dostane rovnaké základné zadanie a zároveň skupiny A a B aj osobitný text. Úlohou každej skupiny bude rozdiskutovať a na základe prideleného zadania rozhodnúť, ako by v danom prípade rozhodli. Nasleduje spoločná diskusia v celej triede a porovnanie rozhodnutí v oboch skupinách.

DISKUSIA:

Zameraná najmä na subjektívne vnímanie situácie (napr. predchádzajúca negatívna skúsenosť ovplyvňuje aj sudcov/sudkyne, policajtov/policajtky a pod.) a všeobecnú záväznosť zákonných noriem. Prítomnosť predsudkov v myslení ľudí.

ČAS: 45 - 60 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika účinne upozorňuje na relativitu postojov a subjektívne posudzovanie právnych noriem, čo je kľúčové pre pochopenie fungovania právneho systému a jeho potenciálnych nedostatkov. Pri tejto technike môže vzniknúť spontánna diskusia o téme minorít, špecificky v súvislosti s Rómami a Rómkami na Slovensku. V takejto situácii je možné viesť voľnú diskusiu, môžeme však doplniť tému o Škálu sociálnej vzdialenosti (vyžaduje 30 minút navyše), ktorá rozšíri diskusiu na problém menších. Je možné kombinovať prípadne techniku s diskusiou o rómskej kultúre a tradíciách na Slovensku (15 minút). Rozdelenie študentov a študentiek na dve skupiny s odlišnými informáciami o pozadí obžalovaného umožňuje skúmať, ako predsudky a sociálne stereotypy ovplyvňujú rozhodovanie a interpretáciu zákonov. Hranie rolí poskytuje praktický náhľad do trestného konania, pričom umožňuje študentom a študentkám vžiť sa do rôznych úloh a lepšie pochopiť komplexnosť a emocionálnu náročnosť právneho procesu.

Diskusie po aktivite je kritická pre reflektovanie osobných predsudkov, ktoré môžu ovplyvniť profesionálne rozhodovanie v reálnom svete. Táto technika podporuje rozvoj kritického myslenia, empatie a schopnosti analyzovať právne situácie z rôznych perspektív, čo je nevyhnutné pre spravodlivé a objektívne uplatňovanie práva.

PRÁVNY KOMENTÁR:

V obidvoch prípadoch sa páchatelia priznali, sú proti nim aj iné dôkazy, teda uznanie viny by nemalo byť problémom. V tomto prípade by mohlo ísť o trestný čin krádeže podľa § 212 Trestného zákona a páchatelovi by hrozil trest odňatia slobody až na dva roky. Do úvahy by však prichádzali aj iné alternatívy – súd môže za podmienok stanovených Trestným zákonom podmienene odložiť každý trest odňatia slobody, ktorý neprevyšuje dva roky. Prípadne môže páchatelovi uložiť peňažný trest (v súčasnosti od 160 EUR do 331 930 EUR), ak by sa preukázalo, že išlo o spáchanie úmyselného trestného činu, ktorým získal alebo sa snažil získať majetkový prospech.

Súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery by mal prihliadať najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, prit'azujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a tiež na osobu páchatel'a, jeho pomery a možnosť jeho nápravy. Ak by išlo o recidivistu, išlo by pre neho o prit'azujúcu okolnosť a súd by preto uložil prísnejší trest. To, že páchatel' viedol pred spáchaním trestného činu riadny život, je zasa poľahčujúcou okolnosťou, ako ja to, ak sa páchatel' k spáchaniu trestného činu priznal a trestný čin úprimne oľutoval.

Nakoľko v našom prípade ide o mladistvého páchatel'a, pri rozhodovaní o treste by sa uplatnili osobitné pravidlá o stíhaní mladistvých. Pri ukladaní trestu, ochranného opatrenia alebo výchovného opatrenia by sa teda prihliadalo na osobnosť mladistvého, na jeho vek, rozumovú a mravnú vyspelosť, zdravotný stav, ale tiež na jeho osobné, rodinné a sociálne pomery. Trest alebo iné opatrenie, ktoré súd ukladá, teda musí byť primerané povahe a závažnosti spáchaného činu a zároveň má viesť k začleneniu mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia tak, aby sa predchádzalo protiprávnym činom. Súd môže za určitých okolností aj upustiť od potrestania mladistvého. V princípe však platí, že rozhodovanie súdu by nemala ovplyvniť napr. charakteristika rodičov a už vôbec nie je možné brať do úvahy sociálny alebo etnický pôvod páchatel'a ani ako poľahčujúcu, ani ako prit'azujúcu okolnosť.

POSTUP:

Vyplňte, prosím, záznamový hárok **Škála sociálnej vzdialenosti** tak, že ku každému typu človeka (vo zvislej kolónke Osoby - A, B, C, D, E, F, G) zaznamenajte vo vodorovnej kolónke znamienkom **plus** alebo **mínus** podľa vášho subjektívneho vnímania, či by ste tohto človeka akceptovali v jednotlivých sociálnych podmienkach, uvedených "za..." (obyvateľa/obyvateľku vášho mesta až po zaťa, resp. nevestu). V prípade súhlasu napíšete znamienko plus, v prípade odmietnutia znamienko mínus. Pracujte individuálne.

		V prípade, že môžem sám rozhodovať, prijal by som A,B,C,D,E,F,G za (áno +, nie -)				
		OBYVATEĽA/ OBYVATEĽKU NÁŠHO MESTA	SPOLUPRACOVNÍKA/ SPOLUPRACOVNÍČKU NA PRACOVISKU	SPOLUŽIAKA/ SPOLUŽIAČKU V TRIEDE	KAMARÁTA/ KAMARÁTKU	ZAŤA, RESP. NEVESTU
A	Vietnamca					
B	Ukrajinca					
C	Róma					
D	Zdravotne postihnutého					
E	Závislého na drogách					
F	Homosexuála					
G	Bezdomovca					

Jednotlivé položky sa skupinovo vyhodnotia sčítaním plusov v jednotlivých položkách a v jednotlivých sociálnych situáciách. Počet plusových znamienok vyjadruje skupinový názor.

DISKUSIA:

- Ako sú vnímané jednotlivé skupiny osôb?
- Aké sú príčiny?
- Aká je skúsenosť študentiek a študentov s jednotlivými osobami?
- Je súvislosť medzi osobnou skúsenosťou a hodnotením?
- Ako vznikajú predsudky?
- Čo robiť s predsudkami verejnosti?

ČAS: 45 minút.

¹² Zdroj: LABÁTH, V.: Právna kultúra. Škála sociálnej vzdialenosti. Technika 2-C. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9 s. 40 – 41.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky: JUDr. Diana Repiščáková.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika poskytuje študentom a študentkám možnosť konfrontovať svoje vlastné postoje a predsudky voči rôznym skupinám ľudí v spoločnosti. Prostredníctvom individuálneho vyplňovania a následného skupinového vyhodnotenia záznamových hárkov sa odhaľujú skryté predsudky a bariéry, ktoré môžu brániť sociálnej inklúzii. Škála sociálnej vzdialenosti zvyčajne vyvoláva intenzívnu diskusiu, kde sa môžu objaviť rôzne, niekedy aj deštruktívne proklamatívne postoje. Z tohto hľadiska je účinné udržiavať diskusiu pod kontrolou, t. j. sledovať jej smer, aby nedošlo k deštruktívnemu vyústeniu celého bloku.

Diskusia umožňuje hlbšie preskúmať príčiny týchto postojov, skúsenosti jednotlivcov s členmi rôznych skupín a prepojenie medzi osobnou skúsenosťou a hodnotením. Táto aktivita podporuje kritické myslenie a sebareflexiu, čo môže viesť k zníženiu predsudkov a posilneniu empatie. Skúmanie toho, ako predsudky vznikajú a ako s nimi bojovať, je zásadné pre rozvoj tolerantnej a inkluzívnej spoločnosti. Aktivita navyše zdôrazňuje význam tradície a kultúry Rómov a Rómok na Slovensku, čím prispieva k lepšiemu porozumeniu a rešpektu voči rôznorodosti.

PRÁVNÝ KOMENTÁR:

Bližšie informácie k právnej časti je možné čerpať aj z právneho komentára k technike „Každý môže patriť k menšine“ a k technike „Aké je patriť k menšine“ z tejto metodologickej príručky.

CIEĽ:

Sprostredkovať študentom a študentkám odlišnosti kultúr, subkultúr a ich vplyv na vzájomné vzťahy a vnímanie, kultúrnu determináciu správania, vznik predsudkov, poskytnúť základné informácie o medzikultúrnej komunikácii, súvislosti medzi kultúrou spoločnosti, etnickej skupiny, spoločenstva a právnou kultúrou.

POSTUP:

Trieda sa rozdelí na dve skupiny, skupinu RU a skupinu FA. Každá z nich predstavuje odlišné kultúrne spoločenstvo. Počas hry bude každá skupina – kultúrne spoločenstvo – v samostatnej miestnosti, alebo triede s jedným učiteľom alebo učiteľkou.

Skupina RU, ktorej členovia sa označia nejakým symbolom (farbou na líci, odznakom, šatkou, páskou na rukáve a pod.) prejde do jednej miestnosti.

Skupina FA, ktorej členovia sa označia iným symbolom, zostáva v pôvodnej miestnosti. Každá skupina má **15 minút na zvládnutie pravidiel svojho spoločenstva** podľa textu, ktorý dostanú jednotlivé skupiny k dispozícii. Potom sa začína aktívna časť hry. Obe skupiny súčasne začínajú hrať svoje roly, t. j. členov spoločenstva RU alebo FA. Po zvládnutí pravidiel fungovania skupín (prijatie hodnôt, noriem a komunikačných spôsobov spoločenstva RU alebo FA), **vysiela každá zo skupín súčasne svojho vyslanca, či vyslankyňu do druhej kultúry na 3 minúty**. Úlohou vyslaných osôb je nadviazať kontakt s druhou kultúrou a dozvedieť sa o nej čo najviac. Potom sa vyslanci/vyslankyne vracajú do svojho spoločenstva, kde všetci prestanú hrať roly svojej kultúry. V každej skupine referujú vyslané osoby o svojich pozorovaniach a členovia spoločenstva diskutujú o možných charakteristikách druhej kultúry, súčasne dávajú inštrukcie ďalšej vysielanej osobe, čo si má v rámci svojej misie všímať. **Po 10 minútach** odchádzajú do druhej kultúry ďalší vyslanci/vyslankyne **na 2 minúty**. Kultúry sa môžu od seba navzájom učiť - napríklad niektoré komunikačné znaky, prejavy a pod., vyslaní zástupcovia a zástupkyne svojej kultúry si môžu pri návštevách overovať ich význam. Pri prvej návšteve môžu však vyslané osoby používať iba prvky svojej domovskej kultúry. Po návrate ďalších vyslaných osôb nasleduje opäť diskusia, spresňovanie obrazu druhej kultúry v skupinách, výber a príprava ďalších členov skupiny, tentoraz dvojice za každú skupinu, ktorá navštívi druhú kultúru **na 3 minúty**. Po ich návrate má každá skupina za úlohu napísať čo najpresnejšiu charakteristiku druhej kultúry. Našou úlohou je pozorovať dianie v skupinách a zaznamenávať výroky vyslancov/vyslankyň a obsah diskusie po každom kole. Skupiny sa na záver spoja, prezentujú si navzájom svoje charakteristiky druhej kultúry. Diskutujú o tom, to sa dialo, ako si rozumeli, v čom sa mýlili a pod. Ako vyučujúci zverejníme svoje pozorovania.

¹³ Zdroj: LABÁTH, V.: Právna kultúra. RU-FA-RU-FA. Technika 2-D. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 41-46.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a doplnenie právneho komentára: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

TEXT ZADANIA PRE SKUPINY:

Pravidlá pre skupinu

RU:

Príslušníci a príslušníčky kultúry RU neprejavujú žiadne emócie, ich jedinou potrebou a záujmom je výmenný obchod. Všetci členovia kultúry sa snažia získať čo najväčší majetok. Majetok predstavujú bežné žolíkové karty (len od 2 po 10; J, Q, K, A sa nepoužívajú) a žlté kartičky rovnakej veľkosti ako žolíkové karty bez akéhokoľvek symbolu či označenia. Číslo na karte vyjadruje jej hodnotu - najmenšia je karta 2, najvyššiu hodnotu zo žolíkových kariet má karta číslo 10 bez ohľadu na farbu (všetky čísla rovnakej farby majú rovnakú hodnotu). Číže dvojka zodpovedá hodnote dvoch bodov (dvoch jednotiek bohatstva), sedmička hodnote siedmich bodov bohatstva. Osobitnú hodnotu však má žltá karta. Kým žolíkové karty predstavujú bohatstvo vyjadrené v číslach (teda peniaze), žltá karta predstavuje zlato. Jej hodnota je dvadsať bodov.

Jedinou činnosťou kultúry RU je obchod a snaha po zisku. Spoločenstvo RU využíva špeciálnu komunikáciu - jej členovia nepoznajú celé slová. Používajú niekoľko komunikačných znakov, ktoré im vystačia na všetko, čo potrebujú, t. j. na obchod. Pri obchode neprejavujú žiadne emócie. Počas aktívnej časti hry nerobia nič iné, len obchodujú.

Priebeh obchodu: vždy jeden, ktorýkoľvek člen kultúry, môže osloviť kohokoľvek z danej kultúry, ten mu spravidla odpovedá. Znamená to, že aj ten druhý chce obchodovať. Pretože všetci chcú obchodovať, tak všetci odpovedajú. Po nadviazaní kontaktu obchodujú. Osoba, ktorá obchod začala, vyjadří, čo chce (vyjadrovanie požadovanej hodnoty - špeciálny úkon, vid' nižšie). Ak druhá osoba túto hodnotu (t. j. presnú kartu) má, bez váhania ju partnerovi dá. Ten si ju založí medzi svoje karty a kontakt sa končí špeciálnym rituálom. Potom môže začať obchod/kontakt druhá osoba voči prvej, alebo voči inej, rovnako môže začať obchod iniciátor s niekým ďalším. Hra nie je súťažou o získanie najväčšieho počtu bodov, je simuláciou reality, obchod má vyjadriť charakteristiku danej kultúry RU. Obchod neustále pokračuje. Spočítavajú sa len čísla červené alebo čierne, štyri farby tak, ako sa bežne pri hraní karát používajú, zjednodušujú sa len na čierne a červené podľa farby označenia hodnoty. Ak má osoba napríklad srdcovú (t. j. červenú) štvorku, päťku a šestku a žiadne iné v poradí za sebou idúce karty, bude hľadať červenú sedmičku alebo trojku tak, aby si ich mohol/mohla spočítať a vytvoriť majetok. Za sebou idúce čísla vyjadrujú majetok, čím väčší je súčet hodnôt za sebou idúcich červeno alebo čierne označených kariet, tým väčší je majetok. O to v kultúre RU ide. Žlté karty sa rátajú vždy. Na začiatku hry sa karty rozďajú náhodne.

Komunikačné prejavy kultúry RU:

- význam - **nadväzujem kontakt** - t. j. chcem obchodovať: *obe ruky sú pred vlastným trupom vodorovne, ohnuté v lakťoch, akoby vytvárali pred telom malý pult, ruky sa navzájom nedotýkajú, jedna je vyššie, pohyb vpred a vzad, naraz jedna dopredu a druhá dozadu, dva až trikrát za sebou;*
- význam - **nerozumiem**: *spustená pravá ruka popri tele a jej krútenie v smere hodinových ručičiek dva až trikrát;*
- význam - **akceptujem návrh na kontakt/obchod** - t. j. začiatok komunikácie (rovnako ako pri nadviazovaní kontaktu): *obe ruky pred vlastným trupom vodorovne, ohnuté v lakťoch, akoby vytvárali pred telom malý pult, jedna druhej sa nedotýka, jedna vyššie, pohyb vpred a vzad, naraz jedna dopredu druhá dozadu, dva až trikrát za sebou;*

- význam - **vyjadrenie požiadavky** - t. j. ak ako kupujúci chcem napr. kartu čiernu 7, vyjadrím to takto: najprv sa predstavím, poviem prvú slabiku svojho krstného mena (napr. Jana povie "ja" Katarína povie "ka"), potom "lusknem prstom" a poviem "čie - čie" - lusknutie znamená 5, každé čie znamená jednu hodnotu, t. j. lusknutie 5 + dvakrát čie - žiadam čiernu (hociktorú z dvoch možných) sedmičku. Ak je žiadaná napríklad trojka červená, žiadateľ povie po predstavení "če-če-če", ak je požadovaná čierna štvorka povie sa "čie-čie-čie-čie" a je jasné, že ide o čiernu. Trochu iné pravidlo platí na päťky, tam sa uspokojíme s lusknutím - platí pre všetky päťky, ak nenasleduje ďalšia slabika. Rovnako sa žiadajú všetky desiatky - len dvojitým lusknutím (po predchádzajúcom nadviazaní kontaktu a predstavení). Žltú kartu možno žiadať, ak máme spolu alebo na jednej karte hodnotu 10, napríklad mám srdcovú 4, pikovú 5 a srdcovú 6 (všetky tri sú červené), mám spolu viac než desať, a tak môžem žiadať žltú kartu. Ak mám aspoň jednu desiatku, môžem si žltú žiadať tiež. Po predstavení poviem "zla" (skratka zo slova zlato). Po predstavení a požiadaní o kartu, ak partner súhlasí s kontaktom – *pohýbe rovnako rukami*, predstaví sa prvou *slabikou svojho mena*, a ak má, dá nám žiadanú kartu. Ak ju nemá, nasleduje iný znak (vid nižšie - význam - nemám kartu), potom sa rozlúčia (vid' rozlúčka);
- význam - **nemám kartu** - partner, od ktorého je žiadaná karta napr. listová deviatka (*lusknutie + če-če-če-če*) a on ju nemá, odpovedá *nemám kartu* takto: pravú ruku *položí na vlastné ľavé rameno*;
- význam - **rozlúčka** - ukončenie komunikácie, obchodu: *prudký pohyb hlavy nahor* (pohľad na strop);
- význam - **odmietam komunikovať** (používa sa, ak styk s partnerom z akýchkoľvek dôvodov nevyhovuje), je rovnaký ako končím rozhovor: *prudký pohyb hlavy nahor* (pohľad na strop).

Charakteristika kultúry RU:

- racionalita, žiadne emócie, nič ich nevyvedie z rovnováhy,
- demokratická štruktúra: všetci sú si rovní, nik nemá väčšie práva,
- dominantné hodnoty: obchod a majetok,
- komunikácia: len neverbálna a zameraná len na výmenu tovaru,
- všetci sa ženú za majetkom.

Pravidlá pre kultúru **FA:**

Kultúra FA má karty, ktoré neslúžia na nič, majú ich len tak, hrajú sa s nimi, rozdávať si ich, stavajú si z nich domčeky, atď. Rovnako narábajú aj so žltými kartami. Dve karty sú však výnimočné (ich určenie nie je dôležité, je jedno, čo na nich je), jednu z nich má vodca, ktorého určíme my. Vodca ju používa, kedy sa mu zachce. Komu ju ukáže, ten sa stáva vyhnancom a musí odísť, napr. dozadu za skriňu, za stôl, pod lavicu. Naspäť ho vodca privoláva opäť tým, že mu ukáže kartu (ako vo futbale pri vylučovaní, v tejto hre sa "vylúčení" pozývajú aj späť). Druhá karta koluje medzi ľuďmi (všetci ostatní okrem vyvoleného - vodcu). Nik ju však nechce mať, lebo karta predstavuje nejaké tabu, niečo, čo sa nepatrí, nik to nechce mať pri sebe. Ak ju vodca u niekoho vidí, obyčajne za to nasleduje pre držiteľa karty vyhnanstvo. Je to však vždy len vôľa vodcu - do vyhnanstva môže človeka poslať aj za "nič", alebo nemusí, aj keď niekto vlastní nežiaducu kartu.

Všetci sa usilujú tejto karty zbaviť, ale tak, aby to vodca nevidel. Okrem toho má vodca ešte zápalky - ak zapáli jednu zápalku, všetci sa musia okamžite schovať (za stoly, pod stoly, do kútov, za skrine). Zapálená zápalka znamená nebezpečenstvo. Vyhlasuje ho len vodca, nikdy si nedá na toto právo siahnuť od iných. Jediný má tiež právo zrušiť poplach - tlesknutím, vtedy všetci opúšťajú úkryt a pokračujú v bežnom "živote".

Kultúra FA je autokratická, vodca má neobmedzené práva, nik ho nesmie "osloviť", on "oslovuje", koho chce. Pojem osloviť je v úvodzovkách, pretože kultúra FA nepoužíva slová, ale len citoslovčia.

Kultúra FA má jediný záujem: prejavovanie citov, jej členovia nepoznajú individuálny majetok, jedinou hodnotou je vyjadrovanie citu a podriadenosti vodcovi.

Charakteristika kultúry FA:

- emocionálna kultúra,
- hierarchická štruktúra s vodcom,
- vodca nesmie byť oslovený nikým,
- majetok nemá nijakú hodnotu, nepoznajú vlastníctvo.

POMÔCKY:

Žolíkové karty (tak, aby v kultúre RU dostal každý študent a študentka minimálne 7-8 kariet náhodne rozdanych), sada hocijakých kariet pre kultúru FA (vhodné sú úplne neznáme karty), sada žltých kariet na jednu triedu (ktorá sa potom delí na RU a FA), pričom stačí 20 žltých kariet (10 pre RU a 10 pre FA), označenie spoločenstiev (pleťové farby, odznak, stužka, čelenka a pod.), zápalky.

DISKUSIA:

V závere hry sa diskusia sústreďuje na nedorozumenia vyplývajúce z odlišného vnímania reprezentantmi každého zo spoločenstiev (vnímanie obmedzované vlastnou skúsenosťou, projekcia - keď nie je nejaký stav dostatočne známy, majú ľudia sklon dokresľovať realitu podľa vlastného správania, vlastných vzorcov videnia sveta). Interpretácia, vysvetľovanie dôvodov správania, podlieha etnocentrickému mechanizmu (v každom spoločenstve sa vyskytnú situácie, keď sa ľudia domnievajú, že práve ich kultúra je stredom sveta, všetko vôkol sa krúti okolo nich). V tejto hre to môže mať podobu výrokov "Sú to primitívni ľudia, vôbec nám nerozumejú". Môžu sa vyskytnúť aj výroky charakteristické pre mechanizmus sociálnej atribúcie (keď v spoločenstvách prevláda názor, že to, čo je v širšom meradle alebo na kultúrne, resp. etnicky zmiešaných územiach pozitívne, sem priniesla alebo vytvorila predovšetkým naša kultúra). Odraz tohto pohľadu možno vidieť vo výroku "naša reč je výrečnejšia, musíme ju naučiť aj tých druhých". V diskusii možno ilustrovať fenomén "MY-VY", t. j. príslušníci kultúry RU (rovnako ako členovia spoločenstva FA) hovoria o svojej skupine v prvej osobe množného čísla a o druhej skupine spolužiakov ako o skupine "oni". Vyjadruje to silný ľudský sklon vymedzovať sa voči ostatným skupinám a hľadať útočisko v skupine, ktorá dáva človeku istotu a cíti sa v nej dobre. Na tomto princípe vzniká mechanizmus vyhľadávania nepriateľov. Diskusiu možno smerovať k vznikom predsudkov voči iným kultúram.

Z hľadiska vyššie uvedenej témy je vhodné, ak záverečná časť diskusie vyústi do snahy charakterizovať predpoklady na vznik právnej kultúry v spoločenstvách RU a FA. Otázka môže byť postavená aj tak, ako by sa dalo nazvať normatívne prostredie v kultúre RU a FA.

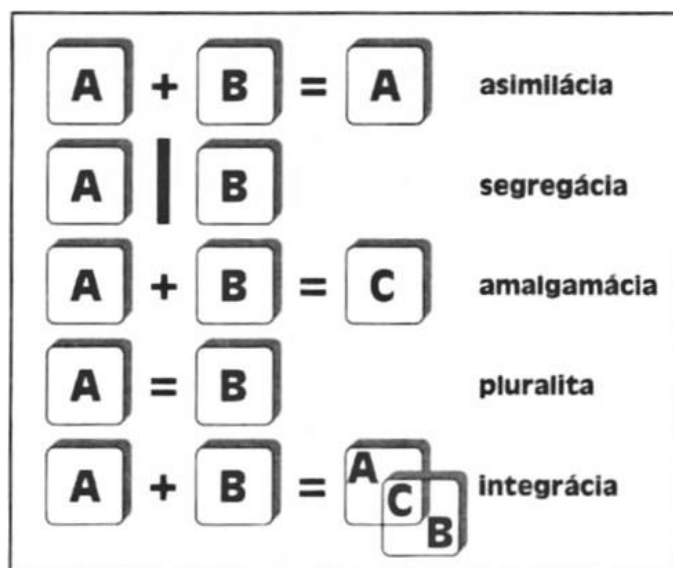
ČAS: 90 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika je určená pre všetky vekové kategórie, ktoré ju väčšinou prijímajú a hrajú s potešením. Pre jej zmysluplné využitie je veľmi dôležitá záverečná diskusia. Ak študenti a študentky sami porozumejú zákonitostiam medzikultúrnych vzťahov, je to veľmi dobré, a nie je vhodné to zbytočne ďalej rozoberať. S odstupom času býva rozhodujúci práve zážitok z hry. Pri zadávaní inštrukcie je vhodné zdôrazniť fakt, že nejde o súťaživú, ale simulačnú hru. Ak študenti a študentky začnú súťažiť, týka sa to predovšetkým kultúry RU, a budú napríklad podvádzať pri výmene kariet, hra môže stratiť svoj potenciál. Pri rozbere sú veľmi efektívne anonymne opakované výroky členov a členiek skupín pri posudzovaní druhého spoločenstva a pri príprave na ďalšiu návštevu. Osvedčilo sa citovať výroky, ktoré odzneli v skupine doslovne a nadľahčene s miernym neútočným humorom. Je potom dobre zapisovať si výroky počas hry (s predchádzajúcim súhlasom členov skupiny). Hru je možné hrať aj s dvoma triedami, ak celkový počet zúčastnených nie je väčší ako 40 ľudí. Vždy je však nevyhnutné pracovať v dvoch oddelených priestoroch za spolupráce dvoch vyučujúcich. Záverečnú diskusiu možno obohatiť o schému **Možnosti spolunažívania kultúr**. Možno diskutovať, aký model možno nájsť v ktorých krajinách. Asimilácia sa neúspešne realizovala v bývalom Československu, segregácia existovala napr. v Južnej Afrike, amalgamácia sa úspešne uplatnila v USA, pluralita funguje napríklad v Belgicku, pozitívne skúsenosti s integráciou majú napr. v Holandsku. Diskusia na konci aktivity napomáha prehľbovať pochopenie mechanizmov, ktoré vedú k tvorbe predsudkov a etnocentrizmu, a poskytuje priestor na reflexiu a rozbor vlastných postojov a vnímania. Tento prístup podporuje empatiu, toleranciu a kritické myslenie, čo sú kľúčové kompetencie pre život v multikultúrnej spoločnosti. Celá aktivita je navrhnutá tak, aby študentom a študentkám sprostredkovala hlbšie porozumenie sociálnych, kultúrnych a právnych kontextov rôznych spoločností, čím prispieva k ich celkovému osobnostnému a sociálnemu rozvoju.

A, B, C predstavujú odlišné kultúry.

Obr. Možnosti spolunažívania kultúr

PRÁVNÝ KOMENTÁR:

Právna kultúra je súčasťou kultúry spoločnosti a predstavuje súhrn národných a lokálnych zvláštností v právnom myslení a praxi. Každú právnu kultúru charakterizujú určité spoločné znaky:

- filozofia tvorby práva (súhrn hodnôt, ktoré tvoria obsah práva, a ktoré musí právo garantovať);
- podobnosť formy vyjadrenia práva (písané právo, právna obyčaj, alebo súdne rozhodnutia);
- spôsob, akým sa právo tvorí (či ho tvoria štátne orgány, alebo súdy svojou rozhodovacou činnosťou) a ako sa uvádza do života;
- podobnosť systému vzdelávania právnikov a právničiek, organizácie súdov a pod.

U nás sú najviac známe dva typy právnej kultúry: európsky (kontinentálny) typ a angloamerický typ.

Európsky typ právnej kultúry sa uplatňuje najmä v európskych štátoch, s výnimkou Anglicka a v krajinách, ktoré boli v minulosti dŕžavami týchto štátov. Tento typ právnej kultúry ovplyvnila grécka filozofia a myšlienky ľudskej dôstojnosti, rímske právo a tiež kresťanstvo z pohľadu zásad etiky a mravnosti. Pre kontinentálny typ právnej kultúry je charakteristické tzv. písané právo. Právo tvoria štátne orgány a toto ich oprávnenie je dané ústavou. Súdy, príp. iné štátne orgány ho iba uvádzajú do života, ich ťažiskovou úlohou teda nie je tvorba práva, ale jeho aplikácia v konkrétnych prípadoch. Hlavnou formou, alebo prameňom práva je zákon.

Angloamerický, alebo aj precedentálny systém sa uplatňuje v Anglicku a vo väčšine mimoeurópskych krajín, ktoré boli v minulosti britskými kolóniami a v USA (s určitými špecifikami). Tento typ právnej kultúry je postavený na nepísanom práve a charakteristické sú pre neho súdne precedensy. To znamená, že rozhodnutia vyšších súdov sú záväzné pre každý neskorší podobný prípad. Súdy sa teda aktívne podieľajú na tvorbe práva.

Okrem vyššie spomínaných typov existujú aj iné právne kultúry napríklad v Ázii, či v Afrike, ktoré sú formované spravidla tradičnými náboženskými normami, napr. islamský alebo hinduistický typ právnej kultúry a pod. Špecifickým typom právnej kultúry je aj socialistický typ, ktorý sa uplatňoval napríklad aj v bývalom Československu.

CIEĽ:

Umožniť študentom a študentkám, aby si uvedomili, že sú situácie, keď je každý z nás príslušníkom väčšiny, ale aj situácie, keď patríme k menšine.

POSTUP:

Študenti a študentky sa v rámci celej triedy alebo v menších skupinách rozdelia podľa nižšie uvedených kritérií.

Príklady kritérií:

- a) muži / ženy
- b) veriaci / ateisti
- c) športovci / nešportovci
- d) ovládajúci hru na hudobný nástroj / neovládajúci
- e) so súrodencami / bez súrodencov
- f) išli by voliť / nešli by voliť
- g) vegetariáni / stravujúci sa bez obmedzenia a pod.

V rámci väčšinových i menšinových skupín potom diskutujú o tom, čo ich spája, čím sa líšia od tých druhých, čím sa cítia diskriminovaní, akú ochranu očakávajú od spoločnosti na zachovanie identity.

DISKUSIA:

Záverečná diskusia v rámci celej triedy by mala byť venovaná reflexii pociťovania príslušnosti k určitej skupine pri rôznych deleniach. Dôležité je v závere zrekapitulovať a zaznamenať najčastejšie opatrenia zo strany štátu požadované zo strany študentov a študentiek na zachovanie identity menšinových skupín.

ČAS: 45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika poskytuje študentom a študentkám praktickú skúsenosť s vnímaním a prežívaním situácií, v ktorých sa nachádzajú ako príslušníci väčšiny alebo menšiny. Prostredníctvom rozdelenia do rôznych skupín podľa rôznych kritérií sa študenti a študentky učia chápať, ako sa rôzne identity a

¹⁴ Zdroj: RAPOŠ, I.: Osobitná ochrana vyčlenených skupín v medzinárodných dokumentoch, v ústave a právnom poriadku Slovenskej republiky. Každý môže patriť k menšine. Technika 8-A. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 83-84.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a právneho komentára: JUDr. Diana Repiščáková.

príslušnosti k skupinám premietajú do ich každodenného života. Užitočné je uplatniť čo najväčšie množstvo kritérií delenia, nie však na úkor času určeného na diskusiu. Výber kritérií by mal byť taký, aby každá študentka a každý študent mali možnosť ocitnúť sa aj v menšine.

Diskusia v rámci týchto skupín podporuje sebauvedomenie a empatiu, pretože študenti a študentky reflektujú svoje skúsenosti a zdieľajú ich s ostatnými. Záverečná diskusia pomáha konsolidovať tieto zážitky a uviesť ich do kontextu širších spoločenských otázok týkajúcich sa diskriminácie, ochrany menšín a identity. Aktivita tiež povzbudzuje študentov a študentky k tomu, aby premýšľali o konkrétnych opatreniach, ktoré by štát mohol prijať na podporu a ochranu menšinových skupín, čím posilňuje ich občianske povedomie a zodpovednosť. Táto technika komplexne prispieva k rozvoju sociálnej a kultúrnej gramotnosti študentov a študentiek, čo je nevyhnutné pre budovanie inkluzívnej a tolerantnej spoločnosti.

PRÁVNÝ KOMENTÁR:

Podľa čl. 12 ods. 1 prvá veta Ústavy SR ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Podľa čl. 12 ods. 2 Ústavy SR základné práva a slobody sa zaručujú na území SR všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať. Účelom tejto právnej úpravy je ochrana pred diskrimináciou.

Podrobnejšia právna úprava je obsiahnutá v antidiskriminačnom zákone (zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov). Podľa § 2a ods. 1 antidiskriminačného zákona sa diskrimináciou rozumie priama diskriminácia, nepriama diskriminácia, obťažovanie, sexuálne obťažovanie a neoprávnený postih. Diskriminácia je aj pokyn na diskrimináciu a nabádanie na diskrimináciu.

Antidiskriminačné spory radíme medzi spory s ochranou slabšej strany, čo znamená, že žalobcovi je v takomto sporovom konaní zákonom (Civilným sporovým poriadkom) poskytnutá zvýšená ochrana. Tá sa prejavuje napríklad tým, že narozdiel od štandardných civilných (občianskoprávných) sporov, kedy dôkazné bremeno nesie žalobca, v prípade antidiskriminačných sporov musí žalovaný preukázať, že žalobcu nediskriminoval.

K problematike diskriminácie je možné čerpať aj z právneho komentára k technike „Aké je patriť k menšine“ z tejto metodologickej príručky.

CIEĽ:

Umožniť študentom a študentkám vcítiť sa do skúseností ľudí zo znevýhodnených skupín. Uvedomiť si konkrétne nevýhody, s ktorými sa ľudia z takýchto skupín stretávajú v každodennom živote, porozumieť ich príčinám a zamyslieť sa nad možnosťami, ako súčasný stav zmeniť.

POSTUP:

Triedu rozdelíme na štyri skupiny, pričom každá z nich bude predstavovať zástupcov a zástupkyne inej znevýhodnenej skupiny. Úlohou študentov a študentiek bude vcítiť sa do postavenia ľudí z danej komunity a pokúsiť sa nájsť čo najviac situácií, v ktorých sú títo ľudia znevýhodňovaní. Študenti a študentky sa snažia zachytiť znevýhodnenie v rôznych oblastiach spoločenského i osobného života (v práci, v škole, v súkromnom živote, v rodine, medzi priateľmi a podobne). Jednotlivé situácie skupiny zaznamenávajú na papier a krátko diskutujú o možných príčinách, ktoré k znevýhodneniu týchto ľudí vedú, ako aj o možnostiach zmeny daného stavu. Po 20 minútach práce každá skupina prezentuje svoje zistenia pred ostatnými. Nasleduje spoločná diskusia v triede.

TEXT ZADANIA PRE SKUPINY:

Predstavte si, že ste *zdravotne postihnutí* obyvatelia a obyvatelky našej krajiny. V spoločnosti ste teda príslušníkmi a príslušníčkami menšinovej populácie. Popíšte čo najviac situácií, kedy ste v porovnaní s ľuďmi z väčšinovej (zdravej) populácie znevýhodňovaní (napríklad v zamestnaní, v škole, medzi priateľmi, v rodine, vo verejnom/politickom živote a pod.). Vedeli by ste identifikovať príčiny týchto znevýhodnení? Aké riešenia by ste navrhli na zlepšenie vašej situácie?

Predstavujete *dievčatá/ženy*. Hoci numericky vôbec nepatríte k menšine, často máte pocit, že v porovnaní s mužskou časťou populácie to máte ťažšie, a že ste znevýhodňované v mnohých oblastiach. Popíšte čo najviac situácií, kedy ste v porovnaní s príslušníkmi mužského pohlavia znevýhodňované (napríklad v zamestnaní, v škole, medzi priateľmi, v rodine, vo verejnom/politickom živote apod.). Vedeli by ste identifikovať príčiny týchto znevýhodnení? Aké riešenia by ste navrhli na zlepšenie vašej situácie?

Predstavte si, že ste *geji a lesbické ženy* – v spoločnosti ste teda príslušníkmi a príslušníčkami menšinovej populácie. Skúste popísať čo najviac situácií, kedy ste v porovnaní s ľuďmi z väčšinovej (heterosexuálnej) populácie znevýhodňovaní (napríklad v zamestnaní, v škole, medzi priateľmi, v

¹⁵ Zdroj: Diskriminácia. Technika Aké je patriť k menšine. In: DEBRECÉNIOVÁ, J. - OBUCH, I. - RAPOŠ, I. - ZACHAROVSKÝ, M. a kol.: *Metodická príručka Právo na každý deň: Sloboda prejavu, Domáce násilie, Právo na informácie, Právo na súkromie, Diskriminácia*. Bratislava: Občan a demokracia, 2006.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a právneho komentára: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

rodine, vo verejnom/politickom živote a pod.). Vedeli by ste identifikovať príčiny týchto znevýhodnení? Aké riešenia by ste navrhli na zlepšenie vašej situácie?

Predstavujete *obyvateľov a obyvateľky našej krajiny, ktorí sú v „zrelom veku“* – teda nie ste už najmladší, ale do dôchodku vám zostáva ešte pekných pár rokov. V porovnaní s ostatnými obyvateľmi a obyvateľkami, najmä s tými mladšími, sa často cítite znevýhodňovaní. Popíšte čo najviac situácií, kedy ste v porovnaní s mladšími obyvateľkami a obyvateľmi znevýhodňovaní (napríklad v zamestnaní, medzi priateľmi, v rodine, vo verejnom/politickom živote apod.). Vedeli by ste identifikovať príčiny týchto znevýhodnení? Aké riešenia by ste navrhli na zlepšenie vašej situácie?

POMÔCKY:

Text zadania pre skupiny, papiere, alebo flipchartové papiere, písacie potreby, fixky.

DISKUSIA:

Po prezentácii každej skupiny doplníme spolu s celou triedou skúsenosti konkrétnej znevýhodnenej skupiny o ďalšie oblasti, v ktorých môže k znevýhodneniu dochádzať. Následne spoločne prediskutujeme príčiny daného stavu a možnosti zlepšenia situácie jednotlivcov patriacich k týmto skupinám. Užitočné je tiež poukázať na rozdiely medzi situáciou rôznych znevýhodnených skupín a uvedomiť si odlišnosť vlastných (i spoločenských) postojov k tej-ktorej skupine (kým postoje ku gejom a lesbickým ženám môžu byť skôr v rovine odmietania a odsúdenia, postoje napr. k telesne postihnutým môžu byť skôr v rovine súcitu alebo podceňovania).

ČAS: 45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika je účinným nástrojom na podporu empatie a porozumenia voči znevýhodneným skupinám v spoločnosti. Umožňuje študentom a študentkám zažiť a reflektovať skúsenosti ľudí, ktorí čelia rôznym formám diskriminácie a znevýhodnenia. Prostredníctvom aktívneho zapojenia a diskusie si študenti a študentky rozvíjajú schopnosť vnímať sociálne nerovnosti a chápať ich príčiny. Táto aktivita ich povzbudzuje k hľadaniu riešení na zlepšenie situácie znevýhodnených skupín, čím podporuje kritické myslenie a občiansku zodpovednosť. Zároveň prispieva k budovaniu inkluzívneho prostredia v triede a spoločnosti, kde je rôznorodosť vnímaná ako hodnota a kde sa hľadá spravodlivosť pre všetkých. Počas práce v skupinách i následnej diskusie je potrebné dať priestor na vyjadrenie rôznych názorov v triede. Je užitočné tieto názory vypočuť a poskytnúť doplňujúce informácie o tej-ktorej skupine a o situácii jednotlivcov, ktorí k nej patria. Pomôže to korigovať postoje k jednotlivým skupinám. Ak budú v triede k niektorej zo skupín silnejšie polarizované argumenty, môžeme v budúcnosti pripraviť hodinu venovanú špeciálne informáciám o tejto skupine.

Diskusia po prezentáciách navyše pomáha študentom a študentkám uvedomiť si komplexnosť a rôznorodosť problémov jednotlivých skupín, čo je kľúčové pre vytvorenie tolerantnej a empatickej

spoločnosti. Je dôležité doplniť skúsenosti a informácie, na ktoré skupiny pozabudli a priblížiť im tak každodennú skúsenosť ľudí, ktorí nemajú rovnaké výhody a postavenie ako väčšinová populácia. Je taktiež možné aktivitu modifikovať tým, že zvolíme iné skupiny, ktoré môžu v spoločnosti častejšie podliehať znevýhodňovaniu.

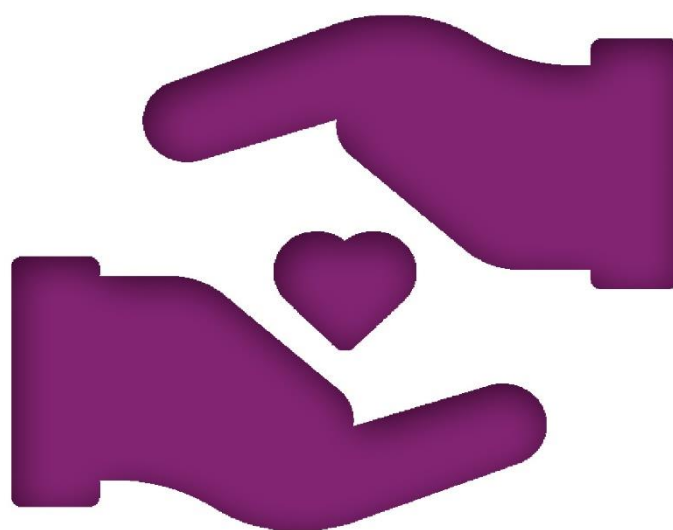
PRÁVNY KOMENTÁR:

Aj uvedená aktivita demonštruje, že diskriminácia a znevýhodňovanie sú často spojené s príslušnosťou k skupine (zväčša menšinovej), ktorá spĺňa určitú spoločnú charakteristiku (napríklad vek, pohlavie, sexuálna orientácia, zdravotné postihnutie, etnicita atď.). Podľa Ústavy SR je diskriminácia zakázaná z dôvodu pohlavia, rasy, farby pleti, jazyka, viery a náboženstva, politického či iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, majetku, rodu alebo iného postavenia. Na základe iných zákonov (napríklad antidiskriminačného či Zákonníka práce) je diskriminácia zakázaná aj z iných dôvodov – napríklad z dôvodu sexuálnej orientácie, veku či zdravotného postihnutia.

Diskriminácia a iné znevýhodňovanie však nemusia vždy spočívať iba v konaní alebo opomenutí, ktoré je zákonom zakázané (napríklad odmietnutie uchádzačky o zamestnanie, pretože je tehotná alebo pretože má malé deti; posmešky či iné hanlivé prejavy súvisiace s etnickým pôvodom určitej osoby). Môžu sa prejavovať aj v konaní alebo opomenutí, ktoré je zákonom povolené (napríklad nemožnosť homosexuálnych párov uzavrieť manželstvo alebo iný zákonom uznaný partnerský vzťah).

Za znevýhodňovanie jednotlivcov patriacich k týmto skupinám nemusia byť vždy zodpovedné konkrétne osoby. Znevýhodňovanie často pramení aj z toho, ako sú vzťahy v spoločnosti štrukturálne nastavené a ako sa pri tomto nastavovaní berú do úvahy špecifiká a osobitné potreby týchto skupín. Príčin takéhoto nastavenia je mnoho. Môžu spočívať napríklad v nedostatku informovanosti o určitých skupinách (napríklad o gejoch a lesbických ženách) alebo zo stereotypných predstáv o jednotlivcoch k nim patriacich (napríklad o starších ľuďoch), z obmedzenosti zdrojov (napríklad z nedostatku finančných zdrojov na vybudovanie bezbariérového prístupu do všetkých verejných inštitúcií), ale tiež z náboženských presvedčení, ktoré v praxi môžu viesť k znevýhodňovaniu určitých skupín (napríklad pohľad niektorých náboženstiev na tradičnú rolu ženy v rodine, na jedinečnosť a výlučnosť manželského vzťahu ako vzťahu muža a ženy). Ďalšou podstatnou príčinou je aj nedostatočné zastúpenie znevýhodnených skupín vo verejnom živote a v rozhodovacích pozíciách (napríklad vo vláde, v parlamente, v orgánoch miestnej samosprávy). Práve zvýšená participácia týchto skupín by mohla pomôcť artikulovať a presadzovať ich potreby a záujmy.

Odstraňovanie znevýhodnení vyššie uvedených skupín, ale aj skupín, ktoré sa v tejto aktivite neobjavili (napríklad Rómovia a Rómky, príslušníci a príslušníčky niektorých náboženstiev), si vyžaduje celý rad opatrení, ktoré by sa vzájomne dopĺňali a posilňovali. Jedným z nich by bolo účinné dodržiavanie právnych predpisov zakotvujúcich zásadu rovnakého zaobchádzania a zákaz diskriminácie a možnosti právnej ochrany pri ich porušení. Ďalším by bolo systematické vzdelávanie, ktorým by sa šírila informovanosť nielen o existujúcich právnych mechanizmoch na dosiahnutie rovnosti, ale ktoré by zároveň nabúraval tradičné stereotypné predstavy o vlastnostiach či rolách jednotlivých skupín. Neopomenuteľným riešením by bola aj existencia koncepcií a programov, ktoré by napomohli zlepšeniu postavenia jednotlivých znevýhodnených skupín, vrátane zvýšenia ich reprezentácie.

IV. PRÁVO NA ŽIVOT, PRÁVO NA SÚKROMIE

CIEL:

Diskutovať o rozličných názoroch v súvislosti s trestom smrti a eutanáziou, ale aj v súvislosti s inými právnymi témami, ktoré môžu vyvolávať protichodné názory. Sprostredkovať triede diferencované názory na zákonné normy súvisiace s právom na život a priviesť ich k hlbšiemu pochopeniu dôvodov na vznik daných právnych noriem.

POSTUP:

Úlohou študentov a študentiek je rozostaviť sa v priestore na fiktívnu (myslenú) posudzovaciu čiaru. Jedna jej polarita predstavuje názory jednoznačne podporujúce **trest smrti**, na opačnej strane stoja osoby, ktoré sú jednoznačne proti obnoveniu toto trestu. Stred predstavuje nevyhranený názor. Zapamätáte si, kto stál na oboch polaritách osi.

Vyberieme dvoch študentov alebo študentky z polarity za trest smrti a dvoch z konca, ktorý bol proti trestu smrti. Zvyšok triedy prerozdělíme k týmto dvojiciam podľa názoru, ktorý v úvode zastávali, alebo sa k nemu približovali. Obom skupinám necháme čas na prípravu argumentov svojej skupiny. Po skončení času na prípravu posadíme vybrané dvojice proti sebe. Dvojica s rovnakým názorom sedí vedľa seba. Ostatní členovia a členky skupiny zatiaľ sedia za svojimi dvojicami. Každá dvojica dostáva príležitosť vyjadriť svoj postoj a prezentuje argumenty, ktoré si v skupine pripravili. Každá dvojica má vymedzený čas **jednu minútu** pre svoju argumentáciu. Potom požiadame ostatných prítomných, aby vstali, pokúsili sa zabudnúť na svoje presvedčenie a nechali sa viesť len názorom diskutujúcich dvojíc. Požiadame ich, aby sa postavili za dvojicu, ktorá ich väčšmi oslovila, či štýl ich väčšmi presvedčil. Nasleduje ďalšia výmena názorov - každá dvojica má postupne vždy jednu minútu a nastupuje dvojica druhá. Ostatní študenti a študentky majú aktívnu úlohu v tom, že vždy, keď ich názor niektorej dvojice osloví, zdá sa im zaujímavý a hodnotný, resp. ak ich niektorý argument skôr odrádza od prezentovaného názoru, zmenia svoju pozíciu, teda prejdú na druhú stranu. Obe dvojice majú 4 - 5 príležitostí na zdôvodnenie svojho postoja. Nasleduje diskusia: aké argumenty pôsobia na ľudí, čo komplikuje uplatňovanie právnych noriem, ako súvisia prezentované názory so súčasnými právnymi normami. Rovnaká procedúra sa realizuje na tému **eutanázia**, prípadne na akúkoľvek inú, polarizujúcu tému.

DISKUSIA:

Vzájomné pochopenie motívov odlišných názorových skupín, hľadanie spoločných názorov, v čom sa zhodujeme. Rozvíjanie rešpektu k názorom iných. Akceptovať odlišný pohľad, schopnosť dosahovať interpersonálnu remízu, podržať si odlišné stanoviská, neprerušit' však pri tom vzájomný vzťah. Odlišnosť môže vzťahy obohacovať. Analýza argumentácie: používanie emočných argumentov, zovšeobecnenia, osobných príkladov, dávkovanie argumentov, podporovanie

¹⁶ Zdroj: LABÁTH, V.: Právo na život. Fajka spadla. Technika 12-A. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 111-112.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a doplnenie právneho komentára: JUDr. Diana Repiščáková.

argumentov (autoritou - názormi významných osôb, informáciami - napr. štatistikami, teóriami, cieľená protiargumentácia, deštruktívne formy argumentácie (napr. zavádzanie od témy, útok na protistranu, nepravdivé alebo polopravdivé informácie, emočný tlak).

ČAS: 30 - 45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika je mimoriadne účinná pri rozvoji kritického myslenia a argumentačných schopností študentov a študentiek. Umožňuje im nielen vyjadriť a obhájiť svoje názory, ale aj aktívne počúvať a reagovať na argumenty druhých, čo je kľúčové pre pochopenie komplexných právnych a etických otázok. Prostredníctvom dynamického formátu diskusie sa študenti a študentky učia rozlišovať medzi rôznymi typmi argumentov, hodnotiť ich silu a relevanciu, a zároveň si osvojujú schopnosť rešpektovať opačné názory. Týmto spôsobom sa podporuje empatia a vzájomné pochopenie medzi študentmi a študentkami, čo prispieva k vytváraniu tolerantného a otvoreného prostredia v triede. Niekedy sa stáva, že ostatné študentky a študenti len pasívne sledujú diskutujúce dvojice, je výhodné, ak sa im podarí vyprovokovať hoci aj k malej aktivite, t. j. k náznaku pohybu, náznaku váhania a pod. Ak ostatní nie sú ochotní pohybom vyjadriť činnosť argumentácie, stráca sa veľký potenciál tohto cvičenia. Niekedy môže dôjsť k náznakom agresie voči diskutujúcej dvojici a k osobnému osočovaniu. Účinné je zabrzdiť to pri prvých signáloch osobných útokov.

Diskusia o takýchto polarizujúcich témach tiež napomáha študentom a študentkám uvedomiť si, že odlišné názory môžu byť legitímne a že hľadanie spoločných bodov môže viesť k hlbšiemu porozumeniu a spolupráci. Analyzovanie rôznych foriem argumentácie a ich vplyvu na publikum zároveň posilňuje ich schopnosť kriticky hodnotiť informácie a rozvíjať sofistikovanejšie komunikačné stratégie.

PRÁVNY KOMENTÁR:

Pokiaľ ide o trest smrti, naša ústava a zákony ho nepripúšťajú. Tento stav je v súlade s trendom európskych krajín a aj Slovenská republika podpísala tzv. Dodatkový protokol c. 6 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorým sa zaviazala tento trest zrušiť. Uvedený dodatkový protokol nie je možné vypovedať, čo znamená, že znovuzavedenie trestu smrti na Slovensku prakticky nie je možné. Niektoré názory síce smerujú k tomu, že páchatel by si trest smrti zaslúžil, v neprospech jeho zavedenia hovoria aj možné justičné omyly, ktoré v prípade trestu smrti nejde zvrátiť.

Eutanáziu ako odbornú asistenciu pri dobrovoľnom ukončení života v prípade nevyliciteľnej choroby naše zákonodarstvo nepozná. To znamená, že takáto asistencija je trestná a v takýchto prípadoch by pravdepodobne išlo o trestný čin vraždy alebo o napomáhanie tohto trestného činu. Eutanázia je na rozdiel od trestu smrti v niektorých európskych štátoch legálna, pričom v týchto prípadoch sú stanovené prísne podmienky a postupy na zabezpečenie toho, aby nebola zneužitá a aby šlo o dobrovoľné rozhodnutie v prípade nevyliciteľnej choroby či neznesiteľného utrpenia. V takýchto prípadoch je eutanázia vnímaná ako právo na dôstojnú smrť.

CIEĽ:

Upozornenie na etický a právny rozmer umelého prerušenia tehotenstva. Antikoncepčia, plánované rodičovstvo a zodpovednosť. Aktívne precvičovanie tvorby zákonov a ich prijímania.

POSTUP:**Schôdza parlamentu**

Triedu rozdelíme na tri skupiny. Prvá pripravuje znenie zákona, ktorý umožňuje umelé prerušenie tehotenstva a stanovuje jeho podmienky, druhá zákon o zákaze umelého prerušenia tehotenstva, tretia pripravuje program, spôsob diskusie, prezentácie názorov, rozhodovania v parlamente a rozdelí si úlohy riadiacich štruktúr parlamentu.

Nasleduje hranie rolí. Schôdza parlamentu. Úlohou je dosiahnuť rozhodnutie. Tretina študentov a študentiek (okrem vybranej trojice, ktorá vedie schôdzu parlamentu podľa dohody tretej skupiny), ktorá pripravovala parlamentný proces, je neutrálna, resp. sa nechá pri rozhodovaní viesť názormi jednej alebo druhej strany. Porovnanie právneho stavu v SR a rozhodnutia fiktívneho parlamentu. Krátka analýza procedúry prijímania rozhodnutí v parlamente.

DISKUSIA:

1. časť: relativita názorov, cieľom cvičenia nie je nájsť jedno správne riešenie, ale upozorniť na subjektívne stanoviská a právo na subjektívny názor.
2. časť: zložitosť dosahovania kompromisov pri hodnotovom spore. Pri sporoch týkajúcich sa záujmov, vzťahov, organizácie, času, práce, informácií atď. je kompromis dosiahnuteľný, pri otázke hodnôt to často nie je možné. Odlišnosť hodnôt možno často len akceptovať a nie sa o nich prieť.

ČAS: 90 minút.**PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:**

Technika je vynikajúcim nástrojom na prehĺbenie pochopenia komplexných etických a právnych otázok spojených s interrupciou a plánovaným rodičovstvom. Študenti a študentky majú príležitosť aktívne sa zapojiť do tvorby zákonov a simulácie parlamentného procesu, čo im umožňuje lepšie

¹⁷ Zdroj: LABÁTH, V.: Právo na život. Interrupcia. Technika 12-B. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 113 -114.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a doplnenie právneho komentára: JUDr. Diana Repiščáková, JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

pochopiť, ako sa v reálnom živote prijímajú právne rozhodnutia. Hranie rolí a diskusia v rámci parlamentnej schôdze podporujú rozvoj kritického myslenia, schopnosti argumentovať a obhajovať svoje stanoviská, ale aj počúvať a chápať názory druhých.

Diskusia k téme môže byť dynamická a môže byť ovplyvnená osobnými skúsenosťami, či vlastným náboženským alebo iným presvedčením. Je preto potrebné k danej téme pristupovať citlivo a rešpektovať iné postoje, hoci sa nemusia stotožňovať s našimi postojmi k téme. Navyše, táto aktivita zdôrazňuje relativitu názorov a etickú zložitosť takýchto otázok, čo je kľúčové pre rozvíjanie rešpektu k odlišným hodnotovým postojom a schopnosti pracovať na hľadaní kompromisov v situáciách, kde je dosiahnutie jednoznačného riešenia náročné alebo nemožné. Študenti a študentky tak získavajú nielen teoretické vedomosti, ale aj praktické zručnosti potrebné pre aktívne občianstvo a zodpovedné rozhodovanie. Je vhodné diskusiu držať v rámci témy, ktorá je pre tento blok stanovená.

PRÁVNÝ KOMENTÁR:

Čo sa týka umelého prerušenia tehotenstva, naše zákonodarstvo ponecháva rozhodnutie na žene. Problematiku upravuje zákon SNR č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva. O umelé prerušenie tehotenstva je možné požiadať, ak tehotenstvo nepresahuje 12 týždňov a ak tomu nebránia zdravotné dôvody ženy. Žiadosť je potrebné podať písomne a adresuje sa ženskému lekárovi zdravotníckeho zariadenia v mieste trvalého bydliska alebo miesta pracoviska alebo školy. Umelé prerušenie tehotenstva sa povolí, len ak to dovoľuje zdravotný stav ženy. Lekár o možných následkoch umelého prerušenia tehotenstva ženu musí vždy poučiť. Antikoncepcia na Slovensku je legálna a nie je považovaná za zásah do práva na život.

Jedným z argumentov podporujúcich zákaz umelého prerušenia tehotenstva môže byť aj to, že umelé prerušenie tehotenstva sa môže dostať do kolízie s právom na život, konkrétne s čl. 15 ods. 1 Ústavy SR, podľa ktorého je „ľudský život hodný ochrany už pred narodením“. Avšak hoci judikatúra súdov zaoberajúcich sa ochranou ľudských práv, vrátane Ústavného súdu SR priznáva právu na život výhradné postavenie a považuje ho za pilier celého systému ochrany základných práv a slobôd, jedným dychom dodáva, že ani toto ľudské právo nemá absolútnu povahu. Za určitých okolností sa totiž, rovnako ako akékoľvek iné ľudské právo, môže dostať do kolízie s iným právom alebo slobodou, ako napríklad s právom na život, právom na súkromie či právom na ochranu zdravia ženy. Absolútny zákaz umelého prerušenia tehotenstva by preto mohol znamenať nezvratiteľný zásah do práv tehotnej ženy. Preto rovnako ako pri iných ľudských právach a slobodách musí ústavný súd, alebo ktorýkoľvek iný súd, ktorý rozhoduje o ľudských právach citlivo a dôsledne „vyvažovať“ tieto práva a v konkrétnom prípade posúdiť nevyhnutnosť zásahu do ktoréhokoľvek z nich. Ochrana života pred narodením totiž v zmysle judikatúry Ústavného súdu SR, ako aj Európskeho súdu pre ľudské práva nie je vykladaná v tom zmysle, že ľudský život je hodný ochrany už od počatia. To, od akého času má byť život chránený už pred narodením nie je jednoduchou otázkou, je však problematikou komplexnou vrátane medicínskej a odbornej diskusie. Je tiež potrebné dodať, že aj vnútorný postoj ženy o osobnej prijateľnosti/neprijateľnosti umelého prerušenia tehotenstva, ktoré môže vyplývať z jej osobných, etických, náboženských alebo iných dôvodov, je vždy alebo má byť jej slobodným a individuálnym rozhodnutím. Odlišnosť hodnôt možno často len akceptovať a nie sa o nich priesť.

Na záver je potrebné dodať, že v prípade ochrany života pred narodením ide o omnoho širšiu problematiku, ktorá sa často nesprávne zužuje iba na otázku umelého prerušenia tehotenstva. Ochrana života pred narodením však zahŕňa aj ochranu pred pokusmi na embryách a plodoch, ochranu pred génovými manipuláciami, použitím na transplantácie a pod.

CIEĽ:

Priblížiť situácie, keď môže dochádzať k porušovaniu práva na súkromie a prehliť schopnosť rozlišovať, v akých prípadoch ide o porušovanie práva na súkromie a v akých nie.

POSTUP:

Triedu rozdelíme na tri skupiny a každej skupine dáme text opisujúci situáciu, ku ktorej sa majú vyjadriť.

TEXT ZADANIA PRE SKUPINY:

Váš bratranec vám opísal nasledujúcu situáciu:

Jedného dňa sa jeho 12-ročný syn z ničoho nič opýtal svojej matky, či si sťahuje roletu, keď sa v spálni prezlieka. Otázka mu pripadala čudná, a tak sa začal „mladého muža“ vypytovať podrobnejšie. Nešlo to hneď, ale postupne vyšli najavo veci, ktoré sa mu ani trochu nepáčili. Dozvedel sa, že gymnazista zo susedstva prezývaný kamarátmi „Paparazzo“ už nielen rozpráva o tom, že sa stane bulvárnym novinárom, ale začal v tomto smere podnikáť prvé kroky. Rodičia mu už dávno kúpili neprimerane drahý digitálny fotoaparát a on si teraz k nemu kúpil teleobjektív. Kamarátom sa pochválil, že je lepší ako ďalekohľad, vraj s nejakým polarizačným alebo iným filtrom sa dá fotografovať aj cez sklo, pretože odfiltruje svetelné odrazy na skle. Vraj kamarátom ukazoval fotografie susedky, ako sa v aute bozkáva s tým svojím novým milencom. Chválil sa, že má doma v počítači uložené fotografie dievčat, ktoré bývajú v susednom paneláku, vraj vo „veľmi, veľmi zaujímavých“ situáciách, ktoré by mohol predáť aj do Playboya. Bratranec si pri tej príležitosti spomenul, ako ten chalan chodil v lete po brehu jazera a fotografoval ženy, ktoré sa tam opaľovali, vynorila sa mu aj situácia, keď sa v okne bytu naproti niečo zablysko a on videl fotoaparát na statíve namierený rovno do jeho okien. Vtedy si povedal, že to je náhoda, teraz to začal vidieť v inom svetle. Zo syna nakoniec vyšlo, že „Paparazzo“ im ukázal niečo, čo označil za „unikátnu reportáž“ – sériu fotografií z oslavy susedovej päťdesiatky v záhrade jeho rodinného domu. Séria sa začínala odovzdávaním darov a končila záberom piatich podgurážených gratulantov, ako močia na oheň, na ktorom predtým opekali špekáčky. Keď sa o tom porozprával s niekoľkými susedmi, ukázalo sa, že takéto „reportážnych“ akcií bolo viac – napr. fotografovanie čakárne u lekárky (samozrejme, aj s pacientmi), ľudí na stanici, ako sa bozkávajú s príbuznými a známymi, ktorí práve pricestovali, alebo akcia, ktorá pre „Paparazza“ neskončila dobre – pri fotografovaní podgurážených pivárov mu jeden chrstol pivo priamo do tváre.

¹⁸ Zdroj: Právo na informácie. Technika Paparazzi od naproti. In: DEBRECENIOVÁ, J. - OBUCH, I. - RAPOŠ, I. - ZACHAROVSKÝ, M. a kol.: *Metodická príručka Právo na každý deň: Sloboda prejavu, Domáce násilie, Právo na informácie, Právo na súkromie, Diskriminácia*. Bratislava: Občan a demokracia, 2006.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a doplnenie právneho komentára: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

Vašou spoločnou úlohou v skupine je:

- určiť tie prvky z bratrancovho rozprávania, ktoré predstavujú porušovanie práva na súkromie,
- popísať nejaké situácie, o ktorých si myslíte, že by pri ich fotografovaní došlo k porušeniu práva na súkromie,
- identifikovať možnosti, ako majú postupovať ľudia, ktorí sa s niečím podobným stretnú.

POMÔCKY:

Text zadania pre skupiny, papiere, písacie potreby.

ČAS: Cca 45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika je výborným prostriedkom na prehĺbenie vedomostí a emócií študentov a študentiek voči otázkam súkromia a jeho porušovania. Aktívne zapojenie študentov a študentiek do analýzy konkrétnych situácií im umožňuje prakticky uplatniť teoretické vedomosti o právach na súkromie a posúdiť, kedy dochádza k ich porušovaniu. Práca v skupinách podporuje spoluprácu a diskusiu, čo vedie k rozvoju kritického myslenia a schopnosti argumentovať svoje stanoviská. Eventuálne možno diskutovať aj o tom, či je právo na súkromie inak vymedzené pre osoby, ktoré sú verejne činné. Môžeme navrhnúť aj diskusiu o tom, aké podmienky musia byť splnené, aby bolo možné niekoho sledovať a robiť fotografickú dokumentáciu. Je potrebné sa pripraviť, že názory na to, čo je porušovanie práva na súkromie a čo nie, sa budú dosť líšiť. Môžeme sa zaoberať aj tým, čo vedie k rôznorodosti pohľadov na to, čo už porušením práva na súkromie je a čo ním ešte nie je (náboženstvo, profesia a pod.).

Diskusiu môžeme smerovať aj k téme kyberšikany a zneužívaniu vyhotovených fotografií na sociálnych sieťach. Táto aktivita tiež povzbudzuje študentov a študentky, aby premýšľali o reálnych dôsledkoch narušenia súkromia a identifikovali kroky, ktoré môžu ľudia podniknúť na svoju ochranu. Tým sa zvyšuje ich právne povedomie a pripravenosť čeliť podobným situáciám v reálnom živote, čím sa podporuje aktívne občianstvo.

PRÁVNÝ KOMENTÁR:

Ochranu osobnosti, občianskej cti, ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, mena a prejavov osobnej povahy (napr. osobných fotografií, listov) upravuje vo svojich ustanoveniach Občiansky zákonník v §11-16. Podľa týchto ustanovení sa písomnosti osobnej povahy, podobizne, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkajúce sa fyzickej osoby smú vyhotoviť alebo použiť len s jej privolením. Zákon pritom nestanovuje osobitnú formu privolenia.

V prípade vyhotovovania fotografií a iných snímok bez súhlasu dotknutých osôb, a dokonca následné zverejňovanie týchto fotografií iným osobám, je vážnym zásahom do intímnej sféry jednotlivca, a teda aj do práva na súkromie. Za neoprávnený zásah je možné považovať aj ústne alebo písomné rozširovanie správ z intímneho či rodinného života iného proti jeho vôli, bez ohľadu na to, či sú pravdivé alebo nepravdivé.

Výnimkou, keď Občiansky zákonník nevyžaduje súhlas dotknutej osoby, sú prípady, ak vyhotovovanie a použitie podobizní, obrazových snímok je určené na úradné, vedecké, umelecké a spravodajské účely. Aj takéto použitie záznamov a podobizní však musí byť primerané a nesmie byť v rozpore s oprávnenými záujmami danej osoby.

Právnym prostriedkom, ktorý môže dotknutá osoba pri neoprávnených zásahoch do súkromia využiť, je žaloba na ochranu osobnosti. V nej môže namietat' uverejnenie skutočností, ktoré sa týkajú jej intímnej sféry zo súkromného života. Žalobou môže žiadať upustenie od neoprávnených zásahov, odstránenie následkov neoprávneného konania a primerané zadosťučinenie (napr. ospravedlnenie). V prípade, že bola v značnej miere znížená česť a dôstojnosť dotknutej osoby v spoločnosti, môže sa domáhať aj náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch. Ak však ide o tzv. osoby verejného záujmu (napríklad politikov, poslancov a pod.), je súkromná sféra značne zúžená, hoci nie vylúčená.

Niektoré zásahy do súkromia však môžu závažným spôsobom poškodiť právo iného človeka na súkromie, jeho nerušený život v zamestnaní, rodinné vzťahy, vážnosť v spoločnosti či dokonca vyvolávať obavu o svoju bezpečnosť. Takéto konania preto môžu byť postihované aj právnymi normami trestného práva.

Na vznik trestnej, ale aj priestupkovej zodpovednosti je však potrebné dosiahnuť určitú vekovú hranicu, t. j. 14 rokov, čo by v prípade gymnazistu „Paparazza“ splnené bolo. Za určitých okolností by teda jeho konanie bolo možné kvalifikovať aj ako trestný čin.

Pri foteaní susedov na oslave päťdesiatky by mohlo ísť o trestný čin ochrany súkromia v obydlí podľa § 194a Trestného zákona. V prípade fotenia susedky s milencom v aute alebo dievčat v susedstve, či na pláži by zasa mohlo ísť o trestný čin ohrozovania mravnosti podľa § 371-372 Trestného zákona, a dokonca s ohľadom na vek a obsah fotografií aj o trestný čin výroby detskej pornografie (§ 368 Trestného zákona).

Vo všeobecnej rovine by bolo možné uvažovať aj o trestnom čine nebezpečného prenasledovania podľa § 360a Trestného zákona, kde by však bolo potrebné bližšie zistiť a posúdiť okolnosti takýchto aktivít, napríklad dlhodobosť konania a tiež zhoršenie kvality života obeť.

V. SLOBODA PREJAVU, PRÁVO NA INFORMÁCIE

CIEĽ:

Príbeh z prostredia školskej mládeže by mal študentov a študentky inšpirovať k úvahám o tom, v čom spočíva sloboda prejavu a kde sú hranice uplatňovania tejto slobody.

POSTUP:

Študentky a študenti rozdelení do niekoľkých skupín dostanú text príbehu Frajeri-sprejeri a osem obrázkov graffitov. Každý si text prečíta a individuálne uvažuje o alternatívach a – h pod textom. Potom diskutujú v rámci skupiny o svojom výbere alternatív. Pokúšajú sa zhodnúť na jednej až troch alternatívach a ich odôvodnení. Nasleduje prezentácia stanovísk každej skupiny.

TEXT ZADANIA:

Na strednej odbornej škole s maturitou si tesne pred záverečnými skúškami 8 mladých ľudí skomplikovalo život. V noci zo soboty na nedeľu sa skupinka 4 mladých ľudí (dvaja 17-roční a dvaja 18-roční študenti) rozhodla, že po sebe nechajú na vonkajších stenách školy pamiatku. S čiernymi sprejmi si každý z nich vybral nejaký námet a nasprejoval veľký obrázok alebo heslo. Tak sa na čelnej stene školy objavili štyri obrovské z diaľky viditeľné výtvyry. Obrázky si na druhý deň všimla široká verejnosť, vzbudili rozruch v okolí školy. V nasledujúcu noc sa iná štvorčlenná skupina mladých ľudí z tej istej školy (dve 18-ročné dievčatá a dvaja 17-roční chlapci) vybrala, aby reagovali na svojich spolužiakov na stenách školy. So svojimi červenými a zelenými sprejmi preškrtili nakreslené 4 obrázky a vedľa nich nakreslili svoje 4 obrázky a nápisy.

Keď v pondelok prišiel do školy riaditeľ Šilanský, vítali ho pokreslené steny a sťažnosti obyvateľov a obyvateľiek. Článok v miestnych novinách priniesol fotografie niektorých obrázkov s komentárom: "Tomuto učí škola naše deti?" Riaditeľ bol pohoršený a zúrili. Študenti a študentky dychtivo očakávali, čo sa bude diať. Všetkých ôsmich sprejerov identifikovali ľahko, videli ich školníka a svedkovia. Po počiatočnom zapieraní sa všetci k autorstvu svojho výtvyru priznali. Čierny sprej z prvého dňa išiel ľahko očistiť, ale červený a zelený sprej z druhého dňa bol vsiaknutý do omietky a náklady na premaľovanie boli niekoľkonásobne vyššie. Študenti a študentky síce uznali, že školská stena nie je plagátová plocha, ale nechápali, prečo by mali byť trestaní za obsah obrázkov a nápisov. **Všetci ôsmi argumentovali, že sa im upiera ich právo slobodne vyjadrovať svoj názor.** Riaditeľ bol rozhodnutý vinníkov exemplárne potrestať, pretože bol otrasený obrázkami a nápismi. Obával sa opakovania tohto javu a vytvorenia tradície graffiti na najnevhodnejšom mieste.

Aký je, podľa vás, primeraný postup?

- a) Nerozlišovať obsah obrázkov a trestať všetkých usvedčených rovnako za vandalizmus – poškodzovanie školskej steny.

¹⁹ Zdroj: ONDRUŠEK, D.: Sloboda prejavu a právo na informácie. Frajeri - sprejeri. Technika 19-B. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 167 - 169.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a doplnenie právneho komentára: JUDr. Diana Repiščáková, JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

- b) Rozlišovať podľa nákladov na opravy – minimálne tresty za čierne obrázky, maximálne za "zažraté" červené a zelené obrázky.
- c) Brať na trestnú zodpovednosť 18-ročných z oboch skupín, a zatiaľ nie nepĺnoletých 17-ročných z oboch skupín.
- d) Rozlišovať pri trestaní chlapcov a dievčatá, lebo dievčatá to tak zle nemyslia a boli len zvedené zlým príkladom.
- e) Netrestať druhú skupinu, lebo ona svojím spôsobom protestovala proti prvej skupine a svojím spôsobom sa usilovala napraviť to, čo urobila prvá skupina.
- f) Postupovať individuálne podľa obsahu obrázku a v niektorých prípadoch postúpiť prípad vyšetrovateľovi, či nebol porušený zákon. Ak áno, v ktorých prípadoch?
- g) Nijako netrestať, pokúsiť sa s prichytenými mladými ľuďmi diskutovať a ak to odmietnu, premaľovať, nechať to tak. Prinajhoršom to môže premaľovať riaditeľ školy so školníkom, veď o nič nejde.
- h) Nijako netrestať, nechať nápisy na škole, každý má slobodu vyjadriť sa. Aj riaditeľ a všetci ostatní. Ak chcú, môžu domaľovať svoje obrázky.

POMÔCKY:

Osem vopred pripravených obrázkov (hesiel). Štyri z nich by mali byť farebné. Obsah niektorých z nich by mal byť na hranici porušenia zákona (napr. urážlivé, vulgárne, propagujúce drogy, zamerané proti menšinám a pod.).

DISKUSIA:

V rámci diskusie, po prezentácii všetkých skupín, sa zaoberáme argumentmi viažucimi sa k najčastejšie vybraným alternatívam, ale všimame si aj dôvody, prečo niektoré alternatívy nijaká skupina nevybrala.

ČAS: 45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika je mimoriadne efektívnym spôsobom, ako študentom a študentkám priblížiť zložité otázky týkajúce sa slobody prejavu a jej hraníc v praktickom kontexte. Aktivita využíva reálny príbeh, ktorý je blízky skúsenostiam študentov a študentiek, čo napomáha ich zapojeniu a pochopeniu problematiky.

Rozdelenie do skupín a následná diskusia podporujú tímovú prácu, kritické myslenie a schopnosť argumentovať a obhajovať svoje stanoviská. Individuálne uvažovanie o rôznych alternatívach pred kolektívnou diskusiou zabezpečuje, že študenti a študentky sa hlbšie zamyslia nad témou, kým diskusia v skupinách podporuje konfrontáciu rôznych názorov a hľadanie spoločných riešení. Prezentácia stanovísk každej skupiny pred triedou napomáha rozvoju komunikačných schopností a sebadôvery. Môže sa stať, že študentky a študenti vyberú alternatívy, ktoré považujeme za nevhodné a argumentáciu študentiek a študentov za nesprávnu. Nemali by sme vystupovať veľmi jednoznačne, hodnotiaco a autoritatívne. Skôr by sme mali prispievať k tomu, aby študentky a študenti diskutovali medzi sebou a mali by sme ich inšpirovať, sumarizovať, zaznamenávať najfrekvencovanejšie argumenty v heslovitej podobe na tabuli alebo flipchart. Táto aktivita nielenže vzdeláva o právnych a etických aspektoch slobody prejavu, ale zároveň posilňuje schopnosť

študentov a študentiek pochopiť a rešpektovať rôzne pohľady, čím prispieva k vytváraniu zreých a zodpovedných občanov.

PRÁVNY KOMENTÁR:

Sloboda prejavu je chránená Ústavou SR. Nakoľko sa nám však s uplatňovaním ľudských práv a slobôd spája aj zodpovednosť, zo samotnej Ústavy SR rovnako vyplýva možnosť za určitých okolností slobodu prejavu obmedziť. A to aj vtedy, ak je takéto obmedzenie nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, alebo ochranu verejného poriadku či mravnosti.

Vo vyššie uvedených prípadoch by preto mohla byť voči študentom a študentkám vyvodzovaná trestnoprávna, administratívno-právna (priestupková aj disciplinárna) alebo občianskoprávna zodpovednosť.

Zodpovednosť za trestný čin aj zodpovednosť za priestupok vzniká dovŕšením štrnásteho roku veku. V našom prípade by preto 17-roční, ako aj 18-roční študenti a študentky túto podmienku spĺňali. Jediný rozdiel by bol v tom, že tých, ktorí mali 17 rokov, považuje náš Trestný zákon za mladistvých, s čím súvisí viacero "zmäkčení" všeobecných ustanovení Trestného zákona, ako napr. nižšie trestné sadzby. Okrem podmienky veku musia študenti a študentky spĺňať aj podmienku pričetnosti, t. j. vedieť ovládať svoje konanie a rozpoznať jeho protiprávnosť. V čom pravdepodobne problém mládeže v našom príbehu nebol.

V zásade je možné konštatovať, že ak postriekaním, pomaľovaním, popísaním farbou alebo inou látkou niekto poškodí cudziu vec dopustí sa trestného činu poškodzovania cudzej veci podľa § 246 Trestného zákona. Je však podstatné aká škoda by na majetku vznikla. Podľa ustanovení Trestného zákona stačí, ak škoda predstavuje sumu viac ako 266 EUR. Páchatelom pri takomto trestnom čine hrozí trest odňatia slobody až na jeden rok.

V prípadoch, kde by bol obsah graffiti hanlivý voči rasám, národnostiam, prípadne ľuďom s určitým politickým alebo náboženským presvedčením, môže ísť aj o niektorý z trestných činov extrémizmu alebo v prípade menej závažného protiprávneho konania o priestupok extrémizmu.

Podľa toho aký by bol úmysel študentov alebo študentiek pri tomto type nasprejovaných motívov mohlo by ísť o niektorý z nasledujúcich trestných činov: trestný čin založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 Trestného zákona, trestný čin prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 Trestného zákona, trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 Trestného zákona alebo trestný čin podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 Trestného zákona.

Trestné činy sa stíhajú z moci úradnej. To znamená, ak sa polícia alebo prokuratúra dozvie o tom, že bol spáchaný trestný čin, je povinná začať ho vyšetrovať. V takýchto prípadoch (najmä ak páchatelia spolupracujú, chcú zaplatiť škodu a pod.) však je možné podmienične zastaviť trestné stíhanie, upustiť od potrestania a pod.

Podľa § 11 Občianskeho zákonníka má fyzická osoba právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy. Tohto práva sa môže (nemusí) domáhať aj na súde tzv. občianskoprávnou žalobou na ochranu osobnosti. Môže žiadať, aby sa upustilo od neoprávnených zásahov, aby sa odstránili ich následky a môže žiadať aj zadosťučinenie v peniazoch.

Pre úplnosť treba uviesť, že oznámenie nepravdivého údaja o inom, ktorý je spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť u spoluobčanov, poškodiť ho v zamestnaní, v podnikaní, narušiť jeho rodinné vzťahy alebo spôsobiť mu inú vážnu ujmu, je trestným činom ohovárania. Študenti

a študentky sa mohli dopustiť aj nebezpečného vyhrážania. V oboch týchto prípadoch by teda prichádzalo do úvahy trestné stíhanie. Do úvahy prichádza i disciplinárna zodpovednosť študentov a študentiek podľa Školského poriadku.

Na záver je možné konštatovať nasledovné:

Vo všetkých prípadoch bola **poškodená stena školy** a teda skúmal by sa rozsah škody, ktorá posprejovaním steny vznikla. Nároku na náhradu škody sa možno domáhať v civilnom (občianskoprávnom), ale aj trestnom konaní.

Druhá rovina, ktorou by sa zaoberalo, je **obsah graffiti**. V niektorých prípadoch môže ísť skutočne len o vyjadrenie vlastného názoru. Sloboda prejavu však nie je neobmedzená a študenti a študentky by tak mohli naraziť na hranice trestného práva.

CIEĽ:

Upriamiť pozornosť na relativitu slobody prejavu. Pokúsiť sa vymedziť hranicu, ktorej prekročením vstupuje sloboda prejavu do konfliktu s potrebami, hodnotami, presvedčením, vkusom a podobne iných členov spoločenstva.

POSTUP:

Triedu rozdelíme na niekoľko skupín. Zadanie je pre všetkých spoločné. V rámci skupín študenti a študentky diskutujú o predloženej situácii, hodnotia ju a navrhujú riešenia. Popis situácie stačí prečítať, prípadne vypísať na tabuľu (flipchart) miesta, kde sa symbol objavil. Nasleduje zverejnenie výstupov zo skupín. Dvojice z každej skupiny prezentujú ako by v situácii postupovali. Porovnávajú sa jednak postupy jednotlivých dvojíc v rámci skupiny, jednak postupy dvojíc medzi skupinami. Po skončení nasleduje diskusia v celej triede.

TEXT ZADANIA PRE SKUPINY:

V diskotékovom klube, kam chodia mladí ľudia vo veku 16 – 25 rokov, je množstvo recesistických nápisov, hesiel, obrázkov a symbolov. Okrem iného je dámske WC označené na dverách vulgárnym znakom ženského pohlavia. Mladým mužom, ktorí klub navštívili, sa tento znak tak zapáčil, že ho na druhý deň nastriekali sprejom na všetkých miestach, kde sa ocitli. A tak sa tento obrázok objavil na chodníku, bráne kostola, stene školy, zaparkovanej sanitke, múre cintorína, ale aj na pomníku zanedbaného hrobu. Čo si o takomto počínaní myslíte v súvislosti so slobodou prejavu? Čo by ste ne/urobili, keby ste boli svedkom/svedkyňou takejto činnosti ako okoloidúci občan? Čo by ste ne/urobili ako policajt/policajтка, ak by ste videli takúto činnosť?

POMÔCKY:

Flipchart, papier, fixky.

ČAS: 30 – 45 minút.

²⁰ Zdroj: Sloboda prejavu. Technika Nemiestne symboly. In: DEBRECENIOVÁ, J. - OBUCH, I. - RAPOŠ, I. - ZACHAROVSKÝ, M. a kol.: *Metodická príručka Právo na každý deň: Sloboda prejavu, Domáce násilie, Právo na informácie, Právo na súkromie, Diskriminácia*. Bratislava: Občan a demokracia, 2006.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a právneho komentára: JUDr. Diana Repiščáková.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika je mimoriadne účinným nástrojom na prehĺbenie pochopenia relativity slobody prejavu a jej konfliktov s inými hodnotami v rámci spoločenstva. Môžeme hovoriť všeobecne o sprejeroch a o tom, či si takouto činnosťou uplatňujú skutočne právo na slobodný prejav, ako sa to dotýka ostatných občanov, súkromného a verejného majetku. Aké obmedzenia v týchto prípadoch platia, aké písané či nepísané práva iných občanov môžu byť dotknuté. Prostredníctvom diskusie a analýzy konkrétneho prípadu, ktorý je študentom a študentkám blízky a aktuálny, si osvojujú dôležité kritické a analytické zručnosti. Diskusia by nemala sklzánuť do planého moralizovania, treba udržať zovšeobecňujúcu úroveň témy slobody prejavu. Môžeme predpokladať značne odlišné postoje rôznych skupín účastníkov a účastníčok. Skupinová práca a následná prezentácia umožňujú výmenu názorov a podporujú spoluprácu, pričom každá skupina má možnosť prezentovať a obhájiť svoje stanoviská. Táto aktivita zdôrazňuje potrebu rozlišovať medzi slobodou prejavu a jej zneužívaním na úkor ostatných členov a členok spoločnosti. Okrem toho študenti a študentky získavajú lepšie pochopenie právnych a morálnych dôsledkov svojich činov a rozvíjajú schopnosť uvažovať o tom, kde by mala byť hranica slobody prejavu.

Diskusie v rámci celej triedy napomáha konfrontácii rôznych názorov a hľadaniu vyváženého prístupu k tejto zložitej problematike, čo prispieva k formovaniu zreých a zodpovedných občanov. Techniku môžeme obohatiť o inštrukciu, aby sa účastníci a účastníčky pokúsili vžiť do ľudí odlišného veku, spoločenskej skupiny a pod., a prezentovať, aký by bol asi ich názor na uvedený príbeh.

PRÁVNY KOMENTÁR:

Znečistenie alebo znehodnotenie verejných priestranstiev, objektov, kultúrnych pamiatok alebo cudzieho súkromného majetku rôznymi kresbami a sprejovaním je považované za protiprávne konanie. Takéto konanie môže byť sankcionované priestupkovým alebo Trestným zákonom, v danom prípade v závislosti od výšky spôsobenej škody. Ak je poškodením spôsobená škoda vyššia ako malá (vyššia ako 266 EUR), tí, ktorí ju spôsobili, by boli zodpovední za trestný čin poškodzovania cudzej veci podľa § 246 Trestného zákona. Trestný zákon priamo upravuje poškodenie veci takým konaním, ako je postriekanie, pomalovanie, popísanie farbou alebo inou látkou a za tento trestný čin ukladá trest odňatia slobody až na jeden rok. V závislosti od výšky škody spôsobenej týmto konaním, možno uložiť trest odňatia slobody až na desať rokov. Trestné činy sú stíhané z úradnej moci, čo znamená, že ak sa policajný orgán, prípadne prokurátor dozvie, že bol spáchaný trestný čin, sú povinní začať vyšetrovanie.

Ak by bola výška škody nižšia ako 266 EUR, boli by „autori“ zodpovední za spáchanie priestupku proti majetku, prípadne proti verejnému poriadku (§ 47 a § 50 priestupkového zákona), v závislosti od konkrétneho konania. V prípade priestupkov proti majetku je možné uložiť pokutu až do výšky 331 EUR.

Pokiaľ ide o obsah obrázkov, v prípade vulgárnych znakov, mohli by byť „mladí muži“ zodpovední za spáchanie priestupku proti verejnému poriadku podľa § 47 zákona o priestupkoch, prípadne priestupku proti občianskemu spolunažívaniu podľa § 49 priestupkového zákona. Uvedené priestupky objasňuje policajný orgán, rozhodujú o nich a tresty ukladajú okresné úrady.

CIEĽ:

Umožniť študentom a študentkám, aby sa zamysleli nad tým, nakoľko môžu byť v úprave svojho zovňajšku spontánni, resp. nakoľko musia rešpektovať určité spoločenské pravidlá; čo znamená sloboda prejavu v konkrétnych situáciách.

POSTUP:

Trieda sa rozdelí na tri skupiny: rada školy, študenti/študentky, rodičia. Rozdelenie je dobré urobiť tak, že cca jedna pätina triedy bude rada školy a zvyšok sa rozdelí na dve polovice, jedna skupina bude predstavovať skupinu študentov a študentiek, druhá rodičov. Každý jednotlivec dostane inštrukciu v rámci svojej skupiny, ako aj inštrukciu *Zákazy*, ktorá je rovnaká pre všetkých. Inštrukcie si všetci prečítajú. Potom si každý člen/členka „študentskej skupiny“ vyberie jedného rodiča zo skupiny rodičov tak, aby všetci študenti/študentky mali svojich rodičov. Skupina rady školy sa pripravuje spoločne a študenti/študentky s rodičmi individuálne podľa inštrukcií. Čas na prípravu je 15 – 20 minút. Po príprave prebehne situácia príchodu do školy, keď budú jednotliví študenti a študentky prichádzať (ako na módnej prehliadke) pred radu školy a tá u každého rozhodne, či porušil zákazy alebo nie. Po skončení módnej prehliadky všetci vrátia do svojich študentských a rodičovských skupín a budú v rámci svojej skupiny riešiť situáciu, čo by robili v prípade, keby s uvedenými zákazmi nesúhlasili (čas cca 10 – 15 minút). Výsledky prezentujú jednotlivé skupiny pred celou triedou. Na záver diskutuje celá trieda.

TEXT ZADANIA PRE SKUPINY:**Skupina „rada školy“:**

Ste členovia a členky rady školy a po posledných skúsenostiach so študentmi a študentkami a ich oblečením, resp. výzorom ste sa rozhodli rázne zakročiť. Už ste sa na to ďalej nemohli pozerieť. Mnohí chodili do školy so zelenými či žltými vlasmi, niektorí ich mali dokonca až po pás, iní ich mali učesané na Irokéza, dievčatá často s citrónovožltými či ohnivočervenými. Študenti a študentky nosili tričká a rifle, ktoré boli často špinavé, na tričkách boli pochybné nápisy, k tomu rôzne nevhodné tenisky. Rozhodli ste sa s týmto stavom jednoznačne skončiť a vydali ste zákaz. O chvíľu budú študenti a študentky prichádzať do školy. Budete si ich ako školská rada prezerat' a posudzovať, ktorý z nich uvedený zákaz porušil a čím. Tomu alebo tej poviete, že dostane zníženú známku zo správania. Dohodnite sa, ako budete študentov a študentky hodnotiť, ako budete rozhodovať.

²¹ Zdroj: Sloboda prejavu. Technika Slušná škola alebo módna prehliadka. In: DEBRECENIOVÁ, J. - OBUCH, I. - RAPOŠ, I. - ZACHAROVSKÝ, M. a kol.: *Metodická príručka Právo na každý deň: Sloboda prejavu, Domáce násilie, Právo na informácie, Právo na súkromie, Diskriminácia*. Bratislava: Občan a demokracia, 2006. Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a právneho komentára: JUDr. Diana Repiščáková.

Skupina „rodičia“:

Vaše dieťa navštevuje školu, kde je spokojné, úroveň vyučovania na tejto škole považujete za dobrú. Včera však vaše dieťa prinieslo zo školy pravidlá obliekania do školy, na ktorých sa uzniesla rada školy. Dnes ide vaše dieťa do školy a vašou úlohou je pomôcť mu vybrať vhodné oblečenie do školy. Môžete si vybrať, či chcete byť rodič, ktorý chce tieto pravidlá dodržať, alebo ich považujete za úplnú hlúposť a nebudete sa nimi riadiť, alebo zvolíte nejaký kompromis. Poradte sa a dohodnite sa aj so svojím dieťaťom a potom ho “vystrojte” do školy. Môžete pri tom použiť pomôcky, ktoré sú k dispozícii, a využiť fantáziu (tá sa dá využiť aj pri úprave, ktorá zákazy neporušuje, aj pri úprave, ktorá zákazy porušuje...). Ako rodiča si vás vyberie niekto zo študentskej skupiny. Keď sa vaše dieťa vráti zo školy, riešte v skupine spolu s ostatnými rodičmi situáciu, čo by ste robili ako rodič v prípade, ak by ste s uvedenými zákazmi nesúhlasili. Pokúste sa po skupinovej diskusii nájsť aspoň 2 – 3 možnosti reakcií na danú situáciu.

Skupina „študenti a študentky“:

Ste študentom/študentkou danej školy. V škole je vám dobre, učenie je celkom zaujímavé a partia dobrá. Včera vám však v škole rozдали zákazy týkajúce sa oblečenia a vyzoru. Dnes idete do školy. Rozhodnite sa, či chcete dané zákazy dodržať, alebo sú pre vás úplným nezmyslom a nebudete sa nimi riadiť, alebo zvolíte nejaký kompromis. Poradte sa aj so svojím rodičom, ktorého si vyberte zo skupiny rodičov, a potom sa oblečte do školy. Môžete pri tom použiť pomôcky, ktoré sú k dispozícii, a využiť fantáziu (tá sa dá využiť aj pri úprave, ktorá zákazy neporušuje, aj pri úprave, ktorá zákazy porušuje...). Keď sa vrátite zo školy, pokúste sa v skupine spolu s ostatnými spolužiakmi a spolužiačkami riešiť situáciu, čo by ste robili, ak by ste s danými zákazmi nesúhlasili. Pokúste sa po skupinovej diskusii nájsť aspoň 2 – 3 možné spôsoby reagovania na takúto situáciu.

Inštrukcie – Zákazy (dostanú všetky skupiny):

- Chlapcom sa zakazuje, aby mali dlhé vlasy a aby si ich farbili.
- Chlapcom sa zakazuje, aby nosili prstene a retiazky.
- Dievčatám sa zakazuje farbiť si vlasy na blond, ryšavo alebo na iné výrazné farby.
- Dievčatám sa tiež zakazuje lakovať si nechty a líčiť pery.
- Všetkým študentom a študentkám sa zakazuje chodiť do školy v tričkách a texaskách.
- Zakazujú sa ako obuv tenisky.

Za porušenie uvedených zákazov dostane daný študent/študentka zhoršenú známku zo správania.

POMÔCKY:

Text zadania pre skupiny, papiere, farebné fixky, samolepky, nožnice, môžu byť aj farby na tvár a pod.

DISKUSIA:

V diskusii, ktorá prebehne na záver, sa bude hovoriť o tom, nakoľko môže škola ovplyvňovať, resp. určovať, čo môžu žiaci nosiť oblečené, resp. aký majú mať vzhľad pri návšteve školy. Nakoľko je

oblečenie žiaka či „vonkajšia úprava“ žiaka slobodným prejavom, na ktorý má nárok, resp. nakoľko sa musí podriaďovať pravidlám alebo dokonca zákazom, ktoré prichádzajú zvonku.

ČAS: 90 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika predstavuje efektívny spôsob, ako študentom a študentkám umožniť zamyslieť sa nad hranicami spontánnosti v osobnom vyjadrovaní prostredníctvom oblečenia a zovňajšku. Ide o aktívnu techniku, pri ktorej sa dá využiť tvorivosť. Podľa uváženia a situácie v skupine môžeme väčšmi zdôrazňovať aj psychologické faktory, napr. hovoriť s triedou o tom, kto má akú tendenciu reagovať na rôzne zákazy a príkazy a podobne. Zapojenie študentov a študentiek, rodičov a členov rady školy do simulácie reálnej situácie podporuje ich schopnosť empatie a lepšie porozumenie rôznych perspektív. Táto aktivita podporuje kritické myslenie a zodpovedné rozhodovanie, pričom poukazuje na konflikt medzi osobnou slobodou a spoločenskými normami.

Prostredníctvom simulovaných interakcií a následných diskusií sa študenti a študentky učia argumentovať, vyjadrovať svoje názory a hľadať kompromisy. Táto skúsenosť im poskytuje príležitosť reflektovať vlastné hodnoty a postoje, zároveň posilňuje ich schopnosť spolupracovať a komunikovať v rámci rôznych sociálnych rolí. Celkový prístup tejto aktivity tak prispieva k formovaniu zrelých, uvedomelých a zodpovedných občanov a občianok.

PRÁVNY KOMENTÁR:

Slobodu prejavu netvorí iba to, čo človek hovorí, ale aj ako sa správa alebo oblieka. Hoci aj sloboda prejavu má svoje hranice, obmedziť ju kedykoľvek a akýmkoľvek spôsobom nie je možné. Ako vyplýva z Ústavy SR a Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, slobodu prejavu je možné obmedziť iba za splnenia troch podmienok:

1) Obmedzenie musí byť vymedzené v zákone

Zákon musí jasne stanoviť, kedy a za akých podmienok je možné uložiť povinnosť, sankciu alebo iný zákaz, ktorý obmedzuje základné ľudské právo. Napríklad Trestný zákon zakazuje propagovať a šíriť fašistické symboly, Občiansky zákonník ochraňuje súkromie, česť a dôstojnosť iných, zákon o zdravotnej starostlivosti ochraňuje zdravie ľudí, zákon o priestupkoch ochraňuje verejný poriadok, mravnosť a postihuje aj tých, ktorí svojím konaním vzbudzujú verejné pohoršenie a pod.

2) Obmedzenie sleduje tzv. legitímny účel

Legitímnym účelom môže byť ochrana práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, verejného zdravia, mravnosti.

3) Obmedzenie musí byť v demokratickej spoločnosti nevyhnutné, čo sa posudzuje v každom prípade individuálne, v závislosti od okolností prípadu, potrieb štátu i záujmu jednotlivca, o ktorého právo ide.

Obmedzenie slobody „obliekania“, a teda slobody prejavu v škole, zákazom nosenia dlhých, krátkych alebo farbených vlasov, ako aj nosenie tenisiek a texasiek, by bolo zrejme náročnejšie obhájiť a pravdepodobne by takéto obmedzenie nebolo v súlade s ústavou. Do úvahy by zrejme prichádzalo v prípadoch, ak by napríklad oblečenie žiakov obsahovalo rôzne fašistické alebo vulgárne symboly, prípadne by symbolmi a nápismi zvädzali k zneužívaniu a šíreniu návykových látok a pod. Rovnako z dôvodu bezpečnosti a ochrany zdravia by zrejme bolo možné obmedziť

nosenie retiazok a prsteňov počas hodín telesnej výchovy. Otázne je tiež rozdeľovanie obmedzení a zákazu nosenia dlhých vlasov, prsteňov a retiazok v závislosti od toho, či ide o chlapcov a dievčatá. Podľa ústavy sú si všetci rovní v dôstojnosti a právach, pričom ľudské práva sú priznávané každému bez rozdielu, teda aj bez rozdielu pohlavia. Ako ďalej z ústavy vyplýva, zákonné obmedzenia základných práv a slobôd musia platiť rovnako pre všetky prípady, ktoré spĺňajú ustanovené podmienky. Samotná tradícia a rodové stereotypy, ktoré „škatulkujú“, teda rozdeľujú roly mužov a žien, spôsoby správania v spoločnosti, by nemali byť dôvodom na takéto rozdeľovanie.

V každom prípade by as priechodnejšou cestou bola komunikácia s rodičmi a spoločné riešenie daného „problému“.

CIEĽ:

Upozorniť na možné kolízie práva na informácie, ochranu súkromia a slobodu prejavu. Zistiť, ako študenti a študentky stredných škôl vnímajú právo na súkromie bežného občana a politika.

POSTUP:

Triedu rozdelíme na tri skupiny: novinári a novinárky, občania a politici a političky. Každá skupina pracuje podľa svojej inštrukcie. Po vyriešení problému v skupinách hovorca alebo hovorkyňa každej skupiny informuje o výsledku zaznamenanom na flipcharte. Nasleduje diskusia v celej triede.

TEXT ZADANIA PRE SKUPINY:*Novinárky a novinári*

Ako skupina novinárov a novinárov pracujúcich vo veľmi populárnom týždenníku máte rozhodnúť, ktoré z uvedených informácií by ste uverejnili, ktoré nie, a prečo.

1. Do redakcie ste dostali zdravotné záznamy predsedu vplyvnej politickej strany, z ktorých vyplýva, že absolvoval protialkoholické liečenie.
2. Máte správy od spolupracovníkov redakcie, že jeden z členov vlády sa chodí rád zabávať do exkluzívneho klubu homosexuálov.
3. Z policajných zdrojov prenikli informácie, že známy politik spôsobil v mladosti dopravnú nehodu so smrteľným následkom. Jeho trest bol z registra trestov vymazaný.
4. Získali ste fotografie známeho politika v intímnej situácii s milenkou. Politik je ženatý, má dve deti a rád rozpráva o svojej skvelej rodine.
5. Získali ste informácie, že známa politička je slobodná matka. Jej dvojročné dieťa vychováva jej matka, ktorá žije na druhom konci republiky.

Občania

Posúďte ako občania, ktoré z uvedených informácií by ste mali mať k dispozícii prostredníctvom médií, prípadne ktoré nie, a prečo.

1. Známy politik absolvoval protialkoholické liečenie.
2. Jeden z členov vlády sa chodí rád zabávať do exkluzívneho klubu homosexuálov.

²² Zdroj: Sloboda prejavu. Technika Fakty a klebety. In: DEBRECENIOVÁ, J. - OBUCH, I. - RAPOŠ, I. - ZACHAROVSKÝ, M. a kol.: *Metodická príručka Právo na každý deň: Sloboda prejavu, Domáce násilie, Právo na informácie, Právo na súkromie, Diskriminácia*. Bratislava: Občan a demokracia, 2006.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a právneho komentára: JUDr. Diana Repiščáková.

3. Známy politik spôsobil v mladosti dopravnú nehodu so smrteľným následkom. Jeho trest bol z registra trestov vymazaný.
4. Známy politik, ktorý rád rozpráva o svojej skvelej rodine, manželke a dvoch deťoch, má milenkku.
5. Známa politička je slobodná matka. Dvojročné dieťa vychováva jej matka na druhom konci republiky.

Politici a političky

Predstavte si, že ste známy politik alebo politička. V populárnom týždenníku o Vás uverejnili tieto informácie. Aké kroky by ste podnikli, keby informácie boli pravdivé, a aké, keby neboli pravdivé?

1. Vraj ste absolvovali protialkoholické liečenie.
2. Ste člen vlády a chodíte sa údajne rád zabávať do exkluzívneho klubu homosexuálov.
3. V mladosti ste vraj spôsobili dopravnú nehodu so smrteľným následkom. Váš trest bol z registra trestov vymazaný.
4. Ste ženatý, máte dve deti a rád rozprávate o svojej skvelej rodine. Objavila sa fotografia, na ktorej ste, podľa redakcie, s inou ženou v intímnej situácii.
5. Označili Vás za slobodnú matku. Dieťa údajne vychováva Vaša matka na druhom konci republiky.

POMÔCKY:

Text zadania pre skupiny, papier, fixky, flipchart.

DISKUSIA:

Aj keď sa v rámci diskusie môžu objaviť argumenty súvisiace s právom na informácie i ochranou súkromia, dominantnou by mala byť téma slobody prejavu. Dôležité je venovať sa porovnaniu ochrany súkromia u človeka verejne činného a bežného občana.

ČAS: 45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika je výborným prostriedkom na podporu kritického myslenia a diskusie medzi študentmi a študentkami o citlivej problematike rovnováhy medzi právom na informácie, ochranou súkromia a slobodou prejavu. Rozdelenie triedy do troch rôznych skupín (novinári, občania, politici) umožňuje účastníkom a účastníčkam vžiť sa do rôznych rolí a preskúmať rôzne perspektívy a etické dilemy, ktoré súvisia s uverejňovaním informácií. Aktivita podporuje rozvoj argumentačných schopností a empatického myslenia, keďže študenti a študentky musia zohľadniť názory a práva iných skupín.

Diskusia o rôznych prípadoch zadaných informácií vedie k hlbšiemu pochopeniu zodpovednosti médií a rozdielov v ochrane súkromia verejne činných osôb a bežných občanov a občianok. Táto technika zároveň nabáda študentov a študentky zamyslieť sa nad etickými hranicami slobody prejavu a dôležitosťou rešpektovania súkromia v demokratickej spoločnosti. Technika študentov a študentky väčšinou zaujme a nebývajú problémy s ich pasivitou. Niekedy sa stáva, že sa začínajú

rozoberať skutočné kauzy, ktoré u nás prebehli. Vtedy je potrebné diskusiu decentne usmerniť, viesť ju k podstate problému a najmä k zovšeobecneniu.

PRÁVNÝ KOMENTÁR:

Ústava Slovenskej republiky a medzinárodné dokumenty garantujú na jednej strane právo vyjadrovať svoje názory a slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie, na druhej strane garantujú aj právo na súkromie, zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti a dobrej povesti. Hranice uplatňovania či obmedzovania jednotlivých ľudských práv sa však môžu posúvať v závislosti od toho, či ide o osoby verejného záujmu alebo súkromné osoby. Političky a politici ako volení zástupcovia vstupujú nevyhnutne a vedome na oči verejnosti, a tým sa vystavujú kontrole svojich činov a konaní, ako zo strany tlače a médií, tak aj zo strany verejnosti.

Ako vyplýva aj z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, politici musia preukázať vyššiu mieru tolerancie ako bežné osoby, kebyže hranice prípustnej kritiky a hranice slobody prejavu sú u verejne činných osôb širšie. Aj keď je súkromná sféra a aj ochrana u týchto osôb značne zúžená, majú právo na ochranu vlastného súkromného života, zachovanie cti, dôstojnosti a dobrej povesti. Potreba tejto ochrany však musí byť v rovnováhe so záujmami otvorenej a slobodnej diskusie o politických problémoch. Informácie o rodinnom a intímnom živote, prípadne intímne fotografie, by zrejme nemali byť predmetom verejnej diskusie.

CIEL:

Podnietiť študentov a študentky k tomu, aby rozmýšľali aké sú hranice práva na informácie.

POSTUP:

Trieda sa rozdelí na skupiny „sudcovia/sudkyne“, „polícia“ a „reportér“ náhodným výberom, losovaním a podobne. Všetky tri skupiny dostanú nasledujúci text:

TEXT ZADANIA PRE SKUPINY:

Nebezpečný, ozbrojený muž drží v rodinnom dome ako rukojemníkov skupinu 8 ľudí. Za ich prepustenie chce sumu 300 tis. EUR, vrtuľník s pilotom, inak rukojemníkov postrieľa. Dom je obkľúčený políciou, ktorá s mužom vyjednáva. Medzi políciou sa pohybuje aj reportér televízie OKO, ktorý v tejto televízii informuje o kriminálnych prípadoch a mnohých policajtov pozná. Nikto z polície mu síce žiadne informácie nepodáva, ale reportér všetko čo vidí a počuje posiela okamžite do televízie, ktorá to vysiela ako aktuálne spravodajstvo. Ozbrojený muž má však v dome pustený televízor a tak je informovaný o tom, čo sa vonku deje. Vďaka tomuto sa mu podarí uniknúť, pričom jeden z rukojemníkov príde o život. Menovaný reportér ako aj televízia sa potom odvolávali na to, že občania majú právo na informácie.

Doplňujúci text pre skupinu „polícia“ a „reportér“:

Pripravte si argumenty, ktoré podporujú vašu stranu vo vzťahu ku hraniciam medzi právom na informácie a ochranou utajovaných skutočností. Vaše argumenty budete následne prezentovať pred súdom, je preto dôležité, aby mal argumenty pripravené každý člen vašej skupiny.

Doplňujúci text pre skupinu „sudcovia/sudkyne“:

Po prečítaní príbehu sa zamyslite nad tým, kde sú hranice medzi právom na informácie a ochranou utajovaných skutočností. Pri hľadaní argumentov buďte čo najviac nestranní/é, nakoľko ako sudcovia a sudkyne budete následne rozhodovať spor medzi zástupcami reportéra a polície. Definitívne budete môcť rozhodnúť, až na základe argumentov, ktoré zaznejú od oboch strán na pojednávaní. Každý sudca a sudkyňa bude rozhodovať svoj samostatný spor.

Po uplynutí času na prípravu argumentov v jednotlivých skupinách, rozpočítaním, alebo iným spôsobom vytvoríme nové trojčlenné skupiny tak, aby bol v každej novovytvorenej skupine jeden zástupca reportéra, polície a súdu.

²³ Zdroj: Právo na informácie. Technika Zvedavý reportér. DEBRECENIOVÁ, J. - OBUCH, I. - RAPOŠ, I. - ZACHAROVSKÝ, M. a kol.: *Metodická príručka Právo na každý deň: Sloboda prejavu, Domáce násilie, Právo na informácie, Právo na súkromie, Diskriminácia*. Bratislava: Občan a demokracia, 2006.

Aktualizácia techniky a doplnenie právneho komentára: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

Následne paralelne vo všetkých zmiešaných skupinách oboznamujú zástupcovia reportéra a polície sudcu alebo sudkyňu so svojimi argumentami. Na základe vypočutých argumentov musia sudcovia a sudkyne rozhodnúť, argumenty ktorej strany ich viac presvedčili a svoje rozhodnutie zdôvodniť. Svoje rozhodnutia aj s odôvodnením prezentujú pred celou triedou.

Modifikácia: Trieda sa rozdelí na trojice. Všetky trojice dostanú príbeh o reportérovi. Každá z trojíc má zaujať názor na to, kde sú hranice medzi právom na informácie a ochranou utajovaných skutočností. Svoj názor si zapíšu na papier a jednotlivé skupiny svoj názor aj prezentujú.

POMÔCKY:

Uvedený príbeh, alebo podobný príbeh, ktorý vymyslíme.

DISKUSIA:

Na záver diskusie zhrnieme prezentované názory a povieme, aké sú v podobných prípadoch zákonné normy.

ČAS: 30 - 45 min.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika je vynikajúcim nástrojom na prehĺbenie pochopenia študentov a študentiek o zložitých otázkach týkajúcich sa hraníc práva na informácie a ochrany utajovaných skutočností. Rozdelením triedy do skupín s rôznymi úlohami (sudcovia, polícia, reportér) a následným prezentovaním a obhajovaním argumentov pred "súdom" podporuje kritické myslenie, zlepšuje schopnosti argumentácie a umožňuje študentom a študentkám vidieť problém z rôznych perspektív. Zmiešané skupiny a paralelné diskusie v menších skupinách zabezpečujú aktívne zapojenie každého študenta a každej študentky a poskytujú im príležitosť na vyjadrenie vlastných názorov a počúvanie názorov iných. Táto aktivita tiež zdôrazňuje dôležitosť nestrannosti a spravodlivosti pri rozhodovaní, čím prispieva k rozvoju etického uvažovania. Celkový cieľ techniky, teda podnietiť diskusiu o hraniciach práva na informácie, je dosiahnutý prostredníctvom simulácie reálneho scenára, čo robí učenie praktickým a relevantným. Mali by sme snažiť podporovať prípravu argumentov v jednotlivých skupinách a podnecovať diskusiu. V prípade sudcovskej skupiny by sme mali klásť dôraz na to, aby svoje odôvodnené rozhodnutia formulovali až po tom, ako si vypočujú argumentáciu oboch zúčastnených strán. Následne môžeme viesť diskusiu aj o tom, či a do akej miery museli modifikovať svoj názor pred a po vypočutí argumentov. Je tiež dôležité, aby študenti a študentky vyjadrili vlastný názor na danú situáciu, aby sa sami snažili prísť na to, kedy je možné slobodu informácií obmedziť a pod.

Diskusie na záver, ktorá zahŕňa aj vysvetlenie zákonných noriem, pomáha študentom a študentkám pochopiť právne rámce a ich aplikáciu v reálnom živote.

PRÁVNÝ KOMENTÁR:

Sloboda prejavu a právo na informácie zahŕňa aj právo slobodne vyhľadávať prijímať a rozširovať informácie, pričom najúčinnjšou formou uplatňovania tohto ľudského práva je šírenie informácií hromadnými informačnými prostriedkami.

Aj keď právo na informácie je garantované aj ústavou, aj Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd, oba dokumenty pripúšťajú za určitých okolností a za splnenia podmienok jeho zákonné obmedzenie.

O zákonnosti obmedzenia je možné hovoriť vtedy, ak je obmedzenie v zákone presne určené. V našom prípade zákon č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore stanovuje oprávnenie polície zakázať vstup na určené miesto alebo oprávnenie prikázať zotrvanie na určenom mieste, ak je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, udržanie verejného poriadku, ochranu zdravia alebo ochranu práv a slobôd iných osôb. Takisto je policajt oprávnený uzatvoriť verejne prístupné miesta pri pátraní po páchateloch trestných činov, hľadaných osobách, zbraniach atď.

Dané obmedzenie musí sledovať tzv. legitímny účel, to znamená, že obmedzenie je nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, verejného zdravia, mravnosti. A poslednou podmienkou je nevyhnutnosť obmedzenia v demokratickej spoločnosti. Nevyhnutnosť sa posudzuje v závislosti od konkrétnej situácie, od potrieb štátu i záujmu jednotlivca, o ktorého právo ide, t.j. či v danom prípade prevažuje právo verejnosti na informácie alebo iné práva občanov (v tomto prípade ochrana života rukojemníkov a ďalších potenciálnych ohrozených v prípade útoku páchatel'a a ochrana verejného poriadku). V prípade, že nad právom na informácie prevyšuje iný záujem, je možné toto právo obmedziť.

VI. VLASTNÍCKE PRÁVO A FINANCIE

CIEĽ:

Reflexia prežívania v situácii prijímania a dávania majetku, uvedomenie si rozdielov vo vlastnom prežívaní, ak narábame s majetkom vlastným a cudzím, ak majetok berieme a naopak, dostávame, otázky spravodlivosti, rovnosti, delenia majetku a pod.

POSTUP:

INŠTRUKCIA: Vyberte si, prosím, svoje drobné peniaze - mince, ktoré ste teraz ochotní obetovať v prospech hry. Spočítajte si svoju sumu a jej výšku si zapíšte. Teraz si všetci sadneme do kruhu a každý z vás položí svoje peniaze na zem, pred seba. Pozrite sa okolo seba a pokúste sa zapamätať si, kto kde sedí.

1. kolo: Postavte sa. Máte teraz 5 minút na to, aby ste ľubovoľnú sumu vlastných peňazí použili - môžete ich darovať iným (položiť peniaze na ich stoličku), ale nemusíte, môžete svoje peniaze nechať na svojej stoličke. Môžete sa vracať k svojej stoličke a znovu používať na darovanie peniaze, ktoré tu nájdete, ale nemusíte.

Minútu pred koncom upozorníme, že ostáva ešte minúta. Po jej uplynutí si všetci sadnú, spočítajú peniaze a zapíšu si sumu.

2. kolo: V tomto kole môžete opäť používať svoje peniaze na dávanie, ale môžete tiež brať peniaze iných a dávať ich, komu chcete - druhým alebo sebe.

Neoznámime čas, asi po 4 minútach povieme „máme ešte chvíľu“ a bez ďalšieho upozornenia hru náhle ukončíme. Všetci si sadnú, spočítajú peniaze a zapíšu si sumu.

3. kolo: V tomto kole môžete peniaze brať iným a dávať ich sebe. Máte pre seba získať čo najviac. Nehovoríme o čase, podľa svojho uváženia aktivitu ukončíme. Všetci si opäť sadnú a zapíšu si sumu z tohto kola.

POMÔCKY:

drobné mince

²⁴ Zdroj: ZACHAROVSKÝ, M. - ORAVCOVÁ, J.: Vlastnícke právo. Kolobeh peňazí. Technika 13-B. In: RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. ISBN: 80-967169-9-9. s. 118-120.

Spracovaná technika je prispôsobenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a doplnenie právneho komentára: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

DISKUSIA:

Každý zo zúčastnených si sám pre seba porovná zisky z jednotlivých kôl hry a uvažuje nad prípadnými rozdielmi a tým, čo ich spôsobilo. Podľa vlastného rozhodnutia zverejňujú študenti a študentky získané sumy a skupinová diskusia sa môže niesť v smere:

- Moje pocity v každom kole - sú rozdielne? Prečo?
- Peniaze ako majetok, spôsob nadobúdania a manipulácie s ním.
- Branie, prijímanie, dávanie a moje prežívanie.

ČAS: 30-45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika je mimoriadne účinná pre podporu reflexie a porozumenia rôznych aspektov vlastníctva a manipulácie s majetkom. Peniaze sa môžu zdať „sporným“ materiálom - pomôckou. Je možné ich nahradiť iným prvkom - materiálom, ale v zásade takým, na ktorom zúčastneným skutočne záleží, na ktorého braní a dávaní sú citovo zainteresovaní, môžu to byť drobnosti. Mince pre účel hry môže priniesť aj učiteľ/učiteľka, môžu to byť dokonca aj staré už neplatné mince. Študenti a študentky sú nútení nielen premýšľať nad hodnotou peňazí, ale aj zažiť rôzne emócie spojené s ich dávaním, prijímaním a bránením si majetku. Postupné zmeny v pravidlách hry umožňujú účastníkom a účastníckam prežiť širokú škálu situácií – od altruizmu cez manipuláciu s cudzím majetkom až po egoistické správanie. Aktivita tak odhaľuje dynamiku spravodlivosti, rovnosti a morálky v kontexte finančných transakcií.

Diskusia na konci aktivity podporuje kritickú sebareflexiu, umožňuje študentom a študentkám identifikovať a porovnať svoje pocity a skúsenosti v rôznych kolách a otvára priestor pre hlbšiu diskusiu o etike a hodnotách spojených s majetkom. Celkovo táto technika nielenže zlepšuje sociálne a emocionálne zručnosti študentov a študentiek, ale aj posilňuje ich schopnosť analyzovať a kriticky hodnotiť komplexné spoločenské otázky.

PRÁVNÝ KOMENTÁR:

Jednoducho povedané - darovať zo svojho je možné, darovať z cudzieho a z cudzieho brať možné nie je. To znamená, že od druhého kola z hľadiska práva môže dochádzať k „nezákonnej“ manipulácii s peniazmi. Ak sú však pravidlá jasné od začiatku a všetci s nimi súhlasia, ide o hru a peniaze získané v hre sa nepovažujú za príjem nezákonný. Nárok na výhru však nie je možné vymáhať a uplatňovať na súde. Nie je možné prevádzkovať hry, ktoré nezabezpečujú rovnaké možnosti výhry.

CIEĽ:

Umožniť študentom a študentkám, aby si prakticky zažili problémy pri rozdeľovaní finančných prostriedkov.

POSTUP:

Trieda sa rozdelí na rôzne veľké skupiny (troj-, štvor-, päťčlenné), ktoré budú predstavovať rodiny. Každá skupina dostane inštrukciu, podľa ktorej bude plánovať rodinný rozpočet na budúci mesiac. Skupiny dostanú čas na prípravu rozpočtu (vyžaduje sa brať do úvahy reálne životné náklady, ceny a pod.). Rodiny prezentujú rozpočet pred ostatnými. Popíšu tiež spôsob, akým sa dohodli, ako jednotliví členovia rodiny “vyjednávali”, aby dosiahli uspokojenie svojich potrieb. Pokúšame sa upozorniť študentov a študentky na “spoločné” znaky v rámci práce jednotlivých skupín, resp. ich členov.

TEXT ZADANIA PRE SKUPINY:**Spoločný text pre všetky skupiny:**

Na základe daných charakteristík a podmienok zostavte v rámci “rodinnej porady” mesačný rodinný rozpočet, napíšte príjmy a predpokladané výdavky. Rozdeľte si úlohy jednotlivých členov rodiny, dotvorte ich podľa vlastných predstáv, porozmýšľajte, čo by ste si chceli kúpiť, čo potrebujete a usilujte sa presadiť svoje požiadavky na tejto porade. Berte pri tom do úvahy reálne ceny, resp. životné náklady.

Trojčlenná rodina I.

Otec, 45-ročný učiteľ, zarobí 850 EUR, tuhý fajčiar, zberateľ známok.

Matka, 43-ročná učiteľka, zarobí 750 EUR. Menej náročná na módu, ale pestuje turistiku, investuje veľa peňazí do športových potrieb.

Dcéra (syn), 21-ročná študentka VŠ, minie veľa peňazí na diskotéky a oblečenie.

Trojizbový byt v osobnom vlastníctve na okraji malého mesta, telefón, staršie auto, chata vzdialená 120 km.

Trojčlenná rodina II.

Rozvedená matka, 36-ročná, banková úradníčka, zarobí 1200 EUR. Minie veľa na kozmetiku a módne oblečenie, málo náročná na stravu, spláca pôžičku na auto v sume 250 EUR mesačne.

Syn, 10-ročný, chodí do 5. triedy ZŠ. Obľubuje počítačové hry, veľmi chce počítač, často stráca rôzne veci, takže ich treba kupovať.

²⁵ Zdroj: OBUCH, I. - ZACHAROVSKÝ, M. - HRBÁŇ, M.: Finančná správa. Rodinný rozpočet. Technika 11.4 - A. In: RAPOŠ, I., (ed.): *Občan a verejná správa. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia Občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 2000. ISBN: 80-968528-3-3, s. 117-121.

Spracovaná technika je prispôbenou a aktualizovanou verziou čerpanou z vyššie uvedeného zdroja. Aktualizácia techniky a doplnenie právneho komentára: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.

Dcéra 16-ročná, prváčka na gymnáziu, je po matke, chce mať veľa vecí na oblečenie, nechce nosiť staršie veci, náročná na stravu.

Dvojizbový byt v centre veľkého mesta, telefón. Otec platí na deti nepravidelne.

Štvorčlenná rodina I.

Otec, 57-ročný, podnikateľ, mesačný príjem cca 7 500 EUR. Má rád rýchle autá, fajčí cca 20 kusov denne, potrpí si na drahé košeľe, na dcéru z prvého manželstva platí 500 EUR mesačne.

Matka, 41-ročná, domáca, nikdy nepracovala. Obľubuje fitness, vydáva veľa peňazí na zdravú stravu.

Syn, 24-ročný (z prvého otcovho manželstva, žije s nimi v spoločnej domácnosti), posledný ročník VŠ, má vlastný príjem cca 500 EUR mesačne. Rád strieda priateľky, ku ktorým je štedrý, obľubuje lovecké zbrane, okrem toho si často kupuje drahé CD.

Dcéra, 17-ročná, stredoškolačka, má veľmi rada zájazdy do zahraničia a dbá na drahý lyžiarsky výstroj.

Sedemizbový rodinný dom, ktorý však potrebuje opravu, 3 autá (otec, matka, syn).

Štvorčlenná rodina II.

Otec, 42-ročný vdovec, inžinier v štátnom podniku, zarobí cca 1100 EUR. Vášnivý cyklista, kupuje si knihy. Dostáva prídavky na deti vo výške 180 EUR mesačne.

Syn, 16-ročný, pestuje kulturistiku, náročný na stravu a oblečenie.

Syn, 13-ročný, obľubuje počítače a počítačové hry.

Dcéra, 11-ročná, navštevuje baletný a akvaristický krúžok, chová rybičky aj doma. Neustále telefonuje s kamarátkami.

Trojizbový byt v centre malého mesta, auto.

Päťčlenná rodina I.

Otec, 51-ročný, vojak z povolania s príjmom 1700 EUR. Vo zvýšenej miere požíva alkohol, pije najradšej whisky a kupuje si modely lietadiel.

Matka, 49-ročná menej úspešná podnikateľka, zarobí cca 700 EUR mesačne, záľuba vo výtvarnom umení, sama maľuje a rada si kupuje obrazy.

Dcéra, 23-ročná, momentálne bez zamestnania, kupuje si módne topánky, rada cestuje.

Syn, 20-ročný, pracuje ako ošetrovateľ s príjmom 350 EUR. Koníčkom je tipovanie – Keno 10, Loto, futbalové stávky.

Syn, 17-ročný, učí sa za kuchára, cykloturistika, veľmi potrebuje nový bicykel.

Trojizbový vojenský byt, staršie auto.

Päťčlenná rodina II.

Otec, 59-ročný, predtým pracoval v Rakúsku, teraz 4. mesiac nezamestnaný, berie podporu v nezamestnanosti vo výške 450 EUR. Úspory z Rakúska v sume 8 000 EUR.

Tipuje na dostihoch.

Matka, 54-ročná čašníčka, zarobí (aj so "sprepitným") cca 750 EUR.

Kupuje si drahú kozmetiku, míňa veľa na stravu.

Matkina matka, 81-ročná s dôchodkom 300 EUR, je nevládna, treba sa o ňu starať, potrebuje mesačne viacero vitamínov a liekov, ktoré nehradí zdravotná poisťovňa.

Dcéra, 27-ročná slobodná matka s 3 ročným synom. Pracuje ako účtovníčka a zarobí 1200 EUR. Hľadá si partnera, preto sa pekne oblieka a chodí často večer na rôzne podujatia.

DISKUSIA:

Študenti a študentky by mali vychádzať z konkrétnej situácie a hovoriť o tom, ako sa uspokojovali potreby jednotlivých členov rodiny, ako sa rozdeľovala suma, ktorá bola k dispozícii, aké výdavky sa uplatňovali na úkor akých a pod.

ČAS: 45 minút.

PEDAGOGICKÝ KOMENTÁR:

Technika umožňuje študentom a študentkám prakticky zažiť a reflektovať zložitosť rozdeľovania finančných prostriedkov v rámci rodinného rozpočtu. Táto jednoduchá technika, s ktorou sa stretávame v každodennom živote, by mala študentkám a študentom pomôcť pochopiť princíp “rozdeľovania” istej sumy peňazí medzi subjekty s odlišnými potrebami. Aktivita podporuje rozvoj zručností v oblasti finančnej gramotnosti, plánovania a vyjednávania. Študenti a študentky sa musia spoločne dohodnúť, čo si kto z rodiny môže dovoliť a aké priority budú v rozpočte uprednostnené. Týmto spôsobom sa učia riešiť konflikty a hľadať kompromisy. Navyše, keďže každá skupina má odlišné charakteristiky a finančné situácie, študenti a študentky si uvedomujú rozmanitosť finančných výziev, ktorým čelia rôzne rodiny. Techniku môžeme modifikovať tak, že vypracujeme viaceré charakteristiky jednotlivých členov a členiek rodiny a rodiny sa budú vytvárať na základe “náhodného výberu” (napr. žrebovaním). Môžu tak vznikáť situácie, keď potreby a požiadavky napr. jedného člena alebo členky rodiny sú vzhľadom na “úroveň” danej rodiny neprimerané, čo sa stáva aj v reálnom živote.

Diskusia po aktivite umožňuje hlbšiu analýzu prijímaných rozhodnutí, čím sa posilňuje ich schopnosť kriticky myslieť o spravodlivosti, rovnosti a etike v kontexte hospodárenia s finančnými prostriedkami. Celkovo táto aktivita výrazne prispieva k rozvoju sociálnych, emocionálnych a finančných kompetencií študentov a študentiek.

PRÁVNY KOMENTÁR:

Proces rozdeľovania finančných prostriedkov neprebíha, samozrejme, len na úrovni jednotlivých rodín (vo forme schvaľovania tzv. rodinných rozpočtov), no aj na úrovni obcí alebo štátu (vo forme prípravy, predloženia a prerokovania návrhu a nasledujúceho schvaľovania rozpočtu).

Rozpočet možno vo všeobecnosti označiť ako finančný plán alebo program určitého subjektu (či už štátu, obce, verejnoprávnej korporácie, obchodnej spoločnosti, rodiny a pod.) na určité obdobie. Spomedzi týchto rozpočtov má najvýznamnejšie a najdôležitejšie postavenie štátny rozpočet, ktorý popri pláne predstavuje aj určitú formu peňažného fondu a určitú osobitnú sústavu finančných vzťahov.

Z formálno-právneho hľadiska má štátny rozpočet podobu normatívneho právneho aktu najvyššieho zákonodarného orgánu. Táto právna stránka štátneho rozpočtu vyplýva z príslušných ustanovení Ústavy SR. Sám zákon o štátnom rozpočte v jeho slovnej normatívnej časti vymedzuje jednotlivé práva a povinnosti, avšak iba rámcovo, a to v konkrétnych účelových právnych normách. Stanoví sa ním teda určitý ekonomický cieľ, nie však už všetky podrobnosti, ako ho dosiahnuť. Tieto normy iba predpokladajú právnu úpravu uskutočnenú či vytvorenú inými právnymi aktmi. Problematikou rozpočtových zdrojov (napr. daní a poplatkov) a rozpočtových výdavkov upravujú už iné všeobecne záväzné právne predpisy.

Každý rozpočet má svoje príjmy (napr. dane, poplatky, clá, dovozná a vývozná prirážky a pod.) a tiež svoje výdavky. Ak príjmy preyšujú výdavky, hovoríme o prebytku štátneho rozpočtu.

Väčšinou sa však možno v praxi stretávať so schodkom štátneho rozpočtu, t. j. so situáciou, keď výdavky prevyšujú príjmy.

PRÍLOHA I.

TEXTY NA ROZMNOŽENIE

.....

Predstavte si, že ste skupina spolužiačok a spolužiakov, ktorí sa vydali na vysokohorskú, veľmi náročnú túru. Niekoľkí z vás idú do hôr prvýkrát, dvaja z vás sú skúsenými vysokohorskými turistami. Rozdeľte si úlohy a dohodnite sa, ako budete túru realizovať. Máte k dispozícii mapu Rysov a okolia, môžete ju použiť.

.....

Predstavte si, že dané skupiny sú basketbalovými tímami. Niektorí z vás sú vysoko výkonní hráči, iní menej kvalitní basketbalisti. Pripravte si plán tréningov tak, aby ste podávali maximálne výkony, a rozdeľte si úlohy, kto bude za čo zodpovedný.

.....

Predstavte si, že dané skupiny prezentujú malé spoločenstvo – napríklad vežiak s tridsiatimi rodinami. Každý z vás predstavuje istú rodinu: manželský dôchodcovský pár, rodinu s tromi deťmi a veľkým psom, viaceré rodiny s dvoma deťmi a iným zvieratkom, bezdetný manželský pár, ktorý študuje dlho do noci a potrebuje ticho, slobodného mladíka, ktorý vedie búrlivý nočný život v paneláku, rodinu s malým dieťaťom, početnú rodinu, ktorá vlastní niekoľko mačiek a psov. Do vežiaka ste sa práve nast'ahovali, ste na spoločnom stretnutí predstaviteľov rodín a máte sa dohodnúť o pravidlách spolunažívania a spoločnom upratovaní a udržiavaní poriadku.

.....

Predstavte si, že zastupujete viaceré skupiny stroskotancov veľkej lode na opustenom ostrove a chcete založiť spoločenstvo podobné štátu. Musíte si dohodnúť pravidlá, ako zabezpečiť prežitie a riešiť prípadné spory. Máte menej prikrývok a šiat, potraviny len na niekoľko dní, nemáte ani jediného experta, či expertku na právo. Ako si poradíte?

Dokončíte, prosím, tieto začaté vety:

Často sa mi stáva, že musím ...

.....
.....

Často sa mi stáva, že chcem ...

.....
.....

Je mi jasné, že môžem ...

.....
.....

Stáva sa mi, že si myslím, že by som mal/a ...

.....
.....

✂.....

Inštrukcia pre skupinu „študentov/šudentiek“:

Ste *študentmi a študentkami* strednej školy. Predstavte si, že vaša škola práve vznikla a vás poverili, aby ste vytvorili školský poriadok. Vytvorte školský poriadok, ktorý by maximálne vyhovoval vašim záujmom. Neberte ohľad na nikoho, nemáte žiadne obmedzenia. Je dôležité, aby poriadok vyhovoval vám.

✂.....

Inštrukcia pre skupinu „učiteľov/učiteľiek“:

Ste *učiteľmi a učiteľkami* strednej školy. Predstavte si, že vaša škola práve vznikla a vás poverili, aby ste vytvorili školský poriadok. Vytvorte školský poriadok, ktorý by maximálne vyhovoval vašim záujmom. Neberte ohľad na nikoho, nemáte žiadne obmedzenia. Je dôležité, aby poriadok vyhovoval vám.

✂.....

Inštrukcia pre skupinu „rodičov“:

Ste *rodičmi* študentov a študentiek strednej školy. Predstavte si, že vaša škola práve vznikla a vás poverili, aby ste vytvorili školský poriadok. Vytvorte školský poriadok, ktorý by maximálne vyhovoval vašim záujmom. Neberte ohľad na nikoho, nemáte žiadne obmedzenia. Je dôležité, aby poriadok vyhovoval vám.

✂.....

Inštrukcia pre skupinu „riaditeľ/riaditeľka školy“:

Ste *riaditeľom/riaditeľkou* strednej školy. Predstavte si, že vaša škola práve vznikla a vás poverili, aby ste vytvorili školský poriadok. Vytvorte školský poriadok, ktorý by maximálne vyhovoval vašim záujmom. Neberte ohľad na nikoho, nemáte žiadne obmedzenia. Je dôležité, aby poriadok vyhovoval vám.

✂.....

Súhlasíte, nesúhlasíte?

1. Moc v štáte by nemala spočívať na jednotlivcoch, ale mala by byť rozdelená medzi viaceré osoby, ktoré sú kontrolovateľné.
.....
2. Moc sa vyskytuje vo všetkých medziľudských vzťahoch. Môže byť využitá konštruktívne i deštruktívne.
.....
3. Podiel na štátnej moci je len ilúzia. Veci verejné sú vždy riadené len úzkou skupinou ľudí bez ohľadu na väčšinu.
.....
4. Moc v štáte sa nesmie sama obmedzovať.
.....
5. Moc štátnych orgánov spočíva v tom, že štátne orgány môžu robiť všetko, čo zákon nezakazuje.
.....
6. Moc v rukách silného a spoľahlivého človeka je zárukou istoty.
.....
7. V krízových obdobiach je nevyhnutné zveriť väčšiu moc silným jedincom, je to prechodná fáza k demokracii.
.....
8. Ak je moc v štáte získaná vo voľbách a narába sa s ňou podľa vopred stanovených pravidiel, môže moc slúžiť spoločnosti a občanovi.
.....
9. V právnom štáte občan môže robiť len to, čo mu zákon povoľuje.
.....
10. Najspravodlivejšie je riešiť všetky problémy spôsobom *Oko za oko, zub za zub*.
.....

TECHNIKA 4.**KTO MÔŽE ZASTÁVAŤ FUNKCIU**

1. Pozorne si prečítajte tabuľku.
2. V stĺpcoch (A- E) sú uvedené rôzne funkcie predstaviteľov a predstaviteľiek výkonnej, zákonodarnej a súdnej moci na rôznych úrovniach.
3. V riadkoch (1 - 7) sú uvedené rôzne charakteristiky, ktoré by sa mohli vyskytnúť u kandidátov a kandidátok na tieto funkcie.
4. Najprv si pozrite celú tabuľku a potom postupujte podľa týchto inštrukcií:
 - a) porozmýšľajte a individuálne podľa vlastného názoru vyznačte do okienok v tabuľke **krížikom** súhlas (t. j. či podľa vás človek s uvedenou charakteristikou môže zastávať uvedenú funkciu),
 - b) ešte raz si prejdite tabuľku a **krúžkom** do okienok vyznačte, aký je v súčasnosti podľa vás prevládajúci názor na Slovensku, čím sú spôsobené odlišnosti vo vašom názore a predstave o prevládajúcom postoji?
 - c) v štvorčlenných/päťčlenných skupinách navzájom porovnajte svoje odpovede a diskutujte tak, aby ste podľa možnosti dospeli ku konsenzu v skupinkách,
 - d) skúste si predstaviť situáciu o 5, 10 a 50 rokov neskôr. Myslíte, že sa názor spoločnosti zmení, ak áno, v ktorých okienkach?

	A	B	C	D	E
	PREZIDENT/ PREZIDENTKA	POSLANEC NR SR/ POSLANKYŇA NR SR	SUDCA/ SUDKYŇA	STAROSTA/ STAROSTKA OBCE	POLICAJT/ POLICAJTKA
1	Žena				
2	Róm/Rómka				
3	Človek so základným vzdelaním				
4	S homosexuálnou orientáciou, verejne sa k tomu hlási				
5	Bývalý alkoholik/alkoholička				
6	Človek, ktorý má slovenské štátne občianstvo, ale vyše 40 rokov nežil na Slovensku				
7	Súdne trestaný/á, zápis v trestnom registri bol vymazaný				

Predstavujete úradníkov a úradníčky ministerstva vnútra a vašou úlohou je posúdiť žiadosti na registráciu združení, ktoré ste dostali. O každom zo združení, ktoré by ste mali registrovať, máte jednu základnú charakteristiku. Na základe nej rozhodnite, ktoré zo združení by ste zaregistrovali, a ktoré nie. Svoje rozhodnutie zdôvodnite.

Základné charakteristiky posudzovaných združení:

1. Združenie, ktoré vo svojich stanovách vyzýva k obmedzovaniu práv menších.
2. Združenie, ktorého cieľom je boj za záchranu včiel.
3. Združenie, ktorého cieľom je ochrana obyvateľov mesta pred neprispôsobivými skupinami výtržníkov, pričom niektorí jeho zakladajúci členovia boli sami odsúdení za trestný čin nebezpečného vyhrážania alebo ublíženia na zdraví.
4. Združenie, ktoré sa zameriava na pomoc osobám so sluchovým a zrakovým znevýhodnením.
5. Združenie, ktoré sa podľa vlastných slov zameriava na ochranu žien, pričom jedným z jeho cieľov je presadiť, aby ženy nechodili do práce, ale aby sa starali doma o deti.
6. Združenie, ktorého stanovy okrem iného obsahujú ustanovenie, že po prijatí za člena nie je možné z neho kedykoľvek svojvoľne vystúpiť. Vystúpenie je možné iba k určitému dátumu v roku, a to so súhlasom predsedu združenia a po zaplatení výstupného poplatku.
7. Združenie, ktorého cieľom je boj proti výstavbe veternej elektrárne v blízkosti obce.
8. Združenie, ktorého cieľom je naučiť mladých mužov, aby vedeliarábať so strelnou zbraňou. Zakladateľom združenia je bývalý príslušník polície.
9. Združenie, ktorého cieľom je zvyšovanie povedomia o duševnom zdraví.
10. Združenie, ktorého cieľom je zvyšovanie povedomia o Slovenskom štáte z roku 1939.

✂.....

TEXT SPOLOČNÝ PRE OBE SKUPINY:

Mladistvý muž, predtým bez kontaktu s políciou, súdom alebo inou represívnou zložkou, sám individuálne vykradol materskú školu. Odcudzil počítač, rádio a magnetofón v hodnote 1.500 EUR. Týždeň po krádeži bol zadržaný pri predaji poslednej odcudzenej veci. Ostatné peniaze minul predtým, väčšinou s kamarátmi, a nezostalo mu nič na splatenie dlžoby. Pri výsluchu všetko ľutoval, krádež vysvetľoval tým, že sa chcel vyrovnat' kamarátom a chcel ich pohostiť, nedocenil nebezpečenstvo, hovoril, že všetko ľutuje.

✂.....

Text pre skupinu A:

Mladistvý pochádza z usporiadanej rodiny, nikdy nik z rodiny neprišiel do konfliktu so zákonom. Rodina má nižší socio-ekonomický status. Rodičia sú robotníci, pracujú v továrni na zmeny, nemajú na deti príliš veľa času, no vždy vzorne spolupracovali so školou. Vždy, keď bolo treba, prišli do školy, vynakladali značné úsilie, aby deti zvládli školskú dochádzku. Starší brat už pracuje a žije bezúhonným životom.

✂.....

Text pre skupinu B:

Mladistvý pochádza z rómskej rodiny, ktorá má veľmi zlú povesť. Otec bol niekoľkokrát trestaný, matka trvalo nepracuje, často berie podporu v nezamestnanosti. Rodičia požívajú alkoholické nápoje, starší brat sa prednedávnom vrátil z výkonu trestu odňatia slobody.

✂.....

Vyplňte, prosím, záznamový hárok **Škála sociálnej vzdialenosti** tak, že ku každému typu človeka (vo zvislej kolónke Osoby - A, B, C, D, E, F, G) zaznamenajte vo vodorovnej kolónke znamienkom **plus** alebo **mínus** podľa vášho subjektívneho vnímania, či by ste tohto človeka akceptovali v jednotlivých sociálnych podmienkach, uvedených "za..." (obyvateľ/a/obyvateľku vášho mesta až po zaťa, resp. nevestu). V prípade súhlasu napíšte znamienko plus, v prípade odmietnutia znamienko mínus. Pracujte individuálne.

		V prípade, že môžem sám rozhodovať, prijal by som A,B,C,D,E,F,G za (áno +, nie -)				
		OBYVATEĽA/ OBYVATEĽKU NÁŠHO MESTA	SPOLUPRACOVNÍKA/ SPOLUPRACOVNÍČKU NA PRACOVISKU	SPOLUŽIAKA/ SPOLUŽIAČKU V TRIEDE	KAMARÁTA/ KAMARÁTKU	ZAŤA, RESP. NEVESTU
A	Vietnamca					
B	Ukrajinca					
C	Róma					
D	Zdravotne postihnutého					
E	Závislého na drogách					
F	Homosexuála					
G	Bezdomovca					

Pravidlá pre skupinu**RU:**

Príslušníci a príslušníčky kultúry RU neprejavujú žiadne emócie, ich jedinou potrebou a záujmom je výmenný obchod. Všetci členovia kultúry sa snažia získať čo najväčší majetok. Majetok predstavujú bežné žolíkové karty (len od 2 po 10; J, Q, K, A sa nepoužívajú) a žlté kartičky rovnakej veľkosti ako žolíkové karty bez akéhokoľvek symbolu či označenia. Číslo na karte vyjadruje jej hodnotu - najmenšia je karta 2, najvyššiu hodnotu zo žolíkových kariet má karta číslo 10 bez ohľadu na farbu (všetky čísla rovnakej farby majú rovnakú hodnotu). Číže dvojka zodpovedá hodnote dvoch bodov (dvoch jednotiek bohatstva), sedmička hodnote siedmich bodov bohatstva. Osobitnú hodnotu však má žltá karta. Kým žolíkové karty predstavujú bohatstvo vyjadrené v číslach (teda peniaze), žltá karta predstavuje zlato. Jej hodnota je dvadsať bodov.

Jedinou činnosťou kultúry RU je obchod a snaha po zisku. Spoločenstvo RU využíva špeciálnu komunikáciu - jej členovia nepoznajú celé slová. Používajú niekoľko komunikačných znakov, ktoré im vystačia na všetko, čo potrebujú, t. j. na obchod. Pri obchode neprejavujú žiadne emócie. Počas aktívnej časti hry nerobia nič iné, len obchodujú.

Priebeh obchodu: vždy jeden, ktorýkoľvek člen kultúry, môže osloviť kohokoľvek z danej kultúry, ten mu spravidla odpovedá. Znamená to, že aj ten druhý chce obchodovať. Pretože všetci chcú obchodovať, tak všetci odpovedajú. Po nadviazaní kontaktu obchodujú. Osoba, ktorá obchod začala, vyjadří, čo chce (vyjadrovanie požadovanej hodnoty - špeciálny úkon, viď nižšie). Ak druhá osoba túto hodnotu (t. j. presnú kartu) má, bez váhania ju partnerovi dá. Ten si ju založí medzi svoje karty a kontakt sa končí špeciálnym rituálom. Potom môže začať obchod/kontakt druhá osoba voči prvej, alebo voči inej, rovnako môže začať obchod iniciátor s niekým ďalším. Hra nie je súťažou o získanie najväčšieho počtu bodov, je simuláciou reality, obchod má vyjadriť charakteristiku danej kultúry RU. Obchod neustále pokračuje. Spočítavajú sa len čísla červené alebo čierne, štyri farby tak, ako sa bežne pri hraní karát používajú, zjednodušujú sa len na čierne a červené podľa farby označenia hodnoty. Ak má osoba napríklad srdcovú (t. j. červenú) štvorku, päťku a šesťku a žiadne iné v poradí za sebou idúce karty, bude hľadať červenú sedmičku alebo trojku tak, aby si ich mohol/mohla spočítať a vytvoriť majetok. Za sebou idúce čísla vyjadrujú majetok, čím väčší je súčet hodnôt za sebou idúcich červeno alebo čierne označených kariet, tým väčší je majetok. O to v kultúre RU ide. Žlté karty sa rátajú vždy. Na začiatku hry sa karty rozdeľujú náhodne.

Komunikačné prejavy kultúry RU:

- význam - **nadväzujem kontakt** - t. j. chcem obchodovať: *obe ruky sú pred vlastným trupom vodorovne, ohnuté v lakťoch, akoby vytvárali pred telom malý pult, ruky sa navzájom nedotýkajú, jedna je vyššie, pohyb vpred a vzad, naraz jedna dopredu a druhá dozadu, dva až trikrát za sebou;*
- význam - **nerozumiem**: *spustená pravá ruka popri tele a jej krútenie v smere hodinových ručičiek dva až trikrát;*
- význam - **akceptujem návrh na kontakt/obchod** - t. j. začiatok komunikácie (rovnako ako pri nadviazovaní kontaktu): *obe ruky pred vlastným trupom vodorovne, ohnuté v lakťoch,*

akoby vytvárali pred telom malý pult, jedna druhej sa nedotýka, jedna vyššie, pohyb vpred a vzad, naraz jedna dopredu druhá dozadu, dva až trikrát za sebou;

- význam - **vyjadrenie požiadavky** - t. j. ak ako kupujúci chcem napr. kartu čiernu 7, vyjadrím to takto: najprv sa predstavím, poviem prvú slabiku svojho krstného mena (napr. Jana povie "ja" Katarína povie "ka"), potom "lusknem prstom" a poviem "čie - čie" - lusknutie znamená 5, každé čie znamená jednu hodnotu, t. j. lusknutie 5 + dvakrát čie - žiadam čiernu (hociktorú z dvoch možných) sedmičku. Ak je žiadaná napríklad trojka červená, žiadateľ povie po predstavení "če-če-če", ak je požadovaná čierna štvorka povie sa "čie-čie-čie-čie" a je jasné, že ide o čiernu. Trochu iné pravidlo platí na päťky, tam sa uspokojíme s lusknutím - platí pre všetky päťky, ak nenasleduje ďalšia slabika. Rovnako sa žiadajú všetky desiatky - len dvojitým lusknutím (po predchádzajúcom nadviazaní kontaktu a predstavení). Žltú kartu možno žiadať, ak máme spolu alebo na jednej karte hodnotu 10, napríklad mám srdcovú 4, pikovú 5 a srdcovú 6 (všetky tri sú červené), mám spolu viac než desať, a tak môžem žiadať žltú kartu. Ak mám aspoň jednu desiatku, môžem si žltú žiadať tiež. Po predstavení poviem "zla" (skratka zo slova zlato). Po predstavení a požiadaní o kartu, ak partner súhlasí s kontaktom – *pohybe rovnako rukami*, predstaví sa prvou *slabikou svojho mena*, a ak má, dá nám žiadanú kartu. Ak ju nemá, nasleduje iný znak (vid nižšie - význam - nemám kartu), potom sa rozlúčia (vid rozlúčka);
- význam - **nemám kartu** - partner, od ktorého je žiadaná karta napr. listová deviatka (*lusknutie + če-če-če-če*) a on ju nemá, odpovedá *nemám kartu* takto: pravú ruku *položí na vlastné ľavé rameno*;
- význam - **rozlúčka** - ukončenie komunikácie, obchodu: *prudký pohyb hlavy nahor* (pohľad na strop);
- význam - **odmietam komunikovať** (používa sa, ak styk s partnerom z akýchkoľvek dôvodov nevyhovuje), je rovnaký ako končím rozhovor: *prudký pohyb hlavy nahor* (pohľad na strop).

Charakteristika kultúry RU:

- racionalita, žiadne emócie, nič ich nevyvedie z rovnováhy,
- demokratická štruktúra: všetci sú si rovní, nik nemá väčšie práva,
- dominantné hodnoty: obchod a majetok,
- komunikácia: len neverbálna a zameraná len na výmenu tovaru,
- všetci sa ženú za majetkom.

Pravidlá pre kultúru FA:

Kultúra FA má karty, ktoré neslúžia na nič, majú ich len tak, hrajú sa s nimi, rozdávať si ich, stavajú si z nich domčeky, atď. Rovnako narábajú aj so žltými kartami. Dve karty sú však výnimočné (ich určenie nie je dôležité, je jedno, čo na nich je), jednu z nich má vodca, ktorého určíme my. Vodca ju používa, kedy sa mu zachce. Komu ju ukáže, ten sa stáva vyhnancom a musí odísť, napr. dozadu za skriňu, za stôl, pod lavicu. Naspäť ho vodca privoláva opäť tým, že mu ukáže kartu (ako vo futbale pri vylučovaní, v tejto hre sa "vylúčení" pozývajú aj späť). Druhá karta koluje medzi ľuďmi (všetci ostatní okrem vyvoleného - vodcu). Nik ju však nechce mať, lebo karta predstavuje nejaké tabu, niečo, čo sa nepatrí, nik to nechce mať pri sebe. Ak ju vodca u niekoho vidí, obyčajne za to nasleduje pre držiteľa karty vyhnanstvo. Je to však vždy len vôľa vodcu - do vyhnanstva môže človeka poslať aj za "nič", alebo nemusí, aj keď niekto vlastní nežiaducu kartu. Všetci sa usilujú tejto karty zbaviť, ale tak, aby to vodca nevidel. Okrem toho má vodca ešte zápalky - ak zapáli jednu zápalku, všetci sa musia okamžite schovať (za stoly, pod stoly, do kútov, za skrine). Zapálená zápalka znamená nebezpečenstvo. Vyhlasuje ho len vodca, nikdy si nedá na toto právo siahnuť od iných. Jediný má tiež právo zrušiť poplach - tlesknutím, vtedy všetci opúšťajú úkryt a pokračujú v bežnom "živote".

Kultúra FA je autokratická, vodca má neobmedzené práva, nik ho nesmie "osloviť", on "oslovuje", koho chce. Pojem osloviť je v úvodzovkách, pretože kultúra FA nepoužíva slová, ale len citoslovcia.

Kultúra FA má jediný záujem: prejavovanie citov, jej členovia nepoznajú individuálny majetok, jedinou hodnotou je vyjadrovanie citu a podriadenosti vodcovi.

Charakteristika kultúry FA:

- emocionálna kultúra,
- hierarchická štruktúra s vodcom,
- vodca nesmie byť oslovený nikým,
- majetok nemá nijakú hodnotu, nepoznajú vlastníctvo.

✂.....

Predstavte si, že ste *zdravotne postihnutí* obyvatelia a obyvatelky našej krajiny. V spoločnosti ste teda príslušníkmi a príslušníčkami menšinovej populácie. Popíšte čo najviac situácií, kedy ste v porovnaní s ľuďmi z väčšinovej (zdravej) populácie znevýhodňovaní (napríklad v zamestnaní, v škole, medzi priateľmi, v rodine, vo verejnom/politickom živote a pod.). Vedeli by ste identifikovať príčiny týchto znevýhodnení? Aké riešenia by ste navrhli na zlepšenie vašej situácie?

✂.....

Predstavujete *dievčatá/ženy*. Hoci numericky vôbec nepatríte k menšine, často máte pocit, že v porovnaní s mužskou časťou populácie to máte ťažšie, a že ste znevýhodňované v mnohých oblastiach. Popíšte čo najviac situácií, kedy ste v porovnaní s príslušníkmi mužského pohlavia znevýhodňované (napríklad v zamestnaní, v škole, medzi priateľmi, v rodine, vo verejnom/politickom živote apod.). Vedeli by ste identifikovať príčiny týchto znevýhodnení? Aké riešenia by ste navrhli na zlepšenie vašej situácie?

✂.....

Predstavte si, že ste *geji a lesbické ženy* – v spoločnosti ste teda príslušníkmi a príslušníčkami menšinovej populácie. Skúste popísať čo najviac situácií, kedy ste v porovnaní s ľuďmi z väčšinovej (heterosexuálnej) populácie znevýhodňovaní (napríklad v zamestnaní, v škole, medzi priateľmi, v rodine, vo verejnom/politickom živote a pod.). Vedeli by ste identifikovať príčiny týchto znevýhodnení? Aké riešenia by ste navrhli na zlepšenie vašej situácie?

✂.....

Predstavujete *obyvateľov a obyvateľky našej krajiny, ktorí sú v „zrelom veku“* – teda nie ste už najmladší, ale do dôchodku vám zostáva ešte pekných pár rokov. V porovnaní s ostatnými obyvateľmi a obyvateľkami, najmä s tými mladšími, sa často cítite znevýhodňovaní. Popíšte čo najviac situácií, kedy ste v porovnaní s mladšími obyvateľkami a obyvateľmi znevýhodňovaní (napríklad v zamestnaní, medzi priateľmi, v rodine, vo verejnom/politickom živote apod.). Vedeli by ste identifikovať príčiny týchto znevýhodnení? Aké riešenia by ste navrhli na zlepšenie vašej situácie?

✂.....

Váš bratranec vám opísal nasledujúcu situáciu:

Jedného dňa sa jeho 12-ročný syn z ničoho nič opýtal svojej matky, či si sťahuje roletu, keď sa v spálni prezlieka. Otázka mu pripadala čudná, a tak sa začal „mladého muža“ vypytovať podrobnejšie. Nešlo to hneď, ale postupne vyšli najavo veci, ktoré sa mu ani trochu nepáčili. Dozvedel sa, že gymnazista zo susedstva prezývaný kamarátmi „Paparazzo“ už nielen rozpráva o tom, že sa stane bulvárnym novinárom, ale začal v tomto smere podnikáť prvé kroky. Rodičia mu už dávno kúpili neprímerane drahý digitálny fotoaparát a on si teraz k nemu kúpil teleobjektív. Kamarátom sa pochválil, že je lepší ako ďalekohľad, vraj s nejakým polarizačným alebo iným filtrom sa dá fotografovať aj cez sklo, pretože odfiltruje svetelné odrazy na skle. Vraj kamarátom ukazoval fotografie susedky, ako sa v aute bozkáva s tým svojím novým milencom. Chválil sa, že má doma v počítači uložené fotografie dievčat, ktoré bývajú v susednom paneláku, vraj vo „veľmi, veľmi zaujímavých“ situáciách, ktoré by mohol predáť aj do Playboya. Bratranec si pri tej príležitosti spomenul, ako ten chalan chodil v lete po brehu jazera a fotografoval ženy, ktoré sa tam opaľovali, vynorila sa mu aj situácia, keď sa v okne bytu naproti niečo zablyslo a on videl fotoaparát na statíve namierený rovno do jeho okien. Vtedy si povedal, že to je náhoda, teraz to začal vidieť v inom svetle. Zo syna nakoniec vyšlo, že „Paparazzo“ im ukázal niečo, čo označil za „unikátnu reportáž“ – sériu fotografií z oslavy susedovej päťdesiatky v záhrade jeho rodinného domu. Séria sa začínala odovzďávaním darov a končila záberom piatich podgurážených gratulantov, ako močia na oheň, na ktorom predtým opekali špekáčky. Keď sa o tom porozprával s niekoľkými susedmi, ukázalo sa, že takéto „reportážnych“ akcií bolo viac – napr. fotografovanie čakárne u lekárky (samozrejme, aj s pacientmi), ľudí na stanici, ako sa bozkávajú s príbuznými a známymi, ktorí práve pricestovali, alebo akcia, ktorá pre „Paparazza“ neskončila dobre – pri fotografovaní podgurážených pivárov mu jeden chrstol pivo priamo do tváre.

Vašou spoločnou úlohou v skupine je:

- určiť tie prvky z bratrancovho rozprávania, ktoré predstavujú porušovanie práva na súkromie,
- popísať nejaké situácie, o ktorých si myslíte, že by pri ich fotografovaní došlo k porušeniu práva na súkromie,
- identifikovať možnosti, ako majú postupovať ľudia, ktorí sa s niečím podobným stretnú.

Na strednej odbornej škole s maturitou si tesne pred záverečnými skúškami 8 mladých ľudí skomplikovalo život. V noci zo soboty na nedeľu sa skupinka 4 mladých ľudí (dvaja 17-roční a dvaja 18-roční študenti) rozhodla, že po sebe nechajú na vonkajších stenách školy pamiatku. S čiernymi sprejmi si každý z nich vybral nejaký námet a nasprejoval veľký obrázok alebo heslo. Tak sa na čelnej stene školy objavili štyri obrovské z diaľky viditeľné výtvyry. Obrázky si na druhý deň všimla široká verejnosť, vzbudili rozruch v okolí školy. V nasledujúcu noc sa iná štvorčlenná skupina mladých ľudí z tej istej školy (dve 18-ročné dievčatá a dvaja 17-roční chlapci) vybrala, aby reagovali na svojich spolužiakov na stenách školy. So svojimi červenými a zelenými sprejmi preškrtili nakreslené 4 obrázky a vedľa nich nakreslili svoje 4 obrázky a nápisy.

Keď v pondelok prišiel do školy riaditeľ Šilanský, vítali ho pokreslené steny a sťažnosti obyvateľov a obyvateľiek. Článok v miestnych novinách priniesol fotografie niektorých obrázkov s komentárom: "Tomuto učí škola naše deti?" Riaditeľ bol pohoršený a zúrili. Študenti a študentky dychtivo očakávali, čo sa bude diať. Všetkých ôsmich sprejerov identifikovali ľahko, videli ich školník a svedkovia. Po počiatočnom zapieraní sa všetci k autorstvu svojho výtvyru priznali. Čierny sprej z prvého dňa išiel ľahko očistiť, ale červený a zelený sprej z druhého dňa bol vsiaknutý do omietky a náklady na premaľovanie boli niekoľkonásobne vyššie. Študenti a študentky síce uznali, že školská stena nie je plagátová plocha, ale nechápali, prečo by mali byť trestaní za obsah obrázkov a nápisov. **Všetci ôsmi argumentovali, že sa im upiera ich právo slobodne vyjadrovať svoj názor.** Riaditeľ bol rozhodnutý vinníkov exemplárne potrestať, pretože bol otrasený obrázkami a nápismi. Obával sa opakovania tohto javu a vytvorenia tradície graffiti na najnevhodnejšom mieste.

Aký je, podľa vás, primeraný postup?

- Nerozlišovať obsah obrázkov a trestať všetkých usvedčených rovnako za vandalizmus – poškodzovanie školskej steny.
- Rozlišovať podľa nákladov na opravy – minimálne tresty za čierne obrázky, maximálne za "zažraté" červené a zelené obrázky.
- Brať na trestnú zodpovednosť 18-ročných z oboch skupín, a zatiaľ nie neploletých 17-ročných z oboch skupín.
- Rozlišovať pri trestaní chlapcov a dievčatá, lebo dievčatá to tak zle nemyslia a boli len zvedené zlým príkladom.
- Netrestať druhú skupinu, lebo ona svojím spôsobom protestovala proti prvej skupine a svojím spôsobom sa usilovala napraviť to, čo urobila prvá skupina.
- Postupovať individuálne podľa obsahu obrázku a v niektorých prípadoch postúpiť prípad vyšetrovateľovi, či nebol porušený zákon. Ak áno, v ktorých prípadoch?
- Nijako netrestať, pokúsiť sa s prichytenými mladými ľuďmi diskutovať a ak to odmietnu, premaľovať, nechať to tak. Prinajhoršom to môže premaľovať riaditeľ školy so školníkom, veď o nič nejde.
- Nijako netrestať, nechať nápisy na škole, každý má slobodu vyjadriť sa. Aj riaditeľ a všetci ostatní. Ak chcú, môžu domalovať svoje obrázky.

✂.....

Skupina „rada školy“:

Ste členovia a členky rady školy a po posledných skúsenostiach so študentmi a študentkami a ich oblečením, resp. výzorom ste sa rozhodli rázne zakročiť. Už ste sa na to ďalej nemohli pozerieť. Mnohí chodili do školy so zelenými či žltými vlasmi, niektorí ich mali dokonca až po pás, iní ich mali učesané na Irokéza, dievčatá často s citrónovožltými či ohnivočervenými. Študenti a študentky nosili tričká a rifle, ktoré boli často špinavé, na tričkách boli pochybné nápisy, k tomu rôzne nevhodné tenisky. Rozhodli ste sa s týmto stavom jednoznačne skončiť a vydali ste zákaz. O chvíľu budú študenti a študentky prichádzať do školy. Budete si ich ako školská rada prezerať a posudzovať, ktorý z nich uvedený zákaz porušil a čím. Tomu alebo tej poviete, že dostane zníženú známku zo správania. Dohodnite sa, ako budete študentky a študentov hodnotiť, ako budete rozhodovať.

✂.....

Skupina „rodičia“:

Vaše dieťa navštevuje školu, kde je spokojné, úroveň vyučovania na tejto škole považujete za dobrú. Včera však vaše dieťa prinieslo zo školy pravidlá oblečenia do školy, na ktorých sa uzniesla rada školy. Dnes ide vaše dieťa do školy a vašou úlohou je pomôcť mu vybrať vhodné oblečenie do školy. Môžete si vybrať, či chcete byť rodič, ktorý chce tieto pravidlá dodržať, alebo ich považujete za úplnú hlúposť a nebudete sa nimi riadiť, alebo zvolíte nejaký kompromis. Poradte sa a dohodnite sa aj so svojim dieťaťom a potom ho „vystrojte“ do školy. Môžete pri tom použiť pomôcky, ktoré sú k dispozícii, a využiť fantáziu (tá sa dá využiť aj pri úprave, ktorá zákazy neporušuje, aj pri úprave, ktorá zákazy porušuje...). Ako rodiča si vás vyberie niekto zo študentskej skupiny. Keď sa vaše dieťa vráti zo školy, riešte v skupine spolu s ostatnými rodičmi situáciu, čo by ste robili ako rodič v prípade, ak by ste s uvedenými zákazmi nesúhlasili. Pokúste sa po skupinovej diskusii nájsť aspoň 2 – 3 možnosti reakcií na danú situáciu.

✂.....

Skupina „študenti a študentky“:

Ste študentom/študentkou danej školy. V škole je vám dobre, učenie je celkom zaujímavé a partia dobrá. Včera vám však v škole rozdali zákazy týkajúce sa oblečenia a výzoru. Dnes idete do školy. Rozhodnite sa, či chcete dané zákazy dodržať, alebo sú pre vás úplným nezmyslom a nebudete sa nimi riadiť, alebo zvolíte nejaký kompromis. Poradte sa aj so svojim rodičom, ktorého si vyberte zo skupiny rodičov, a potom sa oblečte do školy. Môžete pri tom použiť pomôcky, ktoré sú k dispozícii, a využiť fantáziu (tá sa dá využiť aj pri úprave, ktorá zákazy neporušuje, aj pri úprave, ktorá zákazy porušuje...). Keď sa vrátite zo školy, pokúste sa v skupine spolu s ostatnými spolužiakmi a spolužiačkami riešiť situáciu, čo by ste robili, ak by ste s danými zákazmi nesúhlasili. Pokúste sa po skupinovej diskusii nájsť aspoň 2 – 3 možné spôsoby reagovania na takúto situáciu.

✂.....

Inštrukcie – Zákazy (dostanú všetky skupiny):

- Chlapcom sa zakazuje, aby mali dlhé vlasy a aby si ich farbili.
- Chlapcom sa zakazuje, aby nosili prstene a retiazky.
- Dievčatám sa zakazuje farbiť si vlasy na blond, ryšavo alebo na iné výrazné farby.
- Dievčatám sa tiež zakazuje lakovať si nechty a líčiť pery.
- Všetkým študentom a študentkám sa zakazuje chodiť do školy v tričkách a texaskách.
- Zakazujú sa ako obuv tenisky.

Za porušenie uvedených zákazov dostane daný študent/študentka zhoršenú známku zo správania.

✂.....

Novinárky a novinári

Ako skupina novinárov a novinárov pracujúcich vo veľmi populárnom týždenníku máte rozhodnúť, ktoré z uvedených informácií by ste uverejnili, ktoré nie, a prečo.

1. Do redakcie ste dostali zdravotné záznamy predsedu vplyvnej politickej strany, z ktorých vyplýva, že absolvoval protialkoholické liečenie.
2. Máte správy od spolupracovníkov redakcie, že jeden z členov vlády sa chodí rád zabávať do exkluzívneho klubu homosexuálov.
3. Z policajných zdrojov prenikli informácie, že známy politik spôsobil v mladosti dopravnú nehodu so smrteľným následkom. Jeho trest bol z registra trestov vymazaný.
4. Získali ste fotografie známeho politika v intímnej situácii s milenkou. Politik je ženatý, má dve deti a rád rozpráva o svojej skvelej rodine.
5. Získali ste informácie, že známa politička je slobodná matka. Jej dvojročné dieťa vychováva jej matka, ktorá žije na druhom konci republiky.

✂.....

Občania

Posúďte ako občania, ktoré z uvedených informácií by ste mali mať k dispozícii prostredníctvom médií, prípadne ktoré nie, a prečo.

1. Známy politik absolvoval protialkoholické liečenie.
2. Jeden z členov vlády sa chodí rád zabávať do exkluzívneho klubu homosexuálov.
3. Známy politik spôsobil v mladosti dopravnú nehodu so smrteľným následkom. Jeho trest bol z registra trestov vymazaný.
4. Známy politik, ktorý rád rozpráva o svojej skvelej rodine, manželke a dvoch deťoch, má milenkku.
5. Známa politička je slobodná matka. Dvojročné dieťa vychováva jej matka na druhom konci republiky.

✂.....

Političky a politici

Predstavte si, že ste známy politik alebo politička. V populárnom týždenníku o Vás uverejnili tieto informácie. Aké kroky by ste podnikli, keby informácie boli pravdivé, a aké, keby neboli pravdivé?

1. Vraj ste absolvovali protialkoholické liečenie.
2. Ste člen vlády a chodíte sa údajne rád zabávať do exkluzívneho klubu homosexuálov.
3. V mladosti ste vraj spôsobili dopravnú nehodu so smrteľným následkom. Váš trest bol z registra trestov vymazaný.
4. Ste ženatý, máte dve deti a rád rozprávate o svojej skvelej rodine. Objavila sa fotografia, na ktorej ste, podľa redakcie, s inou ženou v intímnej situácii.
5. Označili Vás za slobodnú matku. Dieťa údajne vychováva Vaša matka na druhom konci republiky.

✂.....

✂.....

SPOLOČNÝ TEXT PRE VŠETKY SKUPINY:

Nebezpečný, ozbrojený muž drží v rodinnom dome ako rukojemníkov skupinu 8 ľudí. Za ich prepustenie chce sumu 300 tis. EUR, vrtuľník s pilotom, inak rukojemníkov postrieľa. Dom je obkľúčený políciou, ktorá s mužom vyjednáva. Medzi políciou sa pohybuje aj reportér televízie OKO, ktorý v tejto televízii informuje o kriminálnych prípadoch a mnohých policajtov pozná. Nikto z polície mu síce žiadne informácie nepodáva, ale reportér všetko čo vidí a počuje posiela okamžite do televízie, ktorá to vysiela ako aktuálne spravodajstvo. Ozbrojený muž má však v dome pustený televízor a tak je informovaný o tom, čo sa vonku deje. Vďaka tomuto sa mu podarí uniknúť, pričom jeden z rukojemníkov príde o život. Menovaný reportér ako aj televízia sa potom odvolávali na to, že občania majú právo na informácie.

✂.....

Doplňujúci text pre skupinu „polícia“ a „reportér“:

Pripravte si argumenty, ktoré podporujú vašu stranu vo vzťahu ku hraniciam medzi právom na informácie a ochranou utajovaných skutočností. Vaše argumenty budete následne prezentovať pred súdom, je preto dôležité, aby mal argumenty pripravené každý člen vašej skupiny.

✂.....

Doplňujúci text pre skupinu „sudcovia/sudkyne“:

Prečítaní príbehu sa zamyslite nad tým, kde sú hranice medzi právom na informácie a ochranou utajovaných skutočností. Pri hľadaní argumentov buďte čo najviac nestranní/é, nakoľko ako sudcovia a sudkyne budete následne rozhodovať spor medzi zástupcami reportéra a polície. Definitívne budete môcť rozhodnúť, až na základe argumentov, ktoré zaznejú od oboch strán na pojednávaní. Každý sudca a sudkyňa bude rozhodovať svoj samostatný spor.

✂.....

SPOLOČNÝ TEXT PRE VŠETKY SKUPINY:

Na základe daných charakteristík a podmienok zostavte v rámci “rodinnej porady” mesačný rodinný rozpočet, napíšte príjmy a predpokladané výdavky. Rozdeľte si úlohy jednotlivých členov rodiny, dotvorte ich podľa vlastných predstáv, porozmýšľajte, čo by ste si chceli kúpiť, čo potrebujete a usilujte sa presadiť svoje požiadavky na tejto porade. Berte pri tom do úvahy reálne ceny, resp. životné náklady.

Trojčlenná rodina I.

Otec, 45-ročný učiteľ, zarobí 850 EUR, tuhý fajčiar, zberateľ známok.

Matka, 43-ročná učiteľka, zarobí 750 EUR. Menej náročná na módu, ale pestuje turistiku, investuje veľa peňazí do športových potrieb.

Dcéra (syn), 21-ročná študentka VŠ, minie veľa peňazí na diskotéky a oblečenie.

Trojizbový byt v osobnom vlastníctve na okraji malého mesta, telefón, staršie auto, chata vzdialená 120 km.

Trojčlenná rodina II.

Rozvedená matka, 36-ročná, banková úradníčka, zarobí 1200 EUR. Minie veľa na kozmetiku a módne oblečenie, málo náročná na stravu, spláca pôžičku na auto v sume 250 EUR mesačne.

Syn, 10-ročný, chodí do 5. triedy ZŠ. Obľubuje počítačové hry, veľmi chce počítač, často stráca rôzne veci, takže ich treba kupovať.

Dcéra 16-ročná, prváčka na gymnáziu, je po matke, chce mať veľa vecí na oblečenie, nechce nosiť staršie veci, náročná na stravu.

Dvojizbový byt v centre veľkého mesta, telefón. Otec platí na deti nepravidelne.

Štvorčlenná rodina I.

Otec, 57-ročný, podnikateľ, mesačný príjem cca 7 500 EUR. Má rád rýchle autá, fajčí cca 20 kusov denne, potrpí si na drahé košeľe, na dcéru z prvého manželstva platí 500 EUR mesačne.

Matka, 41-ročná, domáca, nikdy nepracovala. Obľubuje fitness, vydáva veľa peňazí na zdravú stravu.

Syn, 24-ročný (z prvého otcovho manželstva, žije s nimi v spoločnej domácnosti), posledný ročník VŠ, má vlastný príjem cca 500 EUR mesačne. Rád strieda priateľky, ku ktorým je štedrý, obľubuje lovecké zbrane, okrem toho si často kupuje drahé CD.

Dcéra, 17-ročná, stredoškôľáčka, má veľmi rada zájazdy do zahraničia a dbá na drahý lyžiarsky výstroj.

Sedemizbový rodinný dom, ktorý však potrebuje opravu, 3 autá (otec, matka, syn).

✂.....

Štvorčlenná rodina II.

Otec, 42-ročný vdovec, inžinier v štátnom podniku, zarobí cca 1 100 EUR. Vášnivý cyklista, kupuje si knihy. Dostáva prídavky na deti vo výške 180 EUR mesačne.

Syn, 16-ročný, pestuje kulturistiku, náročný na stravu a oblečenie.

Syn, 13-ročný, obľubuje počítače a počítačové hry.

Dcéra, 11-ročná, navštevuje baletný a akvaristický krúžok, chová rybičky aj doma. Neustále telefonuje s kamarátkami.

Trojizbový byt v centre malého mesta, auto.

✂.....

Päťčlenná rodina I.

Otec, 51-ročný, vojak z povolania s príjmom 1 700 EUR. Vo zvýšenej miere požíva alkohol, pije najradšej whisky a kupuje si modely lietadiel.

Matka, 49-ročná menej úspešná podnikateľka, zarobí cca 800 EUR mesačne, záľuba vo výtvarnom umení, sama maľuje a rada si kupuje obrazy.

Dcéra, 23-ročná, momentálne bez zamestnania, kupuje si módne topánky, rada cestuje.

Syn, 20-ročný, pracuje ako ošetrovateľ s príjmom 350 EUR. Koníčkom je tipovanie – Keno, športka, futbalové stávky.

Syn, 17-ročný, učí sa za kuchára, cykloturistika, veľmi potrebuje nový bicykel.

Trojizbový vojenský byt, staršie auto.

✂.....

Päťčlenná rodina II.

Otec, 59-ročný, predtým pracoval v Rakúsku, teraz 4. mesiac nezamestnaný, berie podporu v nezamestnanosti vo výške 450 EUR. Úspory z Rakúska v sume 8 000 EUR.

Tipuje na dostihoch.

Matka, 54-ročná čašníčka, zarobí (aj so "sprepitným") cca 750 EUR.

Kupuje si drahú kozmetiku, míňa veľa na stravu.

Matkina matka, 81-ročná s dôchodkom 300 EUR, je nevládna, treba sa o ňu starať, potrebuje mesačne viacero vitamínov a liekov, ktoré nehradí zdravotná poisťovňa.

Dcéra, 27-ročná slobodná matka s 3 ročným synom. Pracuje ako účtovníčka a zarobí 1 200 EUR.

Hľadá si partnera, preto sa pekne oblieka a chodí často večer na rôzne podujatia.

✂.....

PRÍLOHA II. DOPLŇUJÚCE MATERIÁLY

POSTUP PRI VYŠETROVANÍ TRESTNÝCH ČINOV A SÚDNOM PROCESSE

PRÍPRAVNÉ KONANIE

A. Vyšetrovanie

I. Úloha polície

1. Policajt dáva prvé otázky na mieste činu.
2. Policajt môže vyzvať osobu, aby sa v určitý čas dostavila na útvar PZ na spísanie zápisnice.
3. Polícia žiada podozrivého, oznamovateľa príp. poškodeného, aby na policajnej stanici podali tzv. **vysvetlenie**.
4. Ak polícia predpokladá, že vyšetrovanie by malo začať, vydá **uznesenie o začatí trestného stíhania**.

II. Úloha vyšetrovateľa

1. Vyšetrovateľ si preštuduje spis a ak si myslí, že je postačujúci pre vznesenie obvinenia, vypracuje **uznesenie o vznesení obvinenia**.
2. Vyšetrovateľ pri výsluchu vysvetlí obvinenému jeho práva:
 - a) na to, aby bol prítomný jeho obhajca (advokát),
 - b) vypovedať - na svoju obhajobu môže uvádzať skutočnosti, ktoré uzná za vhodné,
 - c) vypovedať len z časti, alebo nevypovedať,
 - d) podávať návrhy na doplnenie dokazovania, vyjadrovať sa k vykonaným dôkazom.
3. Vyšetrovateľ vypočuje obvineného a svedkov - môže byť prítomný a o každom výsluchu musí byť upovedomený aj obhajca obvineného.
4. Vyšetrovateľ pripravuje spis pre prokurátora, spisuje výpovede obvineného a svedkov.
5. Vyšetrovateľ tiež zhromaždí a zápisnične podchytí všetky potrebné dôkazy z miesta činu, identifikované dôkazy (fotografie, dokumenty), ak treba, vyžiada súhlas na domovú prehliadku, odborné znalecké posudky a pod.
6. Ak vyšetrovateľ končí vyšetrovanie a výsledky vyšetrovania dostatočne odôvodňujú postavenie obvineného pred súd, potom vyšetrovateľ:

- a) umožní obvinenému a poškodenému preštudovať spisy a podať návrhy na doplnenie dokazovania (môže a nemusí im vyhovieť),
- b) po uzavretí dokazovania napíše prokurátorovi **návrh na podanie obžaloby**.

III. Úloha prokurátora

1. Prokurátor si prečíta obsah spisu a posúdi návrh vyšetrovateľa.
2. Ak prokurátor súhlasí s vyšetrovateľovým návrhom, pripraví písomnú **obžalobu** pre súd. V obžalobe uvedie, čo sa stalo, kde a prečo sa to stalo a prečo si myslí, že bol spáchaný trestný čin.
3. Ak prokurátor pripraví obžalobu, tiež v nej súdu navrhne:
 - a) ktorých svedkov by mal vypočuť,
 - b) ktoré dôkazy by mal vykonať.
4. Prokurátor pošle spis a obžalobu sudcovi, zároveň podanie obžaloby oznámi obvinenému.

Pozn. Ak niet dôvodu na trestné stíhanie, trestné stíhanie sa nezačne, a ak sa už začalo, musia ho tieto orgány zastaviť.

IV. Úloha sudcu

1. Ak súd prešetrenie prípadu pokladá za nedostatočné, môže vrátiť spis prokurátorovi na došetrenie.
2. Ak je sudca so spisom spokojný, môže stanoviť dátum súdneho procesu (hlavného pojednávania).
3. Sudca požiada obvineného, svedkov, obhajcu obvineného a znalcov, aby sa v deň konania hlavného pojednávania dostavili na súd.
4. Prokurátor a obhajca obvineného môžu navrhnúť, aby boli predvolaní ďalší svedkovia, sudca nemusí ich žiadosti vyhovieť, ak títo svedkovia neboli vypočutí počas vyšetrovania. Takýto návrh môže urobiť aj splnomocnenec poškodeného, alebo tzv. zúčastnenej osoby.
5. Ak prokurátor alebo obhajca obvineného požiadajú, aby boli predvolaní svedkovia, ktorí boli vypočutí počas vyšetrovania, sudca ich musí predvolať.

KONANIE NA SÚDE

B. Proces

1. Sudca sedí v súdnej miestnosti s členmi senátu.
2. Sudca vyzve poverenú osobu, aby zavolala predvolaných ľudí do pojednávacej miestnosti.

3. Ľudia vojdú a sadnú si, prokurátor sedí v pravej časti miestnosti, obhajca v ľavej, obžalovaný sedí spravidla pri obhajcovi.
4. Sudca preverí prítomnosť všetkých predvolaných:
 - a) obžalovaného,
 - b) poškodeného,
 - c) svedkov.
5. Sudca, resp. predseda senátu začína hlavné pojednávanie senátu oznámením veci, ktorá bude prejednávaná. Potom zistí, či sa ustanovili osoby, ktoré boli na hlavné pojednávanie predvolané alebo o ňom upovedomené a overí ich totožnosť. Následne sudca zisťuje, či prokurátor a obžalovaný nechcú uzavrieť dohodu o vine a treste. Ak k dohode o vine a treste nedôjde alebo ak súd návrh dohodu o vine a treste odmietne, pokračuje súd v hlavnom pojednávaní.
6. Sudca vyzve prokurátora, aby predniesol obžalobu.
7. Sudca sa opýta poškodeného, či požaduje náhradu škody.
8. Po prednesení obžaloby sudca poučí obžalovaného o jeho práve urobiť niektoré z vyhlásení, že:
 - a) je nevinný,
 - b) je vinný,
 - c) nepopiera spáchanie skutku alebo niektorého zo skutkov uvedených v obžalobe.
9. Všetci svedkovia sú vyzvaní, aby opustili súdnu miestnosť.
10. Sudca sa opýta obžalovaného, či chce vypovedať:
 - a) obžalovaný vypovedá (v tom prípade je poučený o tom, že sa môže brániť spôsobom, aký uzná za vhodné, na svoju obranu môže súdu predkladať dôkazy, radíť sa so svojim obhajcom, nesmie však iného krivo obviníť), prípadne využije právo odoprieť výpoveď,
 - b) prokurátor vedie výsluch a kladie otázky,
 - c) obhajca kladie otázky.
 - d) sudca môže klásť otázky.
11. Sudca požiada poverenú osobu, aby privolala prvého svedka.
12. Každému svedkovi pred jeho výpoveďou sudca vysvetlí:
 - a) povinnosť svedkov hovoriť pravdu pod hrozbou trestného stíhania za trestný čin krivej výpovede,
 - b) že môže odmietnuť výpoveď, len ak by ňou mohol privodiť trestné stíhanie sebe alebo osobe blízkej.
13. Výsluch každého svedka vedie tá procesná strana, ktorá výsluch navrhla. Po spontánnej výpovedi svedka sa kladú doplňujúce otázky. Otázky môže klásť aj obžalovaný – ten zároveň má právo vyjadriť sa k jeho výpovedi.
14. Po vypočutí všetkých svedkov prečíta sudca zo spisu:

- a) výpovede všetkých skôr vypočutých svedkov, ktorí neboli predvolaní,
 - b) iné dôkazy uvedené v spise, znalecké posudky, hodnotenia obžalovaného, odpis z registra trestov.
15. Sudca sa opýta, či zúčastnené strany (prokurátor, obhajca, obžalovaný, poškodený) navrhujú vykonať ďalšie dôkazy. (*Pozn.* Sudca tieto návrhy môže odmietnuť.)
 16. Sudca udelí slovo k záverečným rečiam v poradí – prokurátor, poškodený, obhajca, obžalovaný, ktorý má vždy aj právo posledného slova.
 17. Sudca požiada všetkých, aby opustili miestnosť, aby si mohol rozmyslieť rozsudok (V prípade, že vec prejedáva senát, radí sa predseda senátu o rozsudku s prísediacimi).
 18. Po porade sudca vyzve poverenú osobu, aby zavolala všetkých do miestnosti.
 19. Sudca vyhlási rozsudok – uzná vinu a uloží trest alebo obžalovaného spod obžaloby oslobodí. Tiež rozsudok v krátkosti odôvodní.
 20. Sudca poučí strany o možnosti podať odvolanie do 15 dní od oznámenia rozsudku. Oznámením rozsudku je jeho vyhlásenie v prítomnosti toho, komu treba rozsudok doručiť. Ak sa rozsudok vyhlásil v neprítomnosti takejto osoby, oznámením je až doručenie rozsudku.

POSTUP PRI VYŠETROVANÍ TRESTNÝCH ČINOV A SÚDNOM PROCESE (plagátová forma)

PRÍPRAVNÉ KONANIE

A. Vyšetrovanie

I. Úloha polície

1. Policajt kladie prvé otázky na mieste činu, príp. na útvare PZ, spisuje zápisnice o podaných vysvetleniach.
2. Ak ide o podozrenie z trestného činu, vydá **uznesenie o začatí trestného stíhania**.

II. Úloha vyšetrovateľa

1. Vyšetrovateľ:
 - a) vypracuje **uznesenie o vznesení obvinenia**,
 - b) doručí ho podozrivému, poučí ho o jeho právach a vypočuje ho.
2. Vyšetrovateľ pripravuje spis pre prokurátora (spisuje výpovede svedkov, zhromažďuje ďalšie dôkazy, znalecké posudky a pod.).
3. Po ukončení vyšetrovania, ak výsledky vyšetrovania dostatočne odôvodňujú postavenie obvineného pred súd:
 - a) umožní obvinenému a poškodenému preštudovať spisy a podať návrhy na doplnenie dokazovania,
 - b) napíše prokurátorovi **návrh na podanie obžaloby**.

III. Úloha prokurátora

1. Prokurátor posúdi návrh vyšetrovateľa - spis mu môže vrátiť s pokynmi na doplnenie vyšetrovania.
2. Ak s ním súhlasí, pripraví písomnú **obžalobu** pre súd a jej podanie oznámi obvinenému.

Pozn. Ak niet dôvodu na trestné stíhanie, trestné stíhanie sa nezačne, a ak sa už začalo, musia ho tieto orgány zastaviť.

IV. Úloha sudcu

1. Ak je prešetrenie prípadu nedostatočné, môže vrátiť spis prokurátorovi na došetrenie.
2. Ak je sudca so spisom spokojný, stanoví dátum hlavného pojednávania a predvolá naň obžalovaného, prokurátora, poškodeného a ďalšie osoby, ktoré chce vypočuť.

B. Hlavné pojednávanie

1. Sudca vyzve poverenú osobu, aby zavolala predvolaných do pojednávacej miestnosti – prokurátor sedí v pravej časti miestnosti, obhajca v ľavej, obžalovaný spravidla sedí pri obhajcovi.
2. Sudca preverí prítomnosť všetkých predvolaných a otvorí pojednávanie.
3. Sudca vyzve prokurátora, aby predniesol obžalobu.
4. Sudca sa opýta poškodeného, či požaduje náhradu škody.
5. Všetci svedkovia sú vyzvaní, aby opustili súdnu miestnosť.
6. Sudca sa opýta obvineného, či chce vypovedať:
 - a) obžalovaný vypovedá, prípadne využije právo odoprieť výpoveď,
 - b) prokurátor vedie výsluch, prokurátor, obhajca, príp. sudca kladú otázky.
7. Súd postupne vypočúva svedkov a znalcov, prokurátor, obhajca i obžalovaný a poškodený môžu klást' otázky a vyjadrovať sa k výpovediam.
8. Potom sudca prečíta zo spisu:
 - a) výpovede všetkých skôr vypočutých svedkov, ktorí neboli predvolaní,
 - b) iné dôkazy uvedené v spise, znalecké posudky, hodnotenia obžalovaného, odpis z registra trestov.
9. Sudca sa opýta, či zúčastnené strany (prokurátor, obhajca, obžalovaný, poškodený) navrhujú vykonať ďalšie dôkazy.
10. Sudca udelí slovo k záverečným rečiam v poradí – prokurátor, poškodený, obhajca, obžalovaný, ktorý má vždy aj právo posledného slova.
11. Sudca (alebo predseda senátu po porade so senátom) **vyhlási rozsudok a odôvodní ho.**
12. Sudca poučí strany o možnosti podať **odvolanie.**

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. – GERLOCH, A: Teorie práva. Praha: ASPI Publishing, 2024. s 348. ISBN 80-7357-030-0

DEBRECÉNIOVÁ, J. - OBUCH, I. - RAPOŠ, I. - ZACHAROVSKÝ, M. a kol.: *Metodická príručka Právo na každý deň: Sloboda prejavu, Domáce násilie, Právo na informácie, Právo na súkromie, Diskriminácia*. Bratislava: Občan a demokracia, 2006.

DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, 1792 s.

KRESÁK, P. a kol.: *Občan a demokracia*. Bratislava: Nadácia Občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1997. 315 s. ISBN: 80-967169-7-2

RAPOŠ, I. (ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia Občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 1999. 267 s. ISBN: 80-967169-9-9

RAPOŠ I., (ed.): *Občan a verejná správa. Metodická príručka*. Bratislava: Nadácia Občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia), 2000. 292 s. ISBN: 80-968528-3-3

Medzinárodné dohovory a právne predpisy SR použité v právnych komentároch

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1950 (Rada Európy)

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore

Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) v znení neskorších predpisov

Zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediach a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 73/1998 Z. z. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície

Zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov

Učíme právo zážitkovo

Metodická príručka pre učiteľov a učiteľky na triednické hodiny a občiansku náuku
Didaktická príručka

Autorky: JUDr. Daniela Lamačková, PhD.
doc. PaedDr. Renáta Orosová, PhD.
Mgr. Beáta Sakalová
JUDr. Diana Repiščáková

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2024
Počet strán: 115
Rozsah: 6,7 AH
Vydanie: prvé

ISBN 978-80-574-0341-8 (e-publikácia)

